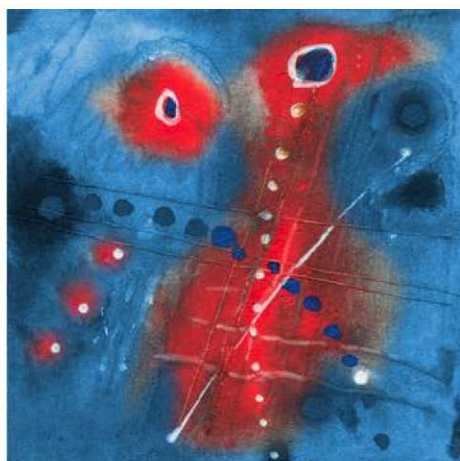

Valašsko.32

historie - příroda - lidé - umění - události

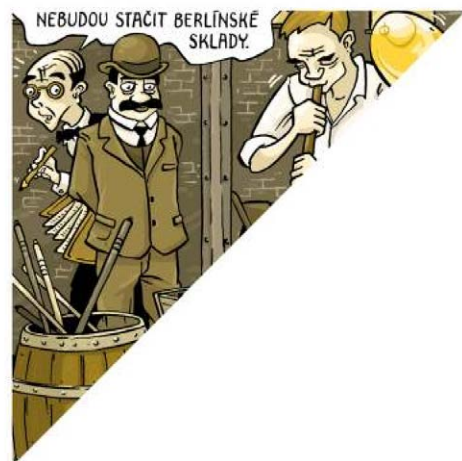
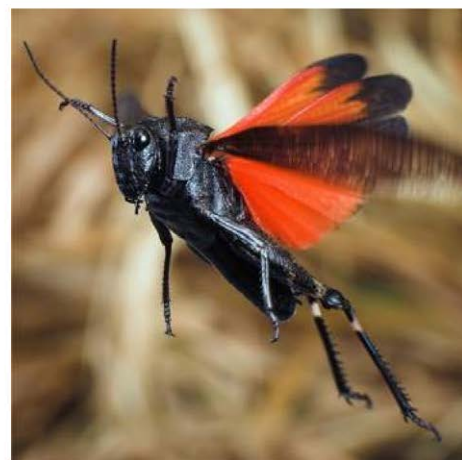
květen 2014 | 1

Sklárny ve Svaté Sidonii
Steinhardtové v Bystřici
Karpatské dědictví
Magie Romů
Alikvotní flétna
Dřevěná hračka

Dřevařská škola jubilující
Architekt Zdeněk Trefil
Příběh Libušína
Muzeum sklářství
Sklářské kouzlení
Pól nedostupnosti

vlastivědná revue

V nově zrekonstruovaném novorománském objektu bývalé věže kaple, budově, jež získala ocenění v soutěži „Stavba roku Zlínského kraje“, nyní sídlí galerie zabývající se výhradně prezentací současného výtvarného umění. Galerie Kaple je umístěná v samém centru města na zadním nádvoří zámku Žerotínů.

Čistý a zároveň majestátní prostor se svou nezaměnitelnou atmosférou vybízí autory k prezentaci nejnovějších projektů v různých médiích (malba, socha, videa, instalace, fotografie, performance). Kromě autorů střední generace se galerie snaží podporovat také mladé umělce s občasnými přesahy na mezinárodní scénu (např. Holanďan Chiel Ruijter či slovenská výtvarnice Vlasta Žáková). V plánu galerie je šest dvouměsíčních výstav ročně, jež jsou obohaceny o komentované prohlídky s autorem i animačními programy pro školy. Vernisáže jsou vždy koncipovány jako součást širšího doprovodného kulturního bloku (performance, hudba, tanec, divadlo).

Vůbec prvním krokem k prezentaci „toho nejlepšího“ pod kurátorským vedením Leszka Wojaczka byla výstava jednoho ze zakládajících členů skupiny Tvrdohlaví Michala Gabriela. Velmi zásadním projektem se stala akce Kateřiny Šedé, která pomyslně proměnila galerii opět v kostelní kapli. Konceptem její první velké české výstavy bylo téměř každodenní dvouhodinové setkání diváků v kostelních lavicích. V následujících letech vystavovali například Martin Velíšek, Veronika Bromová, Lenka Klodová, Federico Díaz, skupina Rafani, Josef Bolf, Jiří Surůvka, Jan Vytiska, Dana Sahánová, Jakub Špaňhel, Pavel Drda a mnoho dalších.

Období prázdnin je každým rokem vyhrazeno fotografické přehlídce Czech Press Photo. Galerie Kaple se tak stává jedinou galerií na Moravě, kde lze zhlédnout nejnovější ročník této prestižní fotografické soutěže hned po Praze a Bratislavě.

Letos se návštěvníci mohou těšit na výstavní projekt jednoho z nejznámějších českých konceptuálních umělců Jiřího Kovandy. Velmi kvalitní zpracování designu skla představí výtvarník Ladislav Průcha společně se Soňou Třeštíkovou a závěr roku bude patřit jedné z nejvýznamnějších osobností nejmladší generace – sochaři Křištofu Kinterovi, který klade sobě i svému okolí otázky vycházející z každodenní zkušenosti.

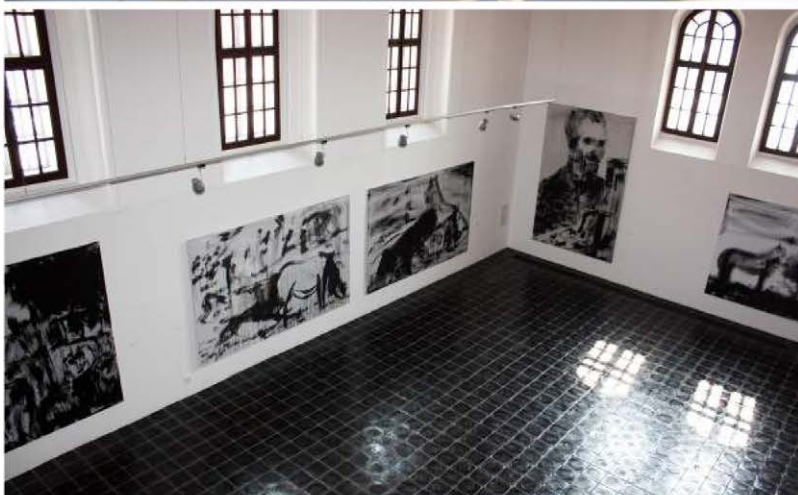
Vlasta Červenková

Kateřina Vincourová – Poslouchat očima (30. 11. 2012 – 18. 1. 2013)

Jakub Špaňhel – Van Gogh na venkově (19. 4. – 13. 6. 2013)

Vlasta Žáková – Friday Night Highlights (6. 12. 2013 – 24. 1. 2014)

Pavel Drda – Aloha (7. 2. – 30. 3. 2014)

(Foto Vlasta Červenková)

Milí čtenáři,

Muzeum regionu Valašsko slaví letos trojnásobné narozeniny. V roce 1884 se konala ustavující valná hromada Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí, která se stala základem pro vznik muzea v současné době sídlícího v zámku Kinských. Zakotvila se tím myšlenka advokáta JUDr. Mikyšky založit společnost, která by pečovala „o zachování domácích památek starožitných a historických“. Na popud lékaře MUDr. Sovy bylo v roce 1924 založeno muzeum ve Vsetíně s cílem „pátrati a sbírat na Vsetíně a v okolí starožitnosti a památky všeho druhu a uchovávat je ve zvláštním muzeu, kde by památky ty byly přístupny obecnstvu a chráněny před zkázou“. V roce 1964 byl zřízen Vlastivědný ústav Vsetín, do kterého byla začleněna obě muzea.

Muzeum ve Vsetíně dostalo k narozeninám finanční prostředky od svého zřizovatele, kterým je Zlínský kraj, k provedení rekonstrukce zámku ve Vsetíně. Ta by měla vyřešit požadavky na kvalitnější správu a ochranu sbírkového fondu a provozní fungování objektu. Věříme, že rekonstrukce splní naše očekávání a návštěvníci nám nadále zachovají svoji přízeň. Při takto významné příležitosti jsme připravili pro své čtenáře soutěž. U vybraných příspěvků naleznete soutěžní otázku. Pokud správně odpovíte (a budete vylosováni), můžete získat věcné dary, předplatné časopisu na rok 2015 nebo narozeninové číslo časopisu (č. 33), které bude celé věnováno muzeu a vyjde v prosinci letošního roku.

Ing. Tomáš Vitásek, ředitel muzea

Valašsko. 32

VALAŠSKO – vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko, příspěv. org.; IČ 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, valassko@muzeumvalassko.cz

Odpovědný redaktor: RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D.

Výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová

Technický redaktor: Mgr. Ivana Ostránská

Výtvarný redaktor: Břetislav Vašek

Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Radek Bryol, PhDr. Daniel Drápal, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Bc. Jaroslav Kneisl, PhDr. Dalibor Malina, Mgr. Václav Michalička, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., Eva Urbachová

Fotograf: Milan Ošťádal

Grafická příprava pro tisk: Břetislav Vašek, Karlova 1727, 756 61 Rožnov p. R.

Tisk: Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace Zlínského kraje, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín

32. číslo (květen 2014/1) vychází 30. května 2014 v nákladu 400 výtisků

Vychází 2x ročně

Distribuce: MRV – zámek Vsetín, zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Valašských Kloboukách, Val. Meziříčí

Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice), v Karolince a ve Val. Meziříčí

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky kráti. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

obsah

Obsah, tiráž, úvodník (Tomáš Vitásek) 1

Z básnické tvorby RNDr. Jana Válka (Jakub Chrobák) 2

Čím je pro mne Valašsko? (Hana Golánová, Jaroslava Ševčíková, Břetislav Vašek) 3

Valašsko (Roman Orság) 4

■ historie

Sklárny ve Svaté Sidonii (Pavel Mašláň) 5

Židovská rodina Steinhartů z Valašské Bystřice (Milan Palák) 8

Zachyceno objektivem

I. světová válka na dobových fotografiích (Pavel Mašláň) 14

■ příroda

Karpatské dědictví – příroda, lidé a kultura (Jana Tkáčiková – Jan Husák) 16

Příroda s prožitkem

Jak čaruje babuše? (Bohdana Orlová) 18

■ lidé a společnost

Věrské představy a magie Romů spojená se zvířaty (Jana Poláková) 19

Z publikací

Obraz, téma, konvence a Romové – nad knihou fotografií Roberta Goláně Romské cesty (Martin Lukáš) 22

Román k vašim službám, což může být i lichotka (Jakub Chrobák) 23

Otázky pro Vladimíra Klimeckou (Hana Jabůrková) 24

Literární průřez minulým stoletím – recenze románu Aleny Mornštajnové Slepá mapa (Pavel Kotrla) 25

Romské cesty fotografa Roberta Goláně (Ivana Ostránská) 26

■ lidová kultura a folklor

Alikvotní flétna – neznámá tradice Beskyd a Javorníků (Marian Friedl) 28

Na besedě

Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína aneb Jak sa pletú... (Hana Golánová) 33

Muzejní zpěvníček valašských písniček (Jaroslav Kneisl) 34

Folklorní momentky

MFF Vsetínský krpec 2014 (Rudolf Danajovič) 35

■ umění

Dřevěná hračka jako výtvarný a výchovný objekt (Pavla Knápková – Kamila Valoušková) 36

Dřevařská škola jubilující aneb 140 let odborného školství na Valašsku (Ivana Ostránská) 39

(Nejen) o architektuře se Zdeňkem Trefilem (Ivana Ostránská) 42

Srdce na paletě – Vladimír Urban (Růžena Urbanová – Karel Bogar) 45

Vzpomínka na malíře Zdeňka Hajného (Jiří Drápal) 46

■ události

Příběh Libušina (Věra Kovářů) 48

Srdeční záležitost – o novém albu kapely Žamboši (Olga Mehešová) 49

Novinky ze sklářské školy (Jitka Skočková – Josef Divín) 50

Pozvánky

Nové Muzeum sklářství v Karolince (Lenka Denkocý) 51

Ohlédnutí

Ze dřeva zrozené... (Milada Fohlerová) 52

Sklářské kouzlení (Kamila Valoušková) 54

Fotosoutěž Valašsko – můj domov (Pavel Mašláň) 54

Knihy je kamarád (Jaroslava Ševčíková) 55

Soutěž pro čtenáře (Olga Mehešová) 56

Obálka:

Navštivte: Galerie Kaple ve Valašském Meziříčí (Vlasta Červenková)

V ateliéru: Malířka Jana Ullrichová (Kamila Valoušková)

Za tajemstvím depozitářů: Legendární thonetka č. 14 (Olga Mehešová)

Foto na titulní straně obálky:

František Segrado: Akvarel na obal třetího alba kapely Žamboši „Pól nedostupnosti“;

Dušan Jurkovič: Návrh jídelny na Pustevnách, 1899;

Podběl lékařský (Tussilago farfara) (Fotoarchiv MRV);

Saranče vrzavá (Psophus stridulus) (Foto H. Poláček);

Jiří Palát: Tajemství skla – komiks o výrobě a rafinaci skla, 2014

••••• Jan **Válek**

••••• **Nedoručitelný
doplatek**

- *Neplať drobnými,*
- *zmrtví vráz...*
- *Drobty chudými*
- *zastři mráz*
- *prostouplý k lásce:*
- *osobě tiché...*
- *touze usebrané v masce:*
- *milé mé tace...*

Martin Trčka: Jaroš (Fotografie získala 1. místo ve fotosoutěži Valašsko – můj domov, 2013.)

- **RNDr. Jan Válek** o sobě v pozůstalosti napsal: „Narodil se 7. 1. 1946 v Novém Bohumíně a pobyl zde nejméně času vůbec. Rodem z Valašska, po otci ze sklářů (Valašské Meziříčí-Krásno), po matce z rolnického stavu (Valašské Klobouky). Žije na Vsetíně. Vystudoval biologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Klíčová slova o existenci a životě (oboru působení): příroda a krajina / přírodní vědy / lesy a voda / vodní hospodářství. O poezii: „nepíšu“ ...zapisuji si.“
- A je to vlastně přesné – jeho poezie potěžkávala tyto základní lidské hodnoty: souručenství s jinými lidmi, položení v přírodě, důvěra v kraj, do kterého patříme rodem. Podle toho také žil – v usebrání, na cestě mezi Karolínkou a Vsetínem se rodily tyto drobné příspěvy k životu intelektuála a citlivého člověka na Valašsku.
- Zemřel 7. října 2005. Po celou dobu zůstal publikačně věrný vsetínskému časopisu *Texty* a v nakladatelství Malina mu v r. 2008 posmrtně vyšla i sbírka *Rozkřídli se pták na trnce plané*, ze které je i uvedená báseň.

Jakub Chrobák

čím je pro mne Valašsko?

Mgr. Hana GOLÁŇOVÁ, Ph.D.

rodačka ze Lhoty u Vsetína, dialektoložka

„Hory s horami - lidé s lidmi“ – ono krásné úsloví z knihy Ludmily Vráželové „Moudrost starých Valachů“ by mohlo charakterizovat nejednu oblast v naší republice, ale kdo prožil podstatnou část života na Valašsku, ví, že toto spojení slov přesně vystihuje povahu Valašska a lidí v něm.

Co pro mě tedy Valašsko znamená?

Asi na nás úplně nezáleží to, kde se narodíme, ani komu se narodíme (pomineme-li určité duchovní směry), ale můžeme do jisté míry ovlivnit to, co se svým životem uděláme. A já stále zřetelněji vnímám jako nezasloužený dar a výzvu, že jsem se narodila právě na Valašsku.

Když jsem před víc než deseti lety odcházela pracovat do Prahy, cítila jsem potřebu také pro tento region něco udělat. Netušila jsem, jaký rozměr a jakou podobu moje touha získá, netušila jsem, že budu mít příležitost vrátit se ke svému „mateřskému jazyku“ – valašskému nářečí – do hloubky. Můj vztah k češtině a k nářečí mě postupně přivedl do Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i, až jsem později zakotvila v dialektologickém oddělení. Osmdesátiletý brněnský kolega dr. Balhar, který pochází z Opavska, mně tak trochu závidí, že jsem se narodila právě na Valašsku. On prý nářečím už nemluví ani se svými vrstevníky na Opavsku. Podle něho patří valašský kraj mezi regiony, kde je dialekt zachován nejlépe v rámci celé České republiky. Vždyť dialektem tady do jisté míry hovoří, a to často nevědomě, všechny generace. Proto jsem se rozhodla jako svou disertaci napsat „Nářeční slovník jihozápadního Vsetínska“. Ještě mě práce na něm bude stát mnoho času a úsilí, ale věřím, že se mně ho podaří během několika let vydat a nabídnout nejen valašské veřejnosti. Svou důvěrnou znalost řeči místních obyvatel využívám také při týmové spolupráci na „Slovníku nářečí českého jazyka“, který vzniká jako hlavní úkol v dialektologickém oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i, v Brně. Na tom, odkud pocházím, je tedy z velké části postavena moje práce, a to nejen v dialektologickém oddělení. Snad to nezní úplně pateticky, ale je to tak.

O tom, že nářečím mluvím na Valašsku ještě všechny generace, svědčila také

přednáška mladého etnografa Mgr. Radka Bryola (snad mně to promine), která nedávno proběhla v rámci cyklu Folklorní regiony Čech, Moravy a Slezska v Národopisném muzeu v Praze. Když jsem mu s radostí a potěšením řekla, že při přednášce hovořil také nářečím, udiveně se na mě podíval, protože si myslel, že se vyjadřoval spisovně. Dialekt tu byl rozhodně na místě...

Co pro člověka znamená pocházet z Valašska, jsme si asi uvědomili všichni, kdo dnes žijeme v Praze, když po přednášce zazněla v podání „valašského krúžku“ Jasénka píseň „Na horách studénky ...“

Je škoda, že v dnešní době mnoho lidí v každodenním sprintu o závod ztrácí povědomí o svých kořenech a mateřském jazyce ...

V Praze 14. 3. 2014

Goláňová!

PhDr. Jaroslava ŠEVČÍKOVÁ

učitelka přírodopisu, fyziky, chemie, občanské výchovy a dějepisu na ZŠ Vsetín, Sychrov 97, členka Obce spisovatelů, pod několika pseudonymy píše beletrii zejména pro mládež (např. jako Šárka Junková) a publikuje odborné texty o teorii výuky a vyučování, například v rámci multikulturní výchovy a badatelské výuky.

Čím je pro mne Valašsko?

Valašsko je můj domov i domovina. Celé mé srdce se usídlilo na Valašsku, nikam jinam mne to netáhne a nikde jinde bych asi nemohla tak plnohodnotně žít.

Jsem „Valaška jak poleno“, jak se u nás říká. Vše, co mám ráda, je tu. Moje rodina, přátelé, příroda i kultura.

Když vyšplhám na věž vsetínského zámku (a že to jde poslední dobou trochu ztuhla) a rozhlednu se do údolí, které za tisíciletí vyhloubila řeka Bečva, přemýšlím, jaké máme my lidé štěstí, že můžeme vnímat a ocenit krásu a že se na jejím utváření můžeme občas i podílet. Tady doma, na Valašsku, to cítím nejsilněji.

Sama neumím malovat, nejsem stavitel ani sochař, nesázím stromy, ba ani květiny, prostě nedokážu vytvářet materiální krásu. Jsem ale učitelka, a to vnímám jako poslání, odpovědnost i dar. Učitelé byli v našem chudém, divokém a fascinujícím valašském kraji vždy nositeli pokrokových myšlenek, vědění, ale i docela obyčejné lidské naděje a tužeb. A tak si říkám, že nemusím nechat fyzicky stopu v naší krásné valašské krajině, stačí mi, když na mě zůstane vzpomínka v některém valašském srdci. Moc bych si přála, aby Valašsko dál rozkvétalo nejen krásnými bodláky (jako jsou na obraze Kytice bodláků od Aloise Schneiderky), ale i dobrými a kvalitními lidmi. To svému milovanému Valašsku ze srdce přeji.

Na Vsetině 16. 2. 2014

Jaroslava Ševčíková!

Břetislav VAŠEK

grafik a typograf

Čím je pro mě Valašsko? V těchto dnech, kdy právě vzniká nové číslo časopisu Valašsko a já mám před sebou úkol dát tvář tomuto dalšímu vydání, je Valašsko s číslem 32 pro mě zatím velkou neznámou. Ještě nevím, kolik bude mít nové číslo stran, bude nesnadné rozhodovat, které strany nachystat barevně a které jen černobíle, které fotografie vybrat a které už se na stránky nevejdou. Očekávám, že se potkám s novými tématy a s novými zajímavostmi, které naše rozmanité Valašsko skrývá. Těším se na dobrodružné nahlížení do starých časů Valachů při retušování zašlých fotografií. Při několikanásobném zvětšení na fotografiích často nalézám pozoruhodné detaily, kterých si pak na vytištěných reprodukcích není možno všimnout. Bývá to ale také nerovný boj s tiskařskými šotky, kteří s neutuchající energií vyměňují písmenka a nepozorovaně posunují obrázky.

Pojem Valašsko je však pro mne spojen především s výtvarným uměním. Položím-li si otázku, čím je pro mne Valašsko, pak uvidím sebe jako malého kluka, kterého každý den fascinuje pohled na obraz zvaný Na Kyvňáčkách od Augustina Mervarta, který visel u nás doma nad knihovnou mezi krajinami od Jaroslava Frydrycha a Aloise Schneiderky. Další obrazy, které se mi zaryly hluboko do paměti, visely u tety Jany, jak jsme jako děti oslovovali sousedku v patře nad námi. Jako kluk jsem před nimi často v zaujetí postával. Dvě rozměrná, asi metr na metr velká plátna od Ferdýše Duší. Byly to impresionistické obrazy rozkvetlé májové zahrady s usedlostmi na valašských pasekách. Ty obrazy jsem viděl naposledy před více jak třiceti lety, sousedka dávno zemřela a kam se plátna poděla, už asi nikdy ne zjistím. Ač se mi ty dvě malby tak dávno ztratily ze zorného úhlu, při vyslovení pojmu Valašsko se mi znovu a znovu objevují před očima...

V Rožnově pod Radhoštěm 17. března 2014

Valašsko

Roman Orság

Pověst praví, že první Valach přišel z Uher. A nebyl nem jedin. Přišlo s ním mnoho lidí, kteří hledali, kde by se usídlili. Ze starého domova si vzali páru zemiňáků a stádečko ovcí. Prvé, co udělali, bylo, že zasadili ty sadbové zemiňáky a stlúkli ohrazení pro ovce.

Ale nedařilo se. Když vyorávali a čekali úrodu, zezbírali deset pytlů zemiňáků, ale dvakrát tolik kameňáčů. Tehdy starý Valach pověděl: „Ej, mají tu drsný kraj!“ Po tých slovách všeci odešli hledat novú zem.

Za rok sa zasěj zetskali na tom samém místě, kde sklídili kameňáčů. Všeci strhaní uslyšeli aj bekot a zrazu z lesa vyšla stará ovna s jahňatami. Tu starý Valach povídá: „Šak tu nebude tak zle, když ovca s malým rok přechkala.“ Ostatní si ty slova vzali k srdcu a osídlování Valach začalo.

Od tých dob tu cingaly zvonce, ovce békaly, pila sa žinčica a ľudé si zpívali. Nic si nedělali z poddanství, nem když měli své isté. Ovce békaly ráno, odpoledňa aj večer. Po večinu roku na lúkách, nem v zimě v dědině. Na vesno zehnal bača ovce do húfu a hybaj s nima k ohňu. Noční tmú

probleskovaly světla. Co světlo, to společenstvo lidí. Na lučinách dycky býval život. Flétny pasáků zpívaly pěsně za doprovodu jahňat, v ohňu voňaly zemiňáky. Azem voňala, ej, ta voňala, dyť byla jejich rodná.

To bývalo. Dneskaj už sa po kopkách nepase tolikých ovcí. Pastviny na Javorníkách zarostajú, tráva sa tam teď tolik nezeleňuje. Enem samé křovisko, borůvčí, bodláčí a zaschlé lebedy. Dneskaj už neuslyšíte na hřebenech pořádnou pěsničku. Dneskaj už tu nepotkáte portáša, kerý by hlídal hranicu. Dneskaj je to ináč.

Žijem v době, v jakéž žijem. Jediný starý zvyk, kerý sa nezměnil a myslím, že ani nezmění, je pálení gořalky v pálenicích. To je takéž vůňa rodného kraja. Enem si čuchnu a vidím před sebou Jaroša, Karla nebo Jožku. Stačí ucítit trnkovicu nebo kalvados a hnedkáj si spomenu na tu „jejich“. To sú chlapi, kerí majú toho valašského ducha. Nejsú živi nem z pití, to zas pr, ale hospodařá. Nebyťjich, tak by mnohá lúka byla zarostená.

Stačí požnúť jednu jedinu lúku a hned' to oku ináč lahodí. Na takých lúkách aj ledaco roste a žije. Idete v parnu, zem na vás sálá, včely bzikotajú ve vysokých tóninách, čmeláci v jateli zasěj po svojem. A létajú z jednéj barvy na druhú. Ze žlutěj na bílú, na červenú, na fialovú, na modrú. Nebo si vystačíja s tým zeleným kobercem. Aj ovce sa začínajú vracat' na pastviny. Síce pomalúčku, polehúčku, ale přecaj. Někeří ľudá si uvědomili svoje valašství a zjistili, že táto zem nepatří nem jim, ale takéž ovcám a starým zvykom, keré z této země vzešly. Když idete po Javorníkoch a dole, kúšček pod sebou, slyšíte zvonce a bekot, hned' je vám do zpívání. Už byste začali „Javorník, Javorník“ nebo „Za hory horečky zasly ně ovečky“. Tedy pocítite, že ste na Valašsku.

A moje najmilejší místo. Rodná dědina. Není obklopena jedlo-bučinú, jak gđysi, ale smrčím, modříný, borovicama, bučáky, javory, jasany. Okolo Bečvy na vesno kvetú vrby a přitahujú tak včely. Na vesno začínajú takéž rolnické práce. Motyky cingajú o kameňáčů, pluh rozrázá odpočatú zem a ľudé pěkně za sebou sadá zemiňáky. Když skončí práce, všeci sa zesednú kolem voza, začnú jest' a kolem zavoňá klobáse. Kobyła ide do stínu a pase sa u vody na chladivěj trávě.

Na podzim to vypadá podobně. Enem zemiňáky měňá svoje místo. Ze země do měcha. Nad odkvetlýma vrbama začínajú vysoké topole pušcat' chmýří po větru na úrodnú půdu. Pod nohama šustivá spadane listí. Konečně sa dostávame na zahradu mezi ovocné stromy. Nastává najoblíbenější práce z celého roku. Koše sú plné jablk, najvic jadernic, a trnek. Plody, keré ač sú zralé, budú zrát' ešte do zimy v beče. Zima je koncem roku. Jak sa říká, konec korunuje dílo.

Na Valachoch není nem práce a pitivo. Gdo by neznal valašské kroje a muziku. Pravda, kroje sú chudé a jednoduché, ale sú krásné právě svojú jednoduchostí. To je pohled, když si Valach obleče sváteční gatě, vyšívání košulenu, červený brunclek, opásá sa zbojnickým pásem, na nohy obuje krpce, do ruky chytne valašku a začne tancovat' odzemek. Do toho mu hrajú na cimbál a husle. Azrychlujú, zrychlujú a zrychlujú.

Jak sa Valach dokáže roztančit', že mu nožky samy od seba skáču do noty, tak dovede byť aj netečný. To gđysi doběhl do hospody udýchany ogar a hned' za strýcem Matějovým: „Strýčku, honem sa dite podivat' dom, hoří vám chalupa!“ Starý Matěj si nakáže ešte jedno pivko a na ogárka: „Enem přikládaj, synečku, přikládaj. Hned su doma.“

Tak je to s nama až dodneška. Valach zostává Valachem, aj když už ovce nepase, a Valašsko Valašskem, protože tu Valaši byli, budú a zstanú. Valašství je v nás zakořeněné jak borovica. Ta má tak hluboké kořene, že ju větr nevyvrátí. Vichřica ju može zlomit, ale nigdy né vyvrátí.

Roman Orság z Nového Hrozenkova napsal svou úvahu o rodném Valašsku jako 18letý student septimy Masarykova gymnázia ve Vsetíně na jaře v roce 1999. Slohová práce byla otištěna ve Výboru z písemných maturitních prací z jazyka českého (Maturitní ročník 1998/99), který vydalo v roce 2000 MG Vsetín za finanční podpory Nadace MG Vsetín.

Sklárny ve Svaté Sidonii

Pavel Mašláš

Loni v srpnu si osada Sidonie připomněla výročí 225 let od svého založení; v rámci oslav byla na výstavě v budově staré školy v Sidonii a poté v muzeu v Brumově-Bylnici připomenuta i historie místních skláren.

Původně bylo údolí na moravsko-uherském pomezí, kde se Sidonie nachází, po dlouhou dobu neobydleno a na jeho svazích rostly jedlobukové lesy. Právě množství bukového dřeva přivedlo majitele brumovského panství k rozhodnutí založit zde sklárnu, u které následně vznikla osada.

Ve středověku se oblast dnešní Sidonie nacházela na neklidné moravsko-uherské hranici, proto zde nevzniklo osídlení trvalejšího rázu. Jen z 16. století pochází zmínka o osadě Vlár, u ní se měla nacházet také formanská hospoda. Vlár je poprvé zmiňována roku 1503, stávala v místě dnešního hostince „Na Vlár“, ale už v letech 1518 a 1520 je popisována jako osada pustá. Až v 18. století, kdy už nebyla oblast ohrožována vpády vojsk, začala ve Vlárském průmysku fungovat panská vápenka a také zde byl obnoven provoz formanské hospody. Majitel brumovského panství, uherský šlechtic Jan Křtitel Illésházy, se rozhodl hospodářsky využít hustých lesů v údolí na moravsko-uherské hranici a založil zde roku 1788 sklárny. Ty pojmenoval podle patronky své manželky, Sidonie hraběnky Bathýány, Svatá Sidonie.

Prvním osadníkům pracujícím ve sklárnách byly vrchností přiděleny pozemky, každý, kdo se na stavbě huti podílel, dostal necelých pět měřic půdy. Po vykloučení lesa a postavení hutě (ta byla v prvních letech existence dřevěná a stála na dnešním konci vesnice) začaly v jejím okolí růst dělnické domky, později nechal majitel postavit panský dům, úřednické byty a nezbytný hostinec. Všechny příbytky v údolí patřily sklárnám, jenom některé louky vlastnili samotní skláři. Mimo vlastní pracovníky skláren zde brumovští poddaní v rámci roboty museli chystat dříví pro hutě. Spotřeba paliva pro tavení skla byla velká, v polovině 19. století spálila sklárna ročně 2000 sáhů bukového dřeva.

Od svého počátku se vlastníci skláren zaměřili na výrobu náročného sortimentu zboží. Jednalo se o sklo křídové, tabulové, zelené a také sklo broušené a malované. Hrabě Illésházy práce ve sklárnách přímo neorganizoval, ale jak bylo dobovým zvykem, za patřičný obnos sklárny na určitou dobu pronajímal. Nejdéle zde v nájmu působil v letech 1820–1840 Antonín Riss. Tehdy sidonská huť dobře prosperovala a její výrobky byly známé i na vídeňských a budapeštských trzích.

Podoba hutě za Schreiberů (Fotoarchiv autora) ■

Dle dobových pramenů pracovalo přímo v huti v roce 1836 28 dělníků, k tomu je nutno připočítat dělníky pracující v lese a formany (už v roce 1802 jich bylo dohromady 32).¹ Sklářští mistři přicházející sem za výdělkem byli převážně německé národnosti. Roku 1845 se v inventáři huti uvádí malá škola (ta zde fungovala nejspíše od roku 1820), což svědčí o rozrůstání počtu obyvatel Sidonie.

Léta Páně 1859 pronajal vlastník brumovského velkostatku baron Jiří Sina, který koupil panství Brumov od Illésházyů, Sidonii vídeňskému podnikateli v sklářství Josefu Schreiberovi.² Tímto pronájmem začíná hospodářsky nejúspěšnější období sidonských skláren. Josef Schreiber starší pocházel z rolnické rodiny na Hané a mezi přední obchodníky se sklem ve Vídni se vypracoval vlastní pílí. Jeho synovec Josef Schreiber ml. začínal u strýce pracovat jako obyčejný dělník, díky čemuž získal neocenitelné zkušenosti, které mu pomohly dostat se do vedení podniku. Od 60. let 19. století už firmu vedl mladší ze Schreiberů společně s bratranci Emanuelem a Maxem Göpfertovými. Pod jejich vedením nesla firma název *Josef Schreiber & Neffen*, vlastnila několik sklářských hutí na Moravě, v Uhrách i v Polsku a patřila mezi největší výrobce skla v habsburské monarchii.

Pod správou Schreiberů se sklárna a s ní i osada rozrůstaly, až v 80. letech 19. století nastal útlum výroby. Až poté, co se roku 1887 vedení sidonské huti ujímá Vincenc Schreiber, synovec Josefa Schreibera mladšího, dojde k dalšímu rozvoji skláren. Velkou měrou k tomu přispělo otevření Vlárské dráhy roku 1888, umožňující levnější odvoz sklářských výrobků.

Do správy Sidonie nadále nejvíce promlouvala firma, i když formálně osada náležela k Bylnici. Ale obě vesnice měly rozdílný charakter. Zatímco v Bylnici se většina obyvatel živila zemědělstvím, v Sidonii tvoří hlavní část obyvatelstva dělníci skláren. Dělnické prostředí bylo více otevřené k přejímání nových společenských a politických myšlenek. Proto také z popudu majitele založili v Sidonii roku 1897 čtenářský, pěvecký a vzdělávací spolek Svato-pluk Čech, jeho úkolem bylo mimo jiné odpoutat pozornost dělníků od socialistických myšlenek. Tento záměr ale nevyšel, protože o deset let později zakládají dělníci ze skláren v Sidonii, Štěpáně a Nemšově sociálně demokratický spolek, mající bránit jejich zájmy. Zdejší pracovníci hutí také několikrát stávkovali, aby si vymohli lepší pracovní podmínky.³

Rozvoj výroby ve sklárnách vedl k nárůstu počtu obyvatel osady. Při sčítání lidu roku 1900 bylo zjištěno na moravské straně 36 domů, v nichž žilo 584 obyvatel, a na uherské straně továrna (hut', brusírna, vazárna, skladiště) a 3 obytné domy s 32 obyvateli. Nárůst počtu dětí způsobil, že prostory pro jejich výuku v panském domě se staly nedostatečné. Proto byla po naléhání obyvatel postavena v roce 1889 nová školní budova, kterou zaplatil brumovský velkostatek a majitel sklárny.

Vincenc Schreiber nechal na přelomu 19. a 20. století renovovat hut' i kanceláře dle návrhu architekta Dominika Feye z Uherského Hradiště a také dal nově postavit strojírnu a brusírnu skla. Sidonské sklárny totiž už od svého počátku sklo zušlechtovaly malováním, broušením a rytím. Sklárny vyráběly za Schreiberů převážně cylindry na lampy, stínidla nebo soubory křišťálového skla. Dříve byl sortiment pestřejší a mezi zdejší výrobky se řadily láhve, štamprle, misky na salát, pohárky, šálky na kávu či tabulové sklo.⁴

Kvalitní výrobky ze Sidonie se vyvážely hlavně do zahraničí, například až do balkánských zemí a Orientu. Proto na sklářskou výrobu těžce dolehla I. světová válka, která zahraniční obchod prakticky zastavila. Špatný odbyt a následné omezení výroby se projevy na sociální situaci sklářských rodin, kterým se nedostávalo peněz na potraviny. V důsledku podvýživy postihla osadu v letech 1916 a 1917 epidemie tyfu. Skláři byli nuceni pro zajištění vlastní obživy obdělávat políčka na neúrodných a prudkých svazích sidonského údolí. Někteří lidé se rozhodli přilepšit si pašováním zboží a potravin z Uher na Moravu a opačně.

Po vzniku Československa se podařilo obnovit výrobu v hutí, ale takového rozsahu, jaký měla před válkou, již nedosáhla. Firma nedokázala získat zpět ztracené trhy a provoz sklárny byl tak často zastavován. Přesto nechala firma vybudovat na potoce u hutě vlastní vodní elektrárnu, právo na ni vlastnila od roku 1922. O rok později zůstalo po zastavení provozu 200 dělníků bez práce, kvůli tomu někteří z nich odešli do Francie, v následujících letech se ale provoz sklárny ustálil. V roce 1930 v osadě žilo 559 obyvatel ve 49 domech. Do hutí přicházelo za práci během jejího fungování hodně lidí z okolních vesnic na Moravě i Slovensku a v osadě vládli čilý společenský ruch. Od dvacátých let zde fungoval divadelní spolek. Součástí Sidonie byly dva hostince, jeden hotel a nálevna v domě na Kopanicích.⁵

Narůstající slabý odbyt vyústil v definitivní uzavření sklárny v roce 1932, kdy jejich fungování zasadila poslední ránu hospodářská krize. I majitel hutě Vincenc Schreiber se finančně natolik vyčerpal, že na konci života zůstal bez peněz. Už roku 1934 se někteří dělníci nechali najmout do Said Jasinovy sklárny v Egyptě, většina se jich však brzy vrátila, hlavně proto, že si nezvykli na tamější podnebí. Část dělníků našla obživu v nedalekých Nemšovských sklárnách. Krachující firma upadla do konkursu a její majetek koupila Legion-banka. Kartel na výrobu dutého skla DUTA zaplatil dluhy firmy s podmínkou, že budova hutě bude zbourána.⁶ Tak se i stalo na přelomu let 1937–1938, přes snahu místních dělníků založit družstvo, které by sklárny převzalo. Alespoň že sklářské domy byly poté bankou levně rozprodány dělníkům.

Místní obyvatelé tak definitivně přišli o základní zdroj svého živobytí. Práci si museli hledat v jiných průmyslových podnicích na Moravě a Slovensku. Část bývalých sklářů našla uplatnění v kamenolomu, který fungoval v blízkosti obce. Přes snahu v poválečném období se v Sidonii nepodařilo zřídit provozovny průmyslových podniků fungujících v okolí. Lidé tak byli nuceni z obce za práci dojíždět, což vedlo k postupnému poklesu počtu obyvatel Sidonie.

Sklárny ovlivňovaly život v Sidonii takřka 150 let. Dávaly lidem práci a obživu, díky sklárnám byly v obci mimo jiné postaveny škola a dělnické domky. Rytmus práce v hutí tvořil rytus života místních obyvatel až do jejího uzavření. Přes zánik sklářství žijí lidé v Sidonii nadále a vzpomínka na sklářskou minulost zde zůstává živá. I když dnes od vyhasnutí peci na tavení skla uběhla desetiletí, Sidoněné doposud pečlivě opatrují výrobky z hutě jako relikvie ukazující zručnost jejich předků.

Při příležitosti výročí založení osady vydává v letošním roce Muzeum regionu Valašsko publikaci o historii Sidonie a přírodních zajímavostech v jejím okolí.

Použitá literatura a prameny:

BARTA, Jan. *Der "alte Schreiber"*. Haida in Böhmen 1932. (Překlad Pavly Petruskové je uložený v městském muzeu Brumov-Bylnice.)

GÄBEL, Sabine. *Jubiläumsschrift Slowakische Glashüttenwerke vormals J. Schreiber & Neffen Aktiengesellschaft, Lednické Rovne, Slowakei, 1892–1942 Zum 50-jährigen Bestand unseres Betriebes in Lednické Rovne, Slowakei*. Dostupný z WWW: <http://www.pressglas-korrespondenz.de/archiv/pdf/pk-2004-4w-07-lednické-rovne-1892-1942.pdf> [cit. 2013-9-10]

GÄBEL, Sabine. *Auszüge aus dem Stammbaum der Glasindustriellen Familien Schreiber, Gerhardt, Göpfert, Welz und Kralik von Meyerswalden*. Dostupný z WWW: <http://www.pressglas-korrespondenz.de/aktuelles/pdf/pk-2007-2w-gaebel-schreiber-stammbaum.pdf> [cit. 2013-9-10]

KOVÁŘŮ, Věra. *Sidonie a její památkový význam*. In: *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka*. Valašské Klobouky 2003, č. 4, s. 45–49.

MANA, Jiří. *Historie sklárny na Moravě*. Valašské Meziříčí, 2006.

MORAVČÍK, Ivan. *My, Sidonští – Aneb možná to tak jednou bylo*. Valašské Meziříčí, 2004.

PEŘINKA, František Václav. *Vlastivěda Moravská, okres Valašskokloboucký*. Valašské Klobouky, 2002.

PIŠŮTOVÁ-MURGAŠOVÁ, Irena. *Príspevok k histórii sklárstva na slovensko-moravských hraniciach (skláre Sv. Sidonia a Sv. Štěpán)*. In: *Sborník Slovenského národného múzea, história 7*. Bratislava, 1967, s. 91–119.

RŮŽIČKA, František. *Kronika Sv. Sidonie*. Rukopis je uložen v Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

SLADKOWSKI, Marcel. *Vývoj osady a obce Svatá Sidonie*. Dostupný z WWW: <http://www.sidonie.wbs.cz/Historie.html> [cit. 2013-9-10]

VEJROSTOVÁ, Markéta. *Sklo luxusní a dekorativní. Produkce Reichů a Schreiberů 1850–1918*. Brno, 2011.

1 PIŠŮTOVÁ-MURGAŠOVÁ, Irena. *Príspevok k histórii sklárstva na slovensko-moravských hraniciach (skláre Sv. Sidonia a Sv. Štěpán)*. In: *Sborník Slovenského národného múzea, história 7*. Bratislava, 1967, s. 101.

2 GÄBEL, Sabine. *Jubiläumsschrift Slowakische Glashüttenwerke vormals J. Schreiber & Neffen Aktiengesellschaft, Lednické Rovne, Slowakei, 1892–1942 Zum 50-jährigen Bestand unseres Betriebes in Lednické Rovne, Slowakei*. Dostupný z WWW: <http://www.pressglas-korrespondenz.de/archiv/pdf/pk-2004-4w-07-lednické-rovne-1892-1942.pdf> [cit. 2013-9-10], s. 4

3 Stávkou v Sidonii popisuje ve své kronice František Růžička.

4 PIŠŮTOVÁ-MURGAŠOVÁ, Irena. *Príspevok k histórii sklárstva na slovensko-moravských hraniciach (skláre Sv. Sidonia a Sv. Štěpán)*. In: *Sborník Slovenského národného múzea, história 7*. Bratislava 1967, s. 110–111.

5 Obyvatelstvo Kopanic (poslední část Sidonie) tvořilo několik rodin rolníků žijících se na rozdíl od sklářů zemědělstvím a dovozem dřeva z lesů do hutí.

6 SLADKOWSKI, Marcel. *Vývoj osady a obce Svatá Sidonie*. Dostupný z WWW: <http://www.sidonie.wbs.cz/Historie.html> [cit. 2013-9-10].

1. soutěžní otázka

(1. cena: publikace o obci Sidonie a okolí)

Za kterého ředitele prožívala sidonská sklárna své hospodářsky nejúspěšnější období?

A) za Jana Křtitele Illésházyho

B) za Antonína Risse

C) za Vincence Schreibera

■ Celkový pohled na střed Sidonie se sklárnami, budovou pro úředníky a školou
(Fotoarchiv autora)

■ ■ Pohled na sklářskou kolonii Na „Rajčulni“
(Fotoarchiv autora)

■ ■ ■ Bourání hutě v roce 1937
(Fotoarchiv autora)

Židovská rodina Steinhardtů z Valašské Bystřice

Milan Palák

Na začátku léta roku 1907 při svých cestách za poznáním lidových písní a tanců navštívil hudební skladatel Leoš Janáček také horskou ves Velká (Valašská) Bystřice.¹ V práci mu pomáhal jeho žák Hynek Bím a v místě také učitel František Bobek ze školy Na Pasekách, jehož vyprávění později zapsal folklorista Jaromír Gelnar: „*Jako dobrý zpěvák mu utkvěl starý Žid Josef Steinhardt, majitel hostince, kde se také s Janáčkem stravovali a kde Janáček vždycky večer po celodenním zápise přehrával zapsané písně u klavíru.*“² V archivu brněnského Etnologického ústavu jsou uchovány originály záznamů písní sebraných ve Velké Bystřici³ a jméno Steinhardt je nadepsáno u 50 z nich – 23x Janáčkovou rukou.

Kdo byl Josef Steinhardt...?⁴

Historie Valašské Bystřice začíná rokem 1651, kdy byly rovněž zavedeny pozemkové knihy; po svém vzniku obec dostala název podle prvního fojta Randýskova Bystřice. Ves se rozvíjela na rozlehlém katastru rožnovsko-krásenského panství hrabat ze Žerotína.⁵ V roce 1890 měla Velká (též Hrubá) Bystřice 2045 obyvatel žijících ve 296 domech.⁶ Obyvatelstvo bylo české, při sčítání v roce 1900 se pouze 2 lidé hlásili k jiné než české národnosti; podle konfese zde žili katolíci (1909 osob), evangelíci (168 osob) a 13 občanů bylo židovského vyznání.⁷

Kdy Steinhardtové do Velké Bystřice přišli, není zatím spolehlivě doloženo; prvním byl pravděpodobně Samuel Steinhardt, který si ve vsi zařídil hospodskou živnost.⁸ Srovnáním archivních pramenů lze odvodit, že jeho mateřskou obcí byl Holešov. Když 10. srpna 1866 jako 46letý zemřel, je v pozůstalostním spisu⁹ mezi nejbližšími příbuznými vedle sourozenců jmenován „otec Jakob Steinhardt, 86 let starý v Holešově“. Samuelova manželka Kateřina Langrová se narodila 4. února 1826 v Tovačově jako dcera řezníka Josefa Langra a Anny, za svobodna Chajákové.¹⁰ Sčítací operáty z roku 1880¹¹ registrují tři syny a jednu dceru Samuela a Kateřiny Steinhardtových: Josef se narodil 9. listopadu 1854 ve Velké Bystřici. David, jenž se narodil 1. května 1858; v dospělosti byl krejčím (krejčovským pomocníkem) a s rodinou (manželka Laura) odešel do Vídně (domovské právo tam získal 24. července 1901).¹² Bratr Bernard se narodil 4. října 1862; věnoval se krejčovské živnosti, v době sčítání žil rovněž ve Vídni. Oba bratři jako obcovací jazyk uvádějí němčinu. Nejmladší Louisa, narozená 12. srpna 1864, pomáhala doma v obchodě. V Samuelově pozůstalostním spisu je uveden ještě syn, a to Karel, narozen asi v roce 1856, i on žil ve Vídni.¹³

Ze Samuelových synů zůstal ve Velké Bystřici pouze nejstarší Josef, jemuž v roce 1886 matka předala hospodskou živnost, kterou vedla po manželově smrti.¹⁴ Kateřina Steinhardtová zemřela 14. července 1904.¹⁵

■ Velká Bystřice na začátku 20. století – v pozadí Steinhardtův hostinec

Josef Steinhardt se oženil 16. března 1887 s Annou Majorovou, narozenou 30. ledna 1863 ve Vídni živnostníku české národnosti Ignáci Majorovi a jeho manželce Deboře.¹⁶ Domovského práva ve Velké Bystřici Anna nabyla po sňatku „příjetím ve zdejší obci“.¹⁷

Josef Steinhardt (1854–1919)

Josef a Anna Steinhardtovi měli 10 nebo 11 dětí (dcera Anna je v archivních dokumentech uvedena pouze tužkou v Matrice příslušníků usedlých v obci Velká Bystřice u Rožnova): Eliška (*9. února 1888; manžel Jakub Gross), Vítězslav (*5. srpna 1889; manželka Viola Weinrebová), Louisa (*24. května 1891; manžel Jaroslav Svoboda), Arnoštka (*16. srpna 1892; manžel Jan Černoch), Leonard (*6. listopadu 1893; manželka Helma Nitsche), Vilém (*5. května 1895; manželka Ida Presserová), Leopolda (*3. října 1897; manžel Bedřich Pavlíček), Bernard (*14. října 1898; manželka Selma Hirschová), Anna (*1899), Helena (*21. června 1900; manžel Leo-dekar Očadlík), Adéla (*2. dubna 1903; manžel Vladimír Janča).

■ Josef Steinhardt s manželkou Annou a syny Vítězslavem a Leonardem

Ve sčítacích operátech z let 1900 a 1910 je u rodičů i dětí zapsáno izraelské náboženství a obcovací řeč čeština; roku 1900 se k izraelskému vyznání hlásila i jejich pomocnice v obchodě a pohostinství Hermína Krausová (narozená ve Vídni 1886, domovskou příslušností v Habrech u Německého Brodu). Zaměstnávali ještě 2 služebné a pacholka na polní práce, všichni z blízkých obcí, náboženství římskokatolického.¹⁸

■ Josef Steinhardt se syny a vnučkou Helenou ve Valašské Bystřici před domem č. 222

Podnikavý Josef Steinhardt zastal několik živností; vedle hostince v domě č.p. 222 postupně provozoval povoznictví (od roku 1902), obchod se smíšeným zbožím a (od roku 1909) jeho filiálku v domě č.p. 207, dále pilu zřízenou v č.p. 310 (od roku 1911).¹⁹ Manželé Anna a Josef ve svém hostinci vedli také poštovní úřad. Josef Steinhardt se vedle hojného podnikání nevyhýbal ani obecním záležitostem, v období kolem roku 1907 byl členem obecní rady. Zemřel 11. října 1919 na zánět mozkových blan. Byl pochován na židovském hřbitově v Krásně nad Bečvou, kde jeho náhrobek zůstal zachován i po jeho zdecimování; torzo hřbitova bylo pietně obnoveno. Podle sčítacích operátů z roku 1921 Steinhardtovi v obci vlastnili několik domů: na manželku Annu byly psány domy č.p. 180, 183, 184, na syna Vítězslava č.p. 155.²⁰ Podle úmrtní zprávy zůstal po Josefu Steinhardtovi majetek v rozsahu 7 zaknihovaných nemovitostí ve Velké Bystřici a 1 zaknihované nemovitosti ve Vidči. Po smrti hlavy rodiny rozhodovala o nakládání s rodinným majetkem podle manželovy závěti Anna Steinhardtová. Ve Valašské Bystřici žila až do 18. září 1942, kdy byla transportem Bh deportována z Ostravy do Terezína a 22. října 1942 transportem Bx do Treblinky.²¹

Anna Steinhardtová s dcerou Louisou

Nejstarší potomek Josefa a Anny Steinhardtových, Eliška (*9. února 1888), vedla v dospělosti krupařství v domě č.p. 207.²² Jejím manželem byl Jakub Gross (*11. dubna 1883, Babkov, župa Trenčín, izraelského vyznání), který od roku 1912 v tomtéž domě provozoval obchod s dřevem. Eliška byla stejným transportem jako její matka deportována do Terezína a za pouhé čtyři dny, 22. září 1942, odvečena na smrt transportem Bn do Malého Trostince. Zahynul také Jakub Gross. Synové Valentin (*1910) a Vítězslav (*1911)²³ válku přežili. Valentin Gross 3. června 1945 oznámil národnímu výboru ve Valašské Bystřici, že se jako nejstarší mužský potomek „po úradě se zbylými členy rodiny Steinhardtovy“ ujímá správy zbylého movitého i nemovitého majetku Steinhardtů.

Druhorozený Vítězslav (*5. srpna 1889) jako osmnáctiletý společně s otcem předzpíval Hynku Bímovi, který pomáhal Leoši Janáčkovi při zápisu lidových písní. 25. října 1919, několik dní po otcově úmrtí, požádal Okresní politickou správu ve Valašském Meziříčí o povolení k provozování hostinské živnosti. Bylo mu však bráněno argumentem, že „žadatel, který po otci zdědil mimo jiné jednu selskou usedlost s 50 měřicemi půdy,²⁴ může [se] i bez hostinské živnosti jako jiný rolník slušně živiti.“²⁵ Udělení hostinské koncese představenstvo obce, které jeho rolnickou usedlost označilo za největší a nejlepší ze všech, zamítlo. Zastalo se jej Společenstvo živností potravních v Rožnově poukazuje na to, že je ve Velké Bystřici jediný, kdo byl podle předpisů živnostenského řádu v oboru vyučen, a hostinec v domě č. 222 je jako jediný v obci zařízen hostinskými pokoji a kuchyní pro návštěvníky.²⁶ Vítězslav koncesi dostal, jenže 25. ledna 1934 berní úřad ve Valašském Meziříčí podal návrh na její zabavení pro dluhy. Hostinec vydražila Spořitelna města Valašské

Meziříčí a dala jej k dispozici jeho bratru Bernardovi, s čímž souhlasilo i obecní zastupitelstvo. Vítězslav mezi léty 1913 a 1932 provozoval v domě č. 183 pilu, avšak k 1. lednu 1933 byla živnost dočasně přerušena (zřejmě též pro dluhy).²⁷

V roce 1929 se Vítězslav oženil s Violou Weinrebovou, narozenou 23. září 1906 v Rybanech na Slovensku (jižně od Bánovců nad Bebravou). 24. června 1941 byl deportován do Osvětimi, stejným transportem odjížděl jeho bratr Bernard. Viola byla zařazena do transportu Bh z Ostravy do Terezína 18. září 1942 a už za měsíc 26. října byla zavražděna transportem By do Osvětimi. Okresní úřad ve Valašském Meziříčí měl starost, co bude s majetkem, a tak okresní hejtman píše obecní radě ve Valašské Bystřici: „Podle sdělení předsedy Židovské obce ve Valašském Meziříčí opustí Židé z Valašské Bystřice, a sice Selma a Viola Steinhardtová, dnem 14. t. m. tamní obec za účelem přestěhování do Terezína. Aby hospodaření na zemědělském podniku bylo zajištěno, ukládá se Vám, byste v dohodě s nucenou správou zemědělský živý a mrtvý inventář zajistili, aby chod podniku nebyl ohrožen. Je nutné, abyste do definitivního převzetí podniku pravoplatným nástupcem sepsali mrtvý a živý inventář, zajistili úrodu a pověřili vhodnou osobu dozorem. Podle vl. nař. č. 140/1940 se musíte postarat o řádné a včasné obdělání pozemků...”

Louisa (*24. května 1891) chodila od 16. září 1897 do trojtřídní obecné školy U Kostela.²⁸ V uvedeném roce navštěvovalo školu celkem 145 chlapců a 129 děvčat. V 1. třídě je zapsáno jedno židovské děvče israelského vyznání – musela to být Louisa. Byla ve třídě s 51 děvčaty a 56 chlapci. U svého otce se vyučila obchodní příručí.²⁹ 12. září 1914³⁰ se provdala za Jaroslava Svobodu (*9. července 1888 v Karlově u Lysé nad Labem), který v roce 1909 přišel do

Valašské Bystřice z obce Kluky v okrese Čáslav, aby učil ve škole Na Pasekách.³¹ Louisa před svatbou přestoupila do církve evangelické reformované, což bylo shodné s manželským vyznáním. 20. února 1916 se jim narodila dcera Helena. V kronice popisující významné události ve valašskobystřické škole³² se ke školnímu roku 1914/15 uvádí:

„Všeobecná branná povinnost svými musterunký vyvrvala nám od 15. ledna kolegu Svobodu.”

Ve školním roce 1917/18 je zapsáno: „Učitel Svoboda přišel z vojny domů jako voják na dovolenou na plíce zničený a byl zde v tom stavu až do konce školního roku 1917/18.” Pan učitel dva roky nato Valašskou Bystřici opouští a s rodinou odchází do Ostravy. 22. září 1943 Louisa Svobodová-Steinhardtová ovdověla. Válku přečkávala v Ostravě a 28. ledna 1944 byla deportována transportem Du z Prahy do Terezína, kde zůstala do konce války. Až do odchodu na penzi se věnovala domácnosti a přivydělávala si ručními pracemi. Zemřela v Léčebně pro dlouhodobě nemocné v Ostravě-Radvanicích 18. září 1983.

Amoštka (*16. srpna 1892) podle záznamu ve sčítacích operátech z roku 1910 pomáhala doma v hostinské a obchodní živnosti. Provádala se za revírníka Jana Černocho (*21. listopadu 1880 v Mořkově) a přijala po manželovi římskokatolické vyznání; s rodinou čítající čtyři děti žila ve Valašské Bystřici č.p. 217. Její další osud není znám; mezi oběťmi holocaustu uvedena není.³³

Leonard (*6. listopadu 1893) po školních letech v rodné obci studoval na české měšťanské škole v Hranicích a tamtéž pokračoval na Německém státním reálném gymnasiu, kde 10. července 1913 s dobrým prospěchem maturoval.³⁴ Poté se zapsal ke studiu na právnické fakultě ve Vídni, pobyl tam pouze dva semestry,³⁵ neboť 11. května 1914 byl jako jednoroční dobrovolník odveden³⁶ a 26. srpna 1914 nastoupil vojenskou službu u 54. pěšího pluku v Olomouci. Do konce roku 1914 se vzdělával na škole pro důstojníky pěchoty v záloze v Opavě, krátce byl velitelem družstva a zástupcem velitele čety u posádky v Olomouci. Od 21. března 1915 nasazen na ruské válečné bojiště. 6. června téhož roku byl raněn a po uzdravení jako velitel čety poslán znovu do Ruska, následně do Itálie, odkud se vrátil na ruské bojiště, kde byl 16. června 1916 zajat a vězněn až do poloviny března 1918. Po návratu do vlasti zůstal až do 17. prosince 1918 v nemocničním ošetřování v Hranicích. Avšak už 28. října se jako nadporučík v záloze přihlásil do činné služby v československé armádě, což byl začátek jeho profesionální vojenské kariéry. Po propuštění z nemocnice krátce pobyl u olomoucké posádky a od srpna 1920 se místem jeho působení stal Frývaldov (Freiwalddau, dnešní Jeseník). Ve Frývaldově zůstal – s krátkými přestávkami v Milovicích, v Olomouci nebo v Praze – až do 14. září 1936. Od dubna 1921 byl 1. pobočníkem velitele 7. hraničářského praporu, od 28. října 1924 kapitánem pěchoty a 28. října 1930 se stal štábním kapitánem pěchoty.

15. května 1923 se oženil s Helmou Nitsche, narozenou 10. září 1904 ve Frývaldově, dcerou vyhledávaného stavitele Ing. Alexandra Nitscheho (5. 6. 1872 – 20. 5. 1945) a Korinny Nitsche, rozené Hiltischer (23. 12. 1874 – 17. 10. 1917).³⁷ Helma byla německé národnosti, vychodila obecnou a poté hospodyňskou školu ve Frývaldově.

15. září 1936, stále v hodnosti štábního kapitána pěchoty, byl L. Steinhardt přidělen k 39. pěšímu pluku „Výzvědný gen. Grazianiho”³⁸ do Bratislavy coby mobilizační důstojník náhradního praporu, 15. března 1939 jej musel opustit; odešel do Prahy, kde až do 30. dubna vyčkával další vývoj, načež byl 1. května poslán na dovolenou a od 1. listopadu 1939 přeložen do výslužby. 1. července 1943 byl nasazen pracovním úřadem jako pomocná kancelářská síla u Židovské rady starších v Praze ve skladu starožitných předmětů.³⁹ V osobním dotazníku z května 1949 píše: „... byl jsem nařízením gestapa držen na nuceném pracovišti u židovské rady starších v Praze od 7 hodin do 19 hodin s příkazem neopustiti svůj byt po 20. hodině a nepřijímati žádných návštěv po této hodině. Dodržování těchto opatření bylo gestapem a v domě bydlícími nacisty kontrolováno. Na nuceném pracovišti konal jsem jako

■ Jaroslav Svoboda, manžel Louisy – doma u Steinhardtů

■ Svatební fotografie Helmy a Leonarda Steinhardtových

pomocná kancelářská síla jen nezbytně nutnou práci, a to nikoliv v zájmu okupantů, ale v zájmu nacistickými rasovými zákony postižených. (...)."

S vědomím, že Helma Steinhardtová byla Němka a za manžela měla českého Žida, je nutné pohlédnout také na její válečný osud. Když 20. února 1942 vyplnila „Odůvodnění příslušnosti k německému národu“ (zůstalo zachováno u poválečné žádosti z března 1946 o vydání osvědčení o národnosti a státní spolehlivosti), napsala: *„Jsem německého původu, čistě německy vychována – mateřský jazyk německý, obcovací jazyk v rodině německý, navštěvovala jsem pouze německé školy, hovořím trochu česky – všichni mí příbuzní jsou německého původu a státní občané německé říše, můj otec je jedním z nejstarších členů NSDAP.“*⁴⁰

Vrchní zemský úřad (Der Oberlandrat) v Praze ji 23. února 1942 vydal listinu potvrzující německou státní příslušnost. Jenže trvajícím manželstvím s Leonardem Steinhardtem nenechává německou moc na pokoji, a tak Helma dostává předvolání, aby se 14. března 1944 dostavila do příslušné úřadovny, kde má předložit „*přukaz o státní příslušnosti a všechny dokumenty, vztahující se k [Vaš] německé státní příslušnosti, jakož i policejní přihlášky všech rodinných příslušníků*“. V sepsané listině se mimo jiné uvádí: *„Helma Steinhardt, roz. Nitsche, (...) žije podle předložené policejní přihlášky se svým židovským manželem Leonardem Steinhardtem (...) ve společné domácnosti. (...) Žádost o rozvedení, resp. rozluky manželství, nebyla a také nebude podána.“* Ke dni 24. srpna 1944 Helma Steinhardtová německou státní příslušnost ztratila. Navzdory všem příkořím se jejich manželství udrželo. Je nesporné, že se Helma pro svého manžela obětovala.

Od 11. února 1945 byl L. Steinhardt internován v Terezíně. Po osvobození se 11. května 1945 přihlásil k činné vojenské službě u posádky Velká

Praha. 15. srpna 1945 je registrován opět ve Frývaldově, od konce října téhož roku v Českém Těšíně a po měsíci u 13. tankové brigády v Olomouci, kde zůstal do začátku července 1946. Od 6. července 1947 byl zaměstnán na Ministerstvu národní obrany (MNO) v Praze. Steinhardtovo přijetí na MNO musela potvrdit komise, která jeho nástup schválila s následujícím odůvodněním datovaným 7. března 1947: *„Odvolatel se nemohl činně zúčastnit domácího odboje, protože byl po dobu okupace pronásledován jako Žid opatřený hvězdou, s nikým se nesměl a nemohl stýkat a v době povstání byl vězněn v Terezíně. Jeho manželka se sice v r. 1930 hlásila k německé národnosti, byla vedena v listě pro domácnost „D“, ale nebyla členkou nacistických organizací, vystupovala jako Češka a trpěla jako manželka nearijsce nacistickým terorem.“*

Dne 1. září 1948 mu bylo na základě vlastní žádosti povoleno používat změněné příjmení Skalský, o které požádal 10. dubna 1948. Podle dekretu Ministerstva vnitra byla 15. září 1949 Helma Steinhardtové-Nitsche vrácena čsl. státní příslušnost.⁴¹ Leonard Steinhardt-Skalský zemřel 19. listopadu 1949 na infarkt ve vojenské nemocnici v Praze – Břevnově. Usnesením vlády Československé republiky ze dne 29. listopadu 1949 byl povýšen na podplukovníka in memoriam.⁴²

Helma Steinhardtová-Skalská zůstala po manželově smrti sama. Na 7. února 1950 byla předvolána na Ústřední národní výbor hlavního města Prahy do Hyberské ulice 2, kde sídlilo Krajské velitelství národní bezpečnosti, odd. V./5, ve věci státního občanství. V souvislosti s tímto předvoláním byla vyzvána, aby si s sebou přinesla doklad o státním občanství; byl přiložen k archivovanému předvolání a na něj bylo rukou dopsáno: *„Předvolána na 7.2.1950 o 8h.“* 7. února 1950 se ve svém bytě zastřelila.⁴³

Zachoval se dopis psaný 8. března Karlou Smolkovou z Prahy do Německa Helminině tetě, ze kterého plyne, že se k sebevraždě nerozhodla náhlým hnutím mysli, nýbrž že na ni pomýšlela už dříve (*„V důsledku manželova úmrtí byla ubohá tak nešťastná, že nevěřila, že bez něho bude schopna*

Vilém Steinhardt ve Valašské Bystřici 29. 5. 1917

snášet další život.“⁴⁴ Pro odchod ze světa si zvolila den, kdy měla jít na úřad; lze to chápat jako její odpověď na nedůstojné zacházení.

Vilém (*5. května 1895) pracoval ve Vítkovických železárnách⁴⁵, kam nastoupil 2. října 1920 jako úředník v továrně na litou ocel a 6. 7. 1922 přešel do ústředního prodeje. 5. října 1922 se oženil s Idou Presserovou z Kroměříže (*25. června 1896) a 27. července 1925 se jim narodil syn Erich (Zábřeh nad Odrou).

17. října 1939 odjel s prvním transportem Židů z Ostravy do Niska nad Sanem, 26. října téhož roku byl deportován gestapem do SSSR. Hranici překročil u Lvova, kde byl zatčen sovětskými orgány.⁴⁶ V roce 1940 se zdržoval ve Lvově, kde pobýval poté, není dosud zjištěno. Dne 31. ledna 1942 odjel do Buzuluku k tvořící se československé vojenské jednotce, 17. února 1942 byl zařazen do KPÚV roty.⁴⁷ Vilém Steinhardt zemřel 6. března 1942 v infekční nemocnici v Buzuluku a o dva dny později byl na tamějším hřbitově pochován.⁴⁸ Manželka Ida a syn Erich byli 18. září 1942 transportem Bh odvezeni z Ostravy do Terezína, odkud 22. října téhož roku vyjeli na svou poslední cestu – do Treblinky.

Leopolda (*3. října 1897) nastoupila 31. ledna 1945 do „mišeneckého“ transportu AE1 do Terezína, kde se dočkala osvobození. Byla provdána za Bedřicha Pavlička a s rodinou žila v Ostravě. Další podrobnosti o jejím životě nejsou autoru článku známy.

Bernard (*14. října 1898) se 14. července 1928 oženil se Selmou Hirschovou (*12. května 1902) z Hovězího u Vsetína.⁴⁹ Měli dvě dcery: Karlu (*3. 6. 1929) a Olgu (*26. 9. 1932). Od ledna 1933 Bernard obchodoval se smíšeným zbožím v domě č. 222.⁵⁰ Místo bratra Vítězslava vedl hostinec, ale v listopadu 1937 mu byla živnostenská koncese na jeho provozování odňata a hostinec provozoval nucený správce. 18. září 1942 byla rodina transportem Bh z Ostravy odsunuta do Terezína. Selma musela už 22. září 1942 nastoupit do transportu Bn s cílem Malý Trostinec. Na obou smutných cestách měla vedle sebe své dcery Karlu a Olgu... Bernard zahynul v Osvětimi už 24. června 1941. Majetek manželů Bernarda a Selmy podlehl konfiskaci.⁵¹

Helena (*21. června 1890) byla provdána za učitele Leodekara Očadlíka, původem z Hrachovce, dnes součásti Valašského Meziříčí. Do 23. června 1941 měla domovské právo shodné s manželovým v Prostřední Bečvě, po rozchodu s ním jí bylo na vlastní žádost obnoveno domovské právo v rodné obci. Znovuudělení domovské příslušnosti nebylo přijato s povděkem, jak vyplývá ze zápisu ze schůze obecního zastupitelstva konané 4. června 1941⁵²: „(...) Po usnesení obecního zastupitelstva stěžuje si proti usnesení pro přijetí jmenované člen obecního zastupitelstva Michal Randýsek, který stížně přednesl osobně, že tato osoba nesmí být jako nearijka do zdejší obce přijata, a dožadoval se zrušení předcházejícího usnesení obecního zastupitelstva. Dle šetření však se zdejší úřad dovídá, že jmenovaná ihned při provdání asi v roce 1925 byla bez vyznání, čímž asi nearijský původ zrušila. Poněvadž obecnímu úřadu nejsou známy dosud podobné důvody, na základě nichž by mohla být její žádost zamítnuta, žádáme proto o laskavou informaci, zda bylo v této záležitosti postupováno správně, respektive je-li zde předpoklad pro zrušení provedeného usnesení(...)“ Helena byla deportována do Terezína (transport Bh) a za 4 dny transportem Bn do Malého Trostince.

O Adéle (*2. 4. 1903) se zachovalo málo informací; byla provdaná za Vladimíra Janču. 18. září 1942 byla odvezena do Terezína transportem Bh a už 22. září transportem Bn do koncentračního tábora Malý Trostinec, kde zahynula.

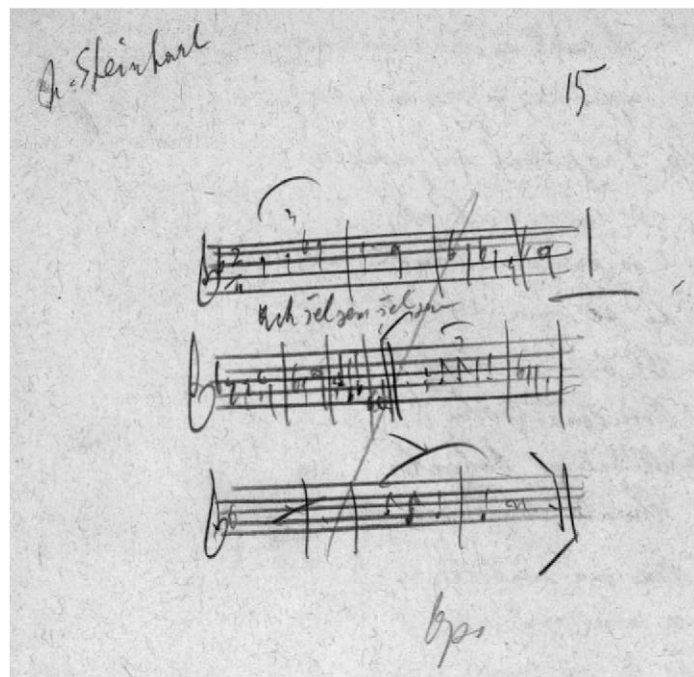
Přítomnost židovské rodiny ve Valašské Bystřici nenechala na pokoji kolaboranty, kteří se hleděli nacistům zavděčit i návratem do minulosti. Český svaz pro spolupráci s Němci ve Valašském Meziříčí zaslal 28. 4. 1942 valašskobystřickému obecnímu úřadu dopis⁵³ informující o chystané protizidovské výstavě, na které hodlali „zachytit také činnost Žida Steinhardta a jeho předchůdců, kterou provozovali ve Valašské Bystřici – zejména pokud

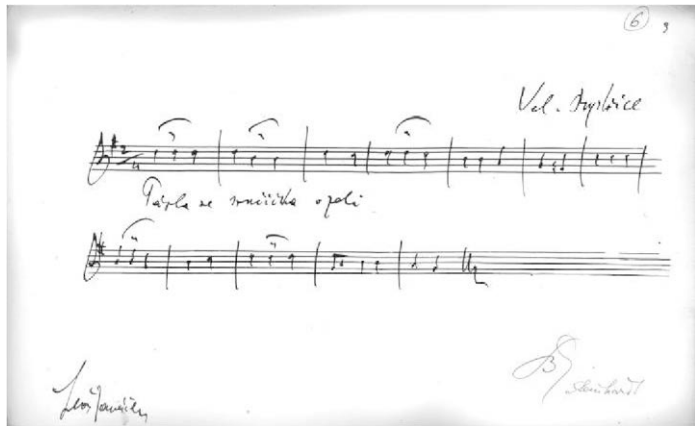
se zmocňovali českého majetku ve Vaší obci... „ a chtěli doložit „...výpočet jejich obohacování během posledních 100 let. S národním pozdravem Vlasti zdar“ se podepsal Jaro Kučera.

Nacisté Židy ponižovali také příkazem „k odstraňování nápisů, kreseb a pod. protiněmeckého rázu židovskými kolonami“. Okresní úřad ve Valašském Meziříčí připsal vydal 23. 9. 1941. Tyto „kolony“ mají „odstraňování této štvavé propagandy provádět pod dohledem místních bezpečnostních orgánů (obecní policie, příp. četnictva)“. Projevů nenávisti vůči okupantům zřejmě nebylo málo, musel-li okresní úřad zřídit několik „kolon“; mezi nimi pro Rožnov a některé další valašské obce (Poličná, Rožnov, Prostřední Bečva, Valašská Bystřice) „po jedné židovské skupině...“. V seznamu „židovské kolony“ ve Valašské Bystřici byla napsána Steinhardtová Anna, Steinhardtová Selma, Steinhardtová Karla, Steinhardtová Olga, Grossová Elsa, Rosenberg Egon, Rosenbergová Helena, Jančová Adéla, Helena Očadlíková.⁵⁴ Co konkrétně podle tohoto nařízení ve Valašské Bystřici prováděly, není zaznamenáno.

Majetek Steinhardtů se po jejich odchodu z Valašské Bystřice – ať dobrovolném nebo násilném – téměř rozplynul. Na Pozemkovém úřadu v Olomouci bylo po válce registrováno,⁵⁵ že ve Valašské Bystřici se nacházejí dva „židovské malopodniky“, konkrétně pozemky psané na jméno Steinhardt Bernard a Steinhardtová Karla. Rok poté, 26. 6. 1946, byl v úřadovně Místního národního výboru ve Valašské Bystřici sepsán protokol týkající se majetku Steinhardtů: „Původní majitelé byli v roce 1941–1942 odvezeni a jsou nezvěstní. Po odchodu majitelů byl movitý majetek, tj. zařízení bytu a svršky, odvezen okupanty na neznámé místo a nezůstalo v obci ničeho mimo jednu krávu, kterou si vymohl na okupantech bývalý zdejší německý správce revíru Josef Heinelt. Po jeho odchodu zůstala zde kráva, která je dosud v užívání nynějšího správce revíru p. Jaroslava Haase.(...) Po odvezení židovských rodin pronajali Němci uprázdněné místnosti nájemníkům, které oni určili, kteří tam bydlí z větší části dosud. Národní výbor ve Valašské Bystřici dosadil pouze 2 nájemníky (...) Pozemky pronajali okupanti za stanovené nájemné místním občanům, nájemné za rok 1945 bylo odvedeno neznámému německému úřadu, za rok 1946 inkasoval nájemné nár. správce p. Rak (...)“.

Písňe zapsané Leošem Janáčkem, které mu ve Valašské Bystřici předzpíval Josef Steinhardt v roce 1907. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, A87/59v, A1390/3)

- 1 Obec byla na žádost obecního zastupitelstva přejmenována na Valašskou Bystřici v roce 1925.
- 2 PROCHÁZKOVÁ, Jarmila, *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru I*. Etnologický ústav Akademie věd ČR. Brno: Doplněk, 2006, s. 172–173.
- 3 Etnologický ústav AV ČR Brno, sbírky A85–87, A89–90, A656, A1083, A1335.
- 4 V příspěvku publikované fotografie původně v držení autorovy rodiny, od roku 2011 uloženy v Židovském muzeu v Praze.
- 5 *Valašská Bystřice 1651–2001*. Valašská Bystřice, 2001, s. 3.
- 6 Státní okresní archiv Vsetín (dále SOKA Vsetín), *Úvod k inventáři*. Po dobu čtyřiceti let zůstal počet obyvatelstva téměř nezměněn (2.114 obyvatel v roce 1910, 2.029 v roce 1930) a počet domů se v roce 1930 zvýšil na 329.
- 7 SOKA Vsetín, Archiv obce (dále AO) Valašská Bystřice 1743–1945(1950). Vsetín 1999 – rkp. Státní okresní archiv Vsetín.
- 8 Zemský archiv Opava (dále ZAO), rodná matrika obce V. Bystřice, VM-IX-5/II.
- 9 SOKA Vsetín, Okresní soud Rožnov pod Radhoštěm, inv. č. 312, kart. 88, spis IV. 206/1866. Pozůstalostní spis dále jmenuje bratra Leopolda Steinhardta, 38 let, hospodského na Hutisku; sestry Františku, provdanou Melcher v Kroměříži; Annu, provdanou Donath v Tovačově; Alžbětu, provdanou Montag v Holešově; Josefu, provdanou Chaják v Lidečku; Marii Steinhardt, svobodnou v Napajedlích. Za upozornění na archivní pramen děkuji Mgr. Z. Pomklovi.
- 10 ZAO, rodná matrika obce V. Bystřice, VM-IX-5/II. Anna Langrová-Chajáková (1797–1860) zemřela ve Velké Bystřici v domě č. 183, který až do 2. světové války patřil rodině Steinhardtů, pohřbena v Tovačově. Informace k Anně Langerové doplněny podle diplomové práce Veroniky Olšanské: Židovský hřbitov v Tovačově (<http://theses.cz/id/jyxdys/>).
- 11 SOKA Vsetín, Okresní úřad (dále OÚ) Valašské Meziříčí, inv. č. 490 – Sčítací operáty 1880 Valašská Bystřice č.p. 222.
- 12 SOKA Vsetín, AO Valašská Bystřice, inv. č. 18 – Matrika příslušníků obce přijatých v jiných obcích 1891–1934. Bydlel na adrese Wien XX, Wallenstein Strasse 19.
- 13 SOKA Vsetín, Okresní soud Rožnov pod Radhoštěm, inv. č. 344, kart. 279, spis A 146/1904. Bernard: Wien I, Tiefer Graben 14. Karel: Wien VI, Magdalenen Strasse 65.
- 14 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 163 – Živnostenský rejstřík sv. V. 1896–1957.
- 15 SOKA Vsetín, Okresní soud Rožnov pod Radhoštěm, inv. č. 344, kart. 279, spis A 146/1904.
- 16 NA, f. Matriky Židovských náboženských obcí v českých krajích – ŽNO Valašské Meziříčí, sign. HBMA 2309 N (údaj u jména jejich vnuka Leonarda).
- 17 SOKA Vsetín, AO Valašská Bystřice, inv. č. 13 – Matrika domovských příslušníků obce 1920–1938.
- 18 SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 780A–781B – Sčítací operáty 1910 Valašská Bystřice.
- 19 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 163 – Živnostenský rejstřík sv. V. 1896–1957.
- 20 SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, nezprac. dodatky – Sčítací operáty 1921 Valašská Bystřice. V domě č. 180 byli za 1. světové války ubytováni uprchlíci z Haliče (rodina Frostova). SRBOVÁ, Daniela, *Židovští váleční uprchlíci z Haliče a Bukoviny za 1. světové války v dnešním okrese Vsetín*. In: Židé a Morava VIII, Kroměříž 2002, s. 171.
- 21 Židovské museum Praha, Databáze obětí holocaustu.
- 22 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 163 – Živnostenský rejstřík sv. V. 1896–1957. Živnost zapsána 5. 3. 1910 pod č. 4248.
- 23 Valentin Gross dostal 21. 1. 1947 svolení ke změně jména na podobu Valtr Skalák.
- 24 50 měřic = cca 11,5 ha.
- 25 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 552, kart. 209 – Živnostenské spisy, Valašská Bystřice, hostinec č.p. 222.
- 26 Tamtéž.
- 27 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 163 – Živnostenský rejstřík sv. V. 1896–1957 a inv. č. 169 – Živnostenský rejstřík sv. IV. 1928–1957.
- 28 Postavena 1861 jako jednotřídní, roku 1888 přestavěna na trojtřídní; zrušena 1935 po dostavbě nové Měšťanské jubilejní školy. Další školou v obci byla škola Na Pasekách z roku 1880; pro svou odlehlost od centra vsi zůstala po otevření Měšťanské jubilejní školy zachována. Valašská Bystřice 1651–2001. Obec Valašská Bystřice, 2001, s. 5–7.

SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Valašská Bystřice, inv. č. 51 – Třídní kniha a týdeník I. tř. školní rok 1897/1898. Pro úplnost uvádíme: ve II. třídě bylo 43 chlapců a 48 děvčat, ve III. třídě 49 hochů a 28 dívek.

29 Židovské museum Praha – výuční list L. Steinhardtové předán ze soukromého držení 15. 4. 2008.

30 SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Valašská Bystřice, inv. č. 387 – Personální záležitosti učitelů. Archiv města Ostravy, Domovská karta.

31 Archiv města Ostravy (dále AMO) – Domovská karta. Domovské právo nabyt „Podle §10 novely k dom. zák. č. 222/1896 ř. z. dekretem zem. šk. Rady v Brně ze dne 3. XI. 1928, č. 49298. (§10 Čes. školy ob. m.š. odb.)“ Kluky – obec mezi Kutnou Horou a Čáslaví.

32 SOKA Vsetín, Národní škola U kostela, Valašská Bystřice, inv. č. 1 – Kronika školy sv. I. 1880–1935.

33 SOKA Vsetín, OÚ Valašské Meziříčí, nezpracované dodatky – Sčítací operáty 1921 Valašská Bystřice č.p. 217. www.holocaust.cz/cz2/victims/victims.

34 Státní okresní archiv Přerov; fond Německé státní reálné gymnázium, inv. č. 187.

35 Údaje týkající se vojenské kariéry Leonarda Steinhardta jsou převzaty z dokumentů Vojenského ústředního archivu v Praze, fondy vojenské personální dokumentace (Sbírka vojenských kvalifikačních listů, Sbírka vojenských kmenových listů) a Vojenského ústředního archivu v Olomouci.

36 LUTONSKÝ, Boleslav, *Lexikon genealoga*. Editio Optima, vlastním nákladem, Praha 2003, s. 114: Jednorodný dobrovolník; branec, který dosáhl věku 21 let a s dobrým prospěchem ukončil střední školu s maturitou; jeho přeserční služba trvala 1 rok, během kterého měl nárok na dvě 14denní dovolené. Mohl si volit druh vojska, ne však posádku čili garnisonu.

37 ZAO, Farní úřad ve Frývaldově, oddací matrika, kniha sv. VI.; internetová databáze – oddací matrika 1901–1932, sign. Je III 46, s. 247.

38 Pěší pluk 39 byl běžný pěší pluk československé předválečné armády, který vznikl sloučením 39. střeleckého pluku československých legií v Itálii a 72. pěšího pluku bývalé rakousko-uherské armády. Vzhledem k tomu, že 39. střelecký pluk italských legií vznikl z původně samostatných výzvědných oddílů, obdržel pěší pluk 39 po svém vzniku čestný název „Výzvědný“, který byl v roce 1931 rozšířen na „Výzvědný generála Grazianiho“ (generál Graziani byl velitelem čs. legií v Itálii) – informace: vojenstvi.kvalitne@volny.cz, Pavel Šrámek.) Do konce března 1939 bydlel na adrese ul. Sv. Anny 3 (dnes Anenská).

39 Vojenský ústřední archiv v Olomouci.

40 Národní archiv (dále NA). Citované dokumenty z fondu Německé státní občanství.

41 NA, Zemský úřad Praha – státní občanství a matriční záležitosti. Dekret Magistrátu hl. m. Prahy č. j. IV St 8677/45; informace z Protokolu Vojenského úvaru 4690 sepsaného s L. Steinhardtem 10. dubna 1948. Item: NA, fond Policejní ředitelství Praha 1941–50 (opis).

42 Vojenský historický archiv, Praha. Osobní věstník Ministerstva národní obrany č. 108/1949, s. 795.

43 NA, Policejní ředitelství Praha, 1941–50.

44 Originál dopisu v majetku Kurta Öllera (Oettingen, Německo).

45 Vítkovice Reality Developments s.r.o., archivní studovna.

SOKA Vsetín, AO Valašská Bystřice, inv. č. 19 – Matrika příslušníků obce přijatých v jiných obcích 1937–1944.

46 Yad Vashem, fol. 07.cz, č. 38. Za odkaz na tento pramen děkuji L. Salomonovičové.

47 Vojenský ústřední archiv Praha.

48 Vojenský ústřední archiv Praha.

49 SOKA Vsetín, AO Valašská Bystřice, inv. č. 17 – Matrika rodin a cizích osob usedlých v obci 1931–1941.

50 SOKA Vsetín, ONV Valašské Meziříčí, inv. č. 169 – Živnostenský rejstřík sv. IV. 1928–1957.

51 AMO, Magistrát města Mor. Ostrava – Inventář (1902) 1941–45(1946). Inv. č. 51 – Zabavení židovského majetku a jeho správa, kart. 119, S24 – Steinhardtova Selma, V. Bystřice 363; kart. 120, S25 – Steinhardt Bernard, V. Bystřice 183. Na návrh Valentina Grosse byl Bernard prohlášen za mrtvého (fond Okresní soud Vsetín, spis M 30/46 a M 31/46) – za informaci děkuji L. Salomonovičové.

52 SOKA Vsetín, AO Valašská Bystřice, inv. č. 100 – Židé a jejich persekuce v době okupace, správa židovského majetku.

53 SOKA Vsetín, Archiv obce Valašská Bystřice 1743–1945(1950). III. Spisový materiál, Zležitosti veřejné, inv. č. 100, sign. IV/1, kart. 8 Zležitosti veřejné a policejní 1891–1944 / Židé a jejich persekuce v období okupace, správa židovského majetku.

54 Tamtéž.

55 SOKA Vsetín, MNV Valašská Bystřice, inv. č. 125 – Židovský majetek; šetření týkající se majetku manželů Steinhardtových, kteří zahynuli v koncentračním táboře (1945–48).

2. soutěžní otázka

(1. cena: publikace „Hukvaldy Leoše Janáčka na dobových fotografiích 1890–1928“)

Ve kterých obcích na Valašsku Leoš Janáček zapisoval písně?

- A) Valašská Bystřice, Rožnov pod Radhoštěm, Kozlovce
- B) Kozlovce, Prostřední Bečva, Jablunkov
- C) Prostřední Bečva, Rožnov pod Radhoštěm, Blatnice pod Svatým Antonínkem

I. světová válka na dobových fotografiích

V letošním roce si připomínáme výročí počátku I. světové války, jednoho z nejkrvavějších válečných střetů v lidských dějinách. Tento konflikt zahájený 28. července 1914 zasáhl přímo či nepřímo většinu území evropského kontinentu včetně Valašska. Mladí muži z našeho regionu museli narukovat do rakouské armády a následně svádět boje na evropských frontách. Na obyvatele místních vesnic a měst zase válka dolehla nedostatkem potravin, uhlí, zboží a zavedením přidělového systému. Zásobovací situace se navíc s prodlužováním války zhoršovala. Valašsko mělo alespoň to štěstí, že zůstalo ušetřeno přímých bojů. Kvůli poloze v zázemí byli ve Vsetíně ubytováni polští uprchlíci z Haliče a italská z okolí Tridentu, jejichž domovinu válečné běsnění silně zasáhlo.

Čím válka déle trvala, přicházely k rodinám vojáků stále častěji smutné zprávy o úmrtí jejich příbuzných. Celkově si I. světová válka vyžádala v okrese Vsetín 526 mrtvých a 284 nezvěstných vojáků. Jejich vyhaslé životy jsou připomenuty pomníky stojícími doposud v mnoha valašských vesnicích. Dalším svědectvím velké války jsou také staré fotografie z fronty i válečného zázemí, které pocházejí od přímých účastníků konfliktu a jsou uloženy ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko.

Pavel Mašláš

1 Přehlídka vojáků rakouské armády na vsetínském Dolním náměstí

2 Narukovaní vojáci v roce 1914

3 Vojáci původem z Lužné v Chorvatsku před útokem na Bělehrad

4 Váleční rekonvalescenti ve vsetínské nemocnici v roce 1915

5 Julius Kohn – náčelník vsetínského Sokola s vojáky 3. pěšího pluku

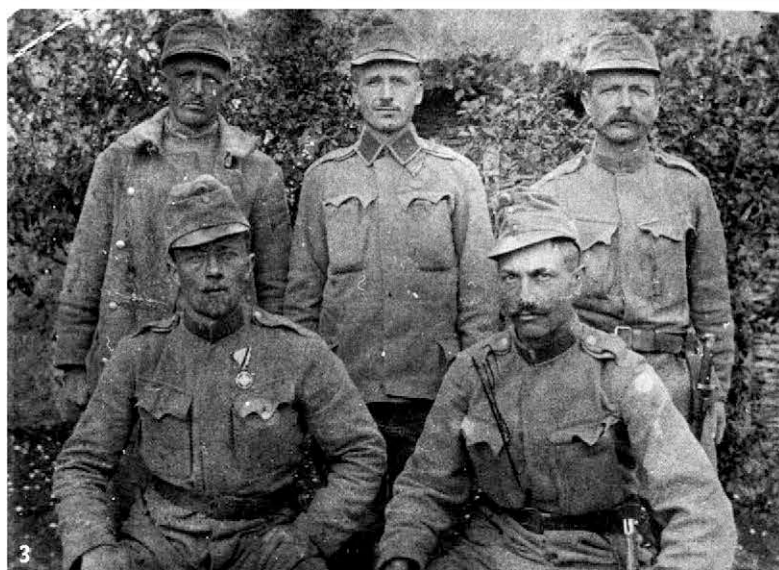
6 Válka se netýkala jen mužů – ošetřovatelský z vojenské nemocnice v Nové Sonči.

7 Legionář František Palát z Jablůnky na Sibiři se spolubojovníky

8 Příslušník C. a K. pěšího pluku Michal Slovák, pozdější italský legionář a poválečný starosta Rožnova pod Radhoštěm

9 Upomínkový dekret dárčům na válečné vdovy a sirotky

10 Poválečná přehlídka legionářů na Dolním náměstí ve Vsetíně

Karpatské dědictví – příroda, lidé a kultura

Jana Tkáčiková
Jan Husák

Čím jsou Karpaty zajímavé?

Karpaty jsou nejrozsáhlejším horským pásmem evropského kontinentu a mimořádně významnou přírodní a kulturní oblastí. Dosahují délky 1500 km a maximální šířky 350 km. Svou rozlohou zabírají 210 000 km², což je více než rozloha Alp! Zasahují na území osmi států a jsou domovem takřka osmnácti milionů obyvatel, kteří mluví jazyky pěti jazykových rodin. Původ jména Karpaty údajně pochází ze starobylého thráckého slova "karp", což znamená kámen či skálu. Karpaty však jsou spíše zelenými lesnatými kopci, vysokohorský charakter mají jen na malých územích. Nejvyšší vrchol celého horského systému je Gerlachovský štít (2655 m n. m.), který leží ve Vysokých Tatrách.

Přestože Karpaty zasahují na území České republiky pouhými 3 % své rozlohy, jedinečná příroda i kultura karpatské části nezaměnitelně dotváří obraz celé republiky. Oblast Beskyd, Bílých Karpat a Pálavy totiž tvoří nejzápadnější výspu karpatské horské soustavy.

Karpaty jsou nejen jedním z největších horských pásem Evropy, ale hlavně jedinečným přírodním a kulturním územím. Jsou místem výskytu významných populací velkých šelem a jiných vzácných živočichů a rostlin. Biodiverzita – tedy rozmanitost druhů a přírodních prostředí – není nikde v Evropě větší. Na jejich území bylo vyhlášeno množství národních parků, přírodních rezervací a dalších chráněných stanovišť s různým stupněm ochrany. Zdejší hory jsou jedinečné i díky lidem, kteří zde po generace žijí, bydlí a tradičně hospodaří.

Co chrání Karpatská úmluva?

Karpaty však nejsou jen krajem zachovalých památek, orchidejových luk a hlubokých lesů. Najdeme zde i oblasti, které se rychle mění. Přesun obyvatel do měst, zarůstání luk a pastvin a celková změna tváře krajiny je aktuálním problémem krácejícím ruku v ruce se zvyšujícím se životním standardem. Najdeme zde také průmyslové a znečištěné oblasti i regiony investic a výstavby nových turistických středisek. Rozvoj může být pozitivní příležitostí i negativní hrozbou – pro zdejší přírodu, krajinu i místní obyvatele. Právě z obavy před narušením křehkého soužití mezi člověkem a přírodou iniciovala v roce 2003 Ukrajina předložení Úmluvy o ochraně a udržitelném rozvoji Karpat, kterou v témže roce podepsaly všechny „karpatské země“ kromě Rakouska, na jehož území zasahují Karpaty jen nepatrně.

Karpatská úmluva je „rámcová“, to znamená, že obecně formulované cíle mají postupně naplňovat konkrétnější aktivity

■ Valašská krajina v minulosti – Halenkov (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

a jsou základem pro politická rozhodování. V jednotlivých státech vstoupila v platnost mezi lety 2005–2006. Mezinárodní činnost zajišťuje sekretariát fungující pod OSN. Hlavní zodpovědnost za naplňování úmluvy nesou vlády sedmi podepsaných států – Slovenska, Polska, Maďarska, Ukrajiny, Rumunska, Srbska a České republiky. Ministerstva životního prostředí jednotlivých zemí pak zřizují národní koordinátory, kteří mají na starost naplňování úmluvy. Partneři jim jsou kraje, obce a mnoho nevládních a jiných organizací i aktivních jednotlivců přímo v regionu.

Najde se karpatské přírodní dědictví v Beskydech?

Aby mohlo být dědictví zachováno a rozvíjeno, musí se nejprve vědět, co ho vlastně tvoří. Pojmenování tohoto dědictví je proto jedním z hlavních cílů Karpatské úmluvy. ČSOP Salamandr realizoval v letech 2009–2010 projekt zaměřený na karpatské přírodní dědictví Beskyd. Jeho cílem bylo modelově vytvořit seznam dědictví, navrhnout zajištění dlouhodobě udržitelné péče a také modelové péče o některé lokality, které budou obsahovat prvky karpatského dědictví.

Prvním krokem bylo vytvoření seznamu, který by toto dědictví reprezentoval. Do jeho podoby měla možnost zasáhnout i široká veřejnost. Karpatské dědictví není nic neměnného, zakonzervovaného, ale stále se vyvíjí. Přesto by některé prvky měly zůstat zachovány. V současnosti panuje shoda mezi zástupci státních i nevládních organizací v tom, že by se nemělo jednat o nový „červený seznam“ oblastí, který by se zabýval pouze vzácnými druhy. Ty by se tam logicky měly objevit také, ale nesmí se opomenout takové části přírody (druhy zvířat a rostlin, ekosystémy, atd.), které jsou pro oblast typické.

Karpatské bukové pralesy jsou součástí světového přírodního dědictví!

Bukové pralesy Karpat – tedy lesy, které v minulosti z velké části pokrývaly i Valašsko – jsou nejen uchovávány v rámci karpatského dědictví, ale staly se v roce 2007 součástí světového přírodního dědictví. Karpatské bukové pralesy se tak dostaly do exkluzivního klubu, ve kterém jsou takové světové klenoty jako národní parky Serengeti, Yellowstone, Kilimandžáro, Coto d' Doñana a řada dalších. Do seznamu bylo zapsáno celkem deset lokalit v oblasti od ukrajinských Huculských Alp až po slovenský Vihorlat. Šest lokalit je na území Ukrajiny a čtyři lokality na území Slovenska. K zařazení do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO došlo na základě jedinečnosti a obrovské hodnoty biologických procesů probíhajících v bukových pralesích Karpat po skončení dob ledových a ústupu boreální tajgy. Karpatské pralesy navíc představují unikátní genový rezervoár buku, kdy největší jedinci dosahují výšky až 60 metrů. Na Valašsku najdeme fragmenty těchto dříve rozlehlých jedlo-bukových hvozdů v podobě národních přírodních rezervací Mionší, Salajka, Razula a dalších.

Kde je možné zjistit vše potřebné?

Na českém území se rozkládá nejzápadnější část Karpatského oblouku, tvořená pásem pohoří od Pálavy a Bílých Karpat na jihu až po Moravsko-slezské Beskydy na severu. Ministerstvo životního prostředí ve spolupráci s Ústavem pro ekopolitiku a Vzdělávacím

a informačním střediskem Bílé Karpaty vydalo dvě publikace, které se zabývají ochranou Karpat. Jedná se o Mapu příkladů Karpatského dědictví ve Zlínském kraji a příručku Karpatská úmluva v praxi. Mapa příkladů Karpatského dědictví ve Zlínském kraji představuje výjimečné příklady péče o přírodu a kulturu a podporu udržitelného rozvoje v české části Karpat. Materiál neprezentuje jen místa a tradice, které každý zná například ze seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, ale ukazuje také méně známé příklady karpatských tradic a krásných míst. MŽP vydalo také manuál Karpatské úmluvy s názvem "Karpatská úmluva v praxi". Publikace vychází z anglického originálu "Handbook of the Carpathian Convention". Česká verze je ale bohatší nejen o odkazy na českou legislativu, ale obsahuje také naše domácí příklady dobré praxe.

Proč přijít do muzea?

V zámku Kinských ve Valašském Meziříčí je od 3. dubna 2014 do 28. září 2014 otevřena multimediální „zážitková“ výstava s názvem „Karpatské dědictví – příroda, lidé, kultura“ zaměřená na Karpaty, nejrozsáhlejší horský systém Evropy.

Muzeum prostřednictvím výstavy odкрývá své depozitáře a přibližuje tak výsledky dlouholetých průzkumů karpatské přírody, krajiny i kultury. Na výstavě na vás čekají historické i současné fotografie krajiny, krátká videa, detailní záběry vzácných rostlin a zvířat, tradiční stavby a obyvatelé napříč celým karpatským obloukem. Čeká na vás také pohled do karpatského pralesa, ve kterém žijí velké šelmy jako vlk, rys či medvěd, ale také kočka divoká, datlík tříprstý, výr a další zvířata, která známe spíš z fotografií. Karpatské rostliny „jako živé“ najdete zakonzervované do průhledné pryskyřice. A k tomu samozřejmě mnoho zajímavých informací a interaktivní hry pro děti od 2 do 99 let!

Použité zdroje:

<http://valasskakrajina.cz/chranime-beskydy/evropska-ochrana/karpatska-umluva/>
<http://www.dolnemcane.cz/aktuality/vic/44>
<http://www.kvetenacr.cz/clanky/karpatske-dedictvi.asp>
<http://www.karpaty.net/archiv/bukove-pralesy-karpat.htm>
<http://dedictvivk.cz/fotogalerie/category/1-karpatske-prirodni-dedictvi>
<http://www.selmj.cz/tiskove-zpravy/nove-publikace-o-ochrane-a-bohatstvi-karpat-jsou-k-dispozici/>

3. soutěžní otázka

(1. cena: publikace „Valašské louky a pastviny – dědictví našich předků“ od autorů: J. Tkáčikové, J. Husáka a L. Spitzra)

Kolik procent rozlohy Karpat zasahuje na území České republiky?

- A) 10 %
- B) 5 %
- C) 3 %

► Pohled do karpatského pralesa – polonina Svidovec, Ukrajina (Foto J. Husák)

■ Valašská krajina dnes – Huslenky (Foto J. Tkáčiková)

■ ■ ■ Medvěd hnědý je největší z karpatských šelem. (Foto K. Brož)

■ ■ ■ Dnes vzácná saranče vrzavá žije na ovčích pastvinách hlavně na Valašsku a v Bílých Karpatech. (Foto H. Poláček)

■ ■ ■ ■ Drobná modrokvětá ladoňka karpatská je zařazena mezi silně ohrožené rostliny. (Foto J. Tkáčiková)

Jak čaruje babuše?

Bohdana Orlová

Lid na Valašsku v minulosti takřka nevyužíval lékařské péče. Chaloupky mnohdy stály daleko na samotě, lidé byli chudí a spoléhali především sami na sebe. O nemoci však nebyla nouze, a tak rozličné neduhy léčili léty ověřenými prostředky. Chléb pomáhal při zažehnání dětských nemocí, zeli při revmatismu, oblíbenými léky byly také zemáky, špek či kořalka. Největší význam se však přisuzoval zelinám. Léčivé rostliny neboli zeliny měla po ruce každá hospodyně. Pěstovaly je na zahrádkách i mezi okny, často však chodily na sběr léčivek také do okolních luk a lesů. Největší moc byla přisuzována zelinám, které byly nasbírány o půlnoci v den Svatého Jána, tedy 24. června. Nasbírané bylinky se poté sušily, přidávaly do „gořalky“, nebo se z nich připravoval lahodný sirup.

Jednou z oblíbených bylin byla babuše. Někteří ji znají také jako lúdičku, lopusnici, koňské kopyto či líčko Panny Marie. Pod těmito názvy se neschová nikdo jiný nežli podběl lékařský (*Tussilago farfara*) – jedna z prvních jarních bylin, která na sebe již z dálky upoutá svým výrazným, zářivě žlutým květem. Roste při okrajích cest a polí, na březích a v příkopech. Časné zjara sbíráme květy, po odkvetu v květnu a červnu pak také listy. Babuše má mocné léčivé účinky. Vypovídá o nich také latinské rodové jméno rostliny, které je složeninou dvou slov: *tussis* = kašel a *ago* = odháním. Pro své desinfekční a protizánětlivé vlastnosti se používá zejména k léčbě plicních neduhů a dýchacích cest. Jelikož tlumí kašel a podporuje vykašlávání, pomáhá zejména při léčbě astmatu. Používá se také zevně při léčbě popálenin, otekklých kloubů a špatně se hojících ran. Užívá se ve formě čajových směsí, pomáhá však i sirup nebo přikládání čerstvých listů.

Rostlina však obsahuje také nevelké množství škodlivých alkaloidů, proto se nedoporučuje užívat podběl dlouhodobě a ve vysokých dávkách. Samostatně by se také neměl podávat dětem, těhotným a kojícím ženám.

■ Podběl lékařský (*Tussilago farfara*) (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

Čaj proti kašli

sušený květ podbělu lékařského
voda
med

Dvě vrchovaté čajové lžičky sušených květů podbělu zalijeme ½ litrem horké vody. Necháme 10 minut vyluhovat a přecedíme. Dle chuti můžeme dosladit medem.

Sirup z listů

čerstvé listy podbělu lékařského
cukr krystal

Čerstvé listy podbělu lékařského umyjeme a pokrájíme na drobné kousky. Do čisté skleněné nádoby pak vložíme vrstvu listů a zasypeme ji cukrem. Tento postup opakujeme, dokud není nádoba plná. Obsah mírně stlačíme, nádobu uzavřeme víkem a necháme osm týdnů odstát. Vzniklý sirup přecedíme a plníme do sklenic. Užíváme jednu čajovou lžičku sirupu denně.

Inhalace

sušené květy a listy podbělu lékařského
voda

Vrchovatou polévkovou lžicí sušených listů a květů babuše zalijeme vroucí vodou a pod ručníkem vdechujeme páru. Inhalaci opakujeme několikrát denně dle potřeby.

Nasušte si babuši a vyzkoušejte její blahodárné účinky!

Jak jedno z valašských přísloví praví: „Po svatém Jáně přestanú ptáci zpívat a zeliny ztratíja svoju léčivú moc.“ Nepropásněte jej!

Věrské představy a magie Romů spojená se zvířaty

Jana Poláková

V dnešní době máme poměrně dobře utříděné informace a poznatky o romských dějinách. Hmotná kultura Romů je sice zpracovaná v mnohem menší míře, ale vzhledem k tomu, že je pro neromské badatele „hmatatelná“, nepředstavuje pro ně zdaleka takovou neznámou, jako některé jevy kultury duchovní. Mezi ty nejméně podchycené patří i religiozita Romů, věrské představy a magické praktiky. Historické prameny o této problematice nepodávají přesvědčivé a vyčerpávající informace. Ani respondenti o ní obvykle sami od sebe nemluví a neromští badatelé mají velmi často tak neucelené znalosti, že během rozhovorů s Romy nedokáží přesně formulovat svůj zájem. V neposlední řadě je při výzkumu věrských představ a magie pro neromské badatele zásadní (ne)znalost romského jazyka, na niž často závisí kvalita i kvantita informací získaných od romského narátora. Z těchto důvodů najdeme v odborné literatuře poměrně kusé zprávy o vztahu Romů ke zvířatům, ale také o roli zvířat v jejich věrských a magických praktikách. Za pramen tak často musí sloužit především vzpomínky pamětníků, memoráty či autorská romská literatura. Zde předkládaný rozbor postoje Romů k jednotlivým živočichům rozhodně není úplný, jde spíše o pokus shrnout informace z českému badateli přístupných zdrojů.

Živočichové ve věrských představách

V průběhu staletí se zformovaly jednotlivé romské subetnické skupiny, jejichž kulturní jevy, zvyky, ale i třeba jazyk doznávaly změn podle míry integrace do většinové společnosti, způsobu života a obživy či lokality, na níž žily. Romové žili po staletí úzce spjatí s přírodou a nemohli se tedy vyhnout ani kontaktu se zvířaty. Ne všechny skupiny chovaly ke stejnému živočichovi podobné postoje. Pro některé představuje daný živočišný druh tvora nosícího štěstí, pro jiné jde o zvíře nešťastné. Jedno univerzálnější pravidlo však platí, a to, že není vhodné zabíjet divoce žijící zvířata.

U mnohých subetnických skupin najdeme společné znaky v postoji k nečistým tvorům – *bižuze* (čes. nečistí).¹ Obvykle se jedná o tvory na první pohled odpudivé, podivné, na ohmat studené nebo nepříjemné, např. hady, žáby, pavouky, ale i zvířata osrstěná, jako psy, kočky nebo zajíce.² Romové se jich obávají, štítí a věří, že jsou ztělesněním ďábla a přinášejí neštěstí nebo nemoci. Na druhou stranu se ale *bižuze* mohou stát také symbolem síly majitele věci, na níž jsou zobrazeni. Jejich nečistá síla se v tomto případě stává silou pomocnou a zároveň dokazuje moc majitele, který se nebojí ani nečistých tvorů. Symboly těchto zvířat se tak dostaly např. na atributy tzv. *vajdy*, tedy vůdce skupiny, nebo na amulety.³

Na některých ikonografických či fotografických dokladech můžeme najít autoritativní muže opírající se o hůl, po jejímž vrchu se obtáčí had (rom.

Vajda ze skupiny kočovných Romů – Kalderarů (kotlárů), dnešní Maďarsko
(Ze soukromé sbírky P. Scheuflera. Foto R. Bruner-Dvořák, 1900)

Žába s červenou látkou v hubě
(Ze sbírky Muzea romské kultury, MRK 515/08.
Foto Anna Babjárová)

Detail repliky vajdovského knoflíku s vyobrazením hada
(Ze sbírky Muzea romské kultury, MRK 364/2005/2. Foto Martin Chlup)

o sap). Také mohutné knoflíky na vestách či kabátech bývají ozdobeny vyobrazením hada. Had je jeden z nejobvyklejších bižutů, k němuž cítí Romové obrovský respekt až strach.

Objevil-li se had poblíž lidského obydlí nebo v něm, nezřídka je jeho obyvatelé opustí a nikdy se již do něj nevrátí. Ještě větší katastrofu představuje hadí hnízdo nebo větší množství hadů. Přes odpor, který Romové k hadům chovají, mají zároveň obavy jej zabít. Věří, že by jim to přineslo smůlu.

Podobně neoblíbená je také žába (rom. *e žamba*). I ona je považována za vtělení ďábla. Bez zajímavosti jistě není jazyková paralela hindského označení pro žabu a romského označení pro ďábla (rom. *o beng*).⁴ Antropolog D. Z. Scheffel se ve své práci o slovenských Romech z osady Svinia pozastavoval nad krutostí dětí, které byly bez mrknutí oka schopné ubít či týrat žáby. Bohužel se již nezmiňuje, že jedním z důvodů, proč se romské děti vůči těmto tvorům chovaly až sadisticky, může být také hluboce zakořeněná představa o žábě jako nečistém a ďábelském tvorů.⁵

Ficowski uvádí, že nedotknutelnou je pro tzv. polské nížinné Romy a Kalderary lasice. Kalderare ji nazývají *borori* (zdrobnělina od slova *bori*, čes. nevěsta, snacha). Obávají se jejího dechu, který může člověku přinést i smrt. Tvrdí, že má ve zvyku skákat na muže a hryzat je a drápat. Tzv. polští nížinní Romové nazývají lasičku *phurdiři* (čes. foukající). Především muži se jí zdaleka vyhýbají, ale střezí se ji zabít.⁶

Sova je považována za ošklivého ptáka nosícího smrt. Často prý Romové opustili místo, na kterém tábořili, pokud nad ním přeletěla. Zatímco tzv. polští nížinní Romové či ruští Chaladitka sovu zabíjeli, aby se vyhnuli jejímu zlému vlivu, Kalderare ji nechávali žít. Na její volání ale odpovídali zaklínáním, kterým ošklivému ptákovu přáli jen to nejhorší.⁷

Nedobрым znamením byl pro kočující české a moravské Romy zajíc (rom. *o šošoj*). Pokud přeběhl putující skupině přes cestu, museli se všichni obrátit a stejným směrem se již dál po cestě nejelo. Jeho přítomnost značila totiž blízkost nebezpečí v podobě četníka, polního hlídače nebo hajného.⁸ Na zajíce se neměla dívat těhotná žena, aby její dítě nemělo zajecí pysk, tedy rozštěp patra.⁹

Pes (rom. *o rikono*, *o džukel*) nebo kočka (rom. *e mačka*) bez majitele představovali pro lidi potenciální přenašeče nemoci a často byli taktéž považováni za bižutů. Také na ně se těhotná žena neměla příliš dívat nebo je hladit, aby její děti nebyly chlupaté.¹⁰ Zlýým znamením bylo vytí psa v noci. Romové

tvrdí, že jejich psi nevyjí. Pokud začal pes v romském táboře výt, bez milosti jej zabili, aby nepřenesl na všechny přítomné neštěstí.¹¹ Možné ovšem je, že se jednalo především o způsob, jak neprozradit okolí místo svého přespaní.

Naopak jsou také zvířata, která symbolizují pro Romy štěstí nebo čistotu. Ačkoliv je netopýr (rom. *o špirhancos*) živočich neobvyklého vzhledu a létá za soumraku, je chápán úplně jinak, než noční ptáci. Je totiž považován za nositele štěstí, bohatství a všech možných požitků. Jeho přelet nad romským ležením znamenal, že je toto místo požehnané a tábořícím nehrozí žádné nebezpečí. Kalderare nazývají netopýra *lilijako*, u jiných skupin je nazýván *bach-tali* (čes. šťastná, přinášející štěstí). Ušchlý mrtvý netopýr se někdy používal jako talisman pro přinášení bohatství. Tzv. polští nížinní Romové přivazovali tlapky netopýřů na vozy, což jim mělo zajistit štěstí na cestách.¹²

Ficowski dále zmiňuje, že před neštěstím chrání Romy také ještěrka (rom. *o jaščuris*, *e čhibkalí*). V noci budí spící, když se k nim blíží jedovatý had.¹³ Pro slovenské Romy naopak patří ještěrka mezi nečistá, ošklivá zvířata (rom. *džungale džviri*).¹⁴

Husa (rom. *e papin*) představuje pro Romy symbol čistoty, kterou spojují právě s jejím bílým peřím. Přesto, že nejsou dostupné informace o pověrách, zákazech či příkazech s ní spojených, objevuje se často její zdrobnělý tvar – *Papiňori* – jako přezdívka pro děvče, které má bílou plet. Bílá plet představuje pro Romy krásu a vznešenost, které nejsou snědé pleti vlastní. Husa je tak na rozdíl od českého prostředí spojována s krásou a za tuto přezdívku se rozhodně žádné romské děvče nestydí.¹⁵

Tzv. polským nížinným Romům přináší straka dobré znamení. Kalderare, kteří ji nazývají *kakaraska*, však věří, že její křik přináší neštěstí, upozorňuje četníky na zloděje a tím je vydává do rukou zákona.¹⁶

Zvláštní zmínku zasluhuje veš (rom. *e džuv*). Jde sice o nepříjemného parazita, provází však lidstvo patrně odjakživa. Ficowski uvádí romské přísloví¹⁷ „*Smrt přichází – veš odchází*“ a víru v jeho pravdivost potvrzuje uvedením historky, která se udála v roce 1943 v koncentračním táboře Auschwitz II-Birkenau (Osvětim-Březinka). Němec dohlížející na romské vězeňkyně v dezinfekčním bloku si všiml, že koupající se žena drží něco v zatnuté pěstí. V přesvědčení, že jde o zlato, ji donutil pěst rozevřít. Ke svému údivu v ní ale našel pouze vši, které chtěla žena „uchránit“ před hygienickým procesem. Věřila, že pokud by je nechala zahubit, zemře také.¹⁸

Zcela specifický postoj lze u Romů vyzorovat vůči koním. Kůň zapřahovaný před vůz představoval pro svého majitele pomocnou sílu. Díky své

Detail repliky vajdovské hole s vyobrazením hada
(Ze sbírky Muzea romské kultury, MRK 257/2003/3. Foto Anna Babjárová)

nenahraditelnosti se tažné zvíře stalo součástí rodiny, jeho choroba i smrt byly prožívány, jako by šlo o člena komunity. Kromě pomocné síly představoval pro mnohé romské subetnické skupiny kůň také jedinečný (a někdy i jediný) zdroj obživy. Obchodem s koňmi se na území bývalého Československa zabývali především kočovní Lováři (z maďarského *ló*, tj. kůň), tento způsob obživy byl však obvyklý po celé Evropě. Přestože již přes půl století není kůň jediná tažná a pracovní síla, fungují dodnes např. ve Velké Británii slavné koňské trhy, jejichž hlavními účastníky jsou především místní romské skupiny. Pro koňské handlíře a celé jejich rodiny, potažmo rody, byl život natolik spjat s koňmi, že pro ně bylo požití koňského masa něčím naprosto nepřijatelným. Koňští handlíři patřili mezi Romy k nejmajetnějším a současně k nejkonzervativnějším vrstvám. Jako jedni z mála byli za své služby oceňováni finančními prostředky, nikoliv pouze naturáliemi, jak bylo obvyklé pro usazené Romy. Získané peníze s oblibou vkládali do zlatých a stříbrných šperků.

V souvislosti s handlováním je Romy zmiňována potřeba určité dávky vychytralosti a lstivosti. Obvyklý postup při získání koně byl nákup staršího či nemocného, kterého potom nový majitel pomocí různých více či méně účinných praktik vylepšoval. Skupiny kočovných obchodníků si mohly dovolit relativně větší podvody, s usazením již bylo třeba v obchodu klamné postupy omezit. Základem vylepšení koně byla dobrá péče, odpočinek zvířete a čerstvé krmení. Pokud tento postup nezabíral, bylo nutné se uchýlit k různým léčebným a vylepšovacím postupům.¹⁹

Také kůň je u Romů spojený s různými pověrami. Bílý kůň přinášel těžkou ztrátu, neštěstí nebo pohromu, a proto se mnozí obchodníci běloušům při handlování vyhýbali. Koně jsou podle Romů velmi citliví a vnímají především blízkou smrt. Noční nepokoj ve stájích či skupině koní tak považovali za známku návštěvy tzv. *mule*, duší mrtvých. Koně s černými skvrnami byli schopni poznat místo, kde zemřel nějaký Rom. Na něm se pak zastavili a odmítali pokračovat v cestě. Zastavil-li se na cestě bílý kůň, znamenalo to, že spatřil duši zemřelého.²⁰

Živočichové v magických úkonech

Magii provozovanou Romy můžeme rozdělit do dvou pomyslných velkých skupin – magii pro Romy a pro neromy. Magii určenou romské komunitě provozovaly nejčastěji ženy, nazývané bosorky nebo *phuri daj* (čes. stará matka). Muži – tzv. bosoráci – se mezi Romy vyskytovali mnohem méně. Mezi nejvíce popsanou patří tzv. ubližovací magie, jejímž prostřednictvím byla na někoho seslána nemoc, neštěstí nebo smrt. K umocnění účinku kouzla využívali občas Romové nečistá zvířata, např. žáby. *Phuri daj* sešila žábě nití oči a položila v krabici pod kamna buď doma u sebe, nebo do domku osoby, proti níž byla pomsta namířena. Ten pak do měsíce oslepl.²¹ Jindy si romské ženy sehnaly „*kotor*“ (čes. kousek), útržek šatů toho, koho chtěly sprovodit ze světa, *kotor* zašily žábě do huby, žábu zakopaly pod práh nebo zamazaly jímlem do pece – a jak žába vysychala, tak očarováný chřadla hynul.²²

Princip podobnosti byl také uplatňován prostřednictvím psa. Bosorka jej „smrtněle pobodala velkými hřeby, do ran nasypala sůl a papriku a těžce zraněného, avšak ještě živého položila na osamělé místo, kam svítí slunce. Podobně jako tomuto zvířeti začnou zahnívat rány a za velkých bolestí pomalu umírá, měl stejný osud postihnout i člověka.“²³

Zmínky o využívání zvířat, lépe řečeno některých jejich částí, v tzv. milostné magii, která má přivolat nebo udržet partnera, jsou minimální. Ve svých vzpomínkách se zmiňuje slovenská Romka Irena Eliášová (*1953) o bosorce, která použila k přivolání chlapce k těhotnému děvčeti srdce z ovce (rom. *e bakri*). „*Zágilka vzala nůž a rozřízla srdce napůl, vytáhla fotografii z hrnce a položila ji na půlku srdce a druhou půlkou spojila, vzala špendlíky a vpichovala po celém okraji jako kdyby sešivala dohromady celé srdce, a přitom šeptala tato slova: „Aby tvoje srdce tak silno túžilo za mojím, jako silno píchám do tohto srdca, aby tvoje srdce cítilo lásku iba ku mne a k môjmu nena-rodenému dieťatku, aby tvoj mozok myslel iba v dobrom na mňa a na dieťat-*

ko, aby tvoje city byly tak silné jako toto srdce, aby cestu ku mně nezabránil žiadny oheň ani povodeň ani búrka, žiadny živel, to prikazujem ja, Anna!“ Při posledním zapíchnutí ještě pronesla: „*Te la kamel, cylo ileto, tela šoha namukel, tena šoha pal aver nadykel, te ovel bachtaly!*“ (Aby ji miloval celý život, aby ji nikdy neopustil, aby nikdy po jiné nekoukal, aby byla šťastná.) Nakonec vzala hlinu a posypala celé srdce, zabalila do ubrousku...“²⁴ Chtěla-li si připoutat dívku k sobě chlapce, mohla mu dát např. nápoj s práškem ze spáleného netopýřího křídla. Tak, jak lítal netopýř, bude lítat i srdce chlapce za děvčetem.²⁵ Chlapec mohl získat děvče, pokud se ho dotkl plátěným váčkem se zašitou usušenou rosníčkou, zabitou na sv. Jiří.²⁶

V publikaci zaměřené na romský holocaust v době druhé světové války vzpomíná český Rom Bohumil Daniel na svoji babičku, která sebe a jeho díky svému čarování zachránila před transportem do koncentračního tábora. Jeho babička „*znala jednoho gestapáka. On nemohl mít děti, tak ona mu dala dráb (amulet) ... ona mu dala ze slepice (rom. e kachňi – pozn. aut.) hlavu, aby to dal pod tu postel, jak bude s tou svou ženou. A ona skutečně otěhotněla. Tak on ten její spis, co měla být poslána do lágru, prej dával pořád dolů.*“²⁷ Slepici prsní kost měla pomoci určit pohlaví nenarozeného dítěte. Dvě těhotné ženy se o ni přetahovaly, a které z nich zůstala v ruce větší část, té se měl narodit chlapec.²⁸

Závěr

Pro Romy žijící po staletí v těsném kontaktu s přírodou znamenají zvířata nepostradatelnou součást každodenního života. Někteří živočichové se pro ně díky svým vlastnostem a vzhledu stali ztělesněním ďábla či nositeli neštěstí. Moc nečistých tvorů měla také pomáhat vykonat na někom pomstu nebo připoutat si k sobě partnera. Jiná zvířata naopak pro Romy představovala symbol čistoty, štěstí nebo bohatství. Jak již bylo řečeno, o magických a věrských představách u Romů toho ani dnes mnoho nevíme. Jde o jedno z mnoha bílých míst na pomyslné mapě romské kultury.

Použité prameny a literatura:

- BÁRTOVÁ PAVELKOVÁ, Tatána. Kůň jako způsob obživy u Romů. In: ČÍHAL, Petr, ed. *Zoomorfní tematika v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2013, s. 112-119.
- DAVIDOVÁ, Eva. *Cesty Romů. Romano drom*. 1945-1990. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1995. 245 s.
- DUBOVÁ, Zuzana. *Tradiční romské léčitelství*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Indologický ústav, 2003. 129 s.
- DUBOVÁ, Zuzana. Romská žena a romské léčitelství. *Romano džaniben*, 2003, č. jevend, s. 11-30.
- ELIÁŠOVÁ, Irena. *Naše osada. Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů*. Liberec: Krajská vědecká knihovna, 2008. 167 s.
- FICOWSKI, Jerzy. *Cyganie w Polsce. Dziej i obyczaje*. Varšava: Interpress, 1989. 300 s.
- HEJTMÁNEK, Vladimír. *Náboženské představy, pověry a zvyky Romů*. Písemná práce. Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, 1976. 63 s.
- HORVÁTHOVÁ – ČAJÁNKOVÁ, Emília. *Cigáni na Slovensku. Historicko-etnografický náčrt*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1964. 400 s.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romské pohádky*. Praha: Fortuna, 1999. 310 s.
- LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda, 1997. 272 s.
- Ma bisteren – Nezapomeňme. Praha: Muzeum romské kultury. Úřad vlády ČR, 1997. 68 s.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století. *Romano džaniben*,

2010, č. 2, s. 71-95.

SCHEFFEL, David Z.: *Svinia v čiernobieliom. Slovenskí Rómovia a ich susedia*.

Vyd. 1. V Prešově: Centrum antropologických výzkumov, 2009. 305 s.

Sbírka Muzea romské kultury, fond písemného materiálu. MRK 391/10.

Kopie nevydaného rukopisu Rudolfa Daniela s názvem Housle a kůň.

STEWARD, Michael. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister&Principal, 2005. 275 s.

ŠESTÁKOVÁ, Markéta. Žába. Dostupné z WWW:

<<http://kher.cz/clanek.php?id=730>>. [cit. 2013-09-16].

1 Není-li uvedeno jinak, pochází romské výrazy z východoslovenského dialektu romštiny.

2 Viz DUBOVÁ, Zuzana. *Tradiční romské léčitelství*. Diplomová práce. Praha 2003, s. 19.

3 Viz FICOWSKI, Jerzy. *Cyganie w Polsce. Dziej i obyczaje*. Varšava 1989, s. 98.

4 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

5 Viz SCHEFFEL, David Z.: *Svinia v čiernobieliom. Slovenskí Rómovia a ich susedia*. Prešov 2009, s. 74.

6 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

7 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 98.

8 Viz sbírka Muzea romské kultury, fond písemného materiálu, př. č. MRK 391/10. Kopie nevydaného rukopisu R. Daniela s názvem Housle a kůň, s. 95-98. Rukopis není datován, ale lze předpokládat, že vznikl v 50. letech 20. století, viz PAVELČÍKOVÁ, Nina. Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století. *Romano džaniben*, 2010, č. 2, s. 79.

9 Viz DUBOVÁ, Zuzana. c. d., s. 19; viz HEJTMÁNEK, Vladimír. *Náboženské představy, pověry a zvyky Romů*. Písemná práce. Praha 1976, s. 42.

10 Tamtéž, s. 20; viz též LACKOVÁ, Elena. c. d., s. 50.

11 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 97.

12 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 95.

13 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 96.

14 Viz DUBOVÁ, Zuzana. c. d., s. 19.

15 Lidská postava zakletá nebo převtělená do husy se také někdy objevuje v romských pohádkách, které nejsou určeny dětskému, ale dospělému posluchači; viz např. HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Romské pohádky*. Praha 1999, s. 84-97. Husa zde plní funkci rádce nebo pomocníka.

16 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 98.

17 Nejedná se o přísloví ve stejném slova smyslu, jako např. v českém prostředí. Romové sami termín přísloví nahrazují souslovím *godavere lava* (čes. moudrá slova).

18 Viz FICOWSKI, Jerzy. c. d., s. 100.

19 BARTOVÁ PAVELKOVÁ, Tatána. Kůň jako způsob obživy u Romů. In: Čihál, Petr, ed. *Zoomorfni tematika v lidové tradici*. Uherské Hradiště 2013, s. 114.

20 STEWARD, Michael. *Čas Cikánů*. Brno 2005, s. 133.

21 Viz DAVIDOVÁ, Eva. *Cesty Romů. Romano drom. 1945-1990*. Olomouc 1995, s. 128. Viz též ŠESTÁKOVÁ, Markéta. Žába. Dostupné z WWW: <<http://kher.cz/clanek.php?id=730>>. [cit. 2013-09-16].

22 LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha 1997, s. 50.

23 DAVIDOVÁ, Eva. c. d., s. 128.

24 ELIÁŠOVÁ, Irena. *Naše osada. Smutné, veselí i tajemné příběhy Romů*. Liberec 2008, s. 81-90.

25 Viz HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ, Emília, c. d., s. 330.

26 Viz HORVÁTHOVÁ-ČAJÁNKOVÁ, Emília, c. d., s. 331.

27 Mabisteren - *Nezapomeňme*. Praha 1997, s. 41.

28 Viz HEJTMÁNEK, Vladimír. c. d., s. 43.

(nad knihou fotografií Roberta Goláně *Romské cesty*)

GOLÁŇ, Robert. *Romské cesty*. Bystřička: Pavel Kotrla – Klenov, 2013

Existují v řeči a myšlení současného člověka témata, která v sobě ukrývají silný emocionální náboj, ať už jsou zpracována, formulována a vyjádřena obrazem, textem či jiným způsobem. Znepokojují nás, vtahují nás do diskuze, která se nad nimi rozvíjí napříč médii, třebaže jsme se opakovaně rozhodli, že protentokrát budeme mlčet. Tato témata nás po vzoru módních trendů nutí, abychom se vůči nim nějak vymezili, abychom souhlasili nebo se přeli, abychom se poslušně rozešli každý na svou stranu barikády. V důsledku řečových her, které mezi sebou vedeme, abychom v řeči a skrze řeč nalézali svou identitu, abychom poznali a dali se poznat, posilujeme v sobě zvláštní citlivost vůči takovým tématům, avšak spolu s tím také bezděčně zastíráme, že tato témata mají svůj skutečný obsah a že je možné se jimi zabývat seriózně a věcně, nebo také umělecky.

Jedním z takto choulostivých, používaných a nesnadných témat je „romská problematika“ a jedním z nejnovějších příspěvků na toto téma je kniha fotografií vsetínského tvůrce Roberta Goláně nesoucí název *Romské cesty*.

Šedesát osm fotografií vybraných ze tří autorových souborů dokumentujících život Romů v jeho různých podobách na několika místech České a Slovenské republiky (*Exodus*, 2004; *Romské cesty*, 2005; *Č. p. 1336*, 2006) je doplněno o krátký úvodní text Dalibora Maliny. Ten o tématu píše nejprve z perspektivy osobní vzpomínky, kdy líčí, nikoli bez vtipu a smyslu pro detail, takřka idyllický život vsetínských Romů v 60. letech, jak jej sám pozoroval a zažíval. V druhé půli textu se Malinův osobní tón zvolna vytrácí a je nahrazen obecnějším úhlem pohledu, který s sebou přináší společenské a politické souvislosti. Úvodní text uzavírá citlivě rozvíjená úvaha o smysluplnosti Goláněva obrazového svědectví, které lze v kontextu tématu chápat jako implicitní komentář k dosavadnímu řešení „romské problematiky“.

Jakkoli bychom snad chtěli Goláněvu knihu vnímat jako dokument, jako dílčí etnografickou sondu do života současných česko-slovenských Romů, obávám se, že se nevyhneme, právě pro onu výše zmíněnou citlivost vůči tématu, společensko-politickému, mravně-hodnoticímu pohledu na věc. Jsou tak *Romské cesty* svým pojetím rozkročeny mezi snahu fotograficky zachytit specifika romského života a snahu přimět diváka, aby zaujal kritický postoj vůči povážlivé situaci Romů, jež je na stránkách knihy, v jednotlivých obrazech a pohledech postupně nepřímou prezentována? Domnívám se, že ano. Ovšem nepovažuji to za její nedostatek, neboť to neplyne z toho, jak je kniha udělána, ale z toho, jaké téma pro ni autor zvolil. V tom spočívá úskalí *Romských cest*.

Když jsem knihou prvně listoval, nevnímal jsem fotografie jako sled dokumentárních obrazů, jež mají přiblížit tu či onu lokalitu, romskou osadu či pavlačový dům, třebaže na vlastní oči znám některá místa a tváře na fotogra-

4. soutěžní otázka

(1. cena: film na DVD „... to jsou těžké vzpomínky“ a 2 volné vstupenky do Muzea romské kultury)

Jak se nazývají v romském jazyce nečistí tvorové?

A) o beng

B) e žamba

C) bižuže

fiích zachycené, ale četl jsem ji, v podstatě automaticky, jako „výstižnou“ podobiznu romského etnika, jako představu do značné míry typizovanou a obecně sdílenou. Snad jsem i nad stránkami souhlasně přikyvoval, přičemž takové gesto dalo by se přeložit jako: „Ano, tohle jsou Romové.“ Potvrdil se mi tedy nad knihou již existující stereotyp, v jehož gravitačním poli se jako čtenář chtě nechtě nacházím a s jehož vědomím jsem knihu do rukou bral? Ano, a nemohlo tomu být jinak.

Romové jsou na Golánových fotografiích zobrazováni a představováni jako ti bezprizorní, neuspořádaní a otálející, jako ti, kteří čekají, až se s nimi takřikajíc něco udělá, zatímco si své čekání bez rozpaků a nervozity krátí podle svých zvyků a způsobů. Usmívají se, zaopatřují své osady, pózuji podle přejatých představ o tom, jak by takový Rom měl před objektivem vystupovat... Anebo to snad byla vůle fotografa, který Romy vědomě zachytil, právě když se těmito ustáleným představám nejvíce přibližovali?

Kdokoli by chtěl knihu Roberta Goláně číst tímto povrchním způsobem, kdokoli by se chtěl s jeho fotografiemi vypořádat s ohledem na tzv. pravdivost zobrazeného, jak je nám dobovou rétorikou podsouvána, nemůže podle mého názoru tvrdit, že knihu přečetl dostatečně pozorně, resp. četl by ji tak více méně utilitárně.

Můj pohled není pohledem zkušeného fotografa, není ani pohledem fotografa. Dívám se na jednotlivá čísla *Romských cest* jako na vizuální reprezentace určitého tématu a nejsem s to popsat, jakými technickými prostředky je Robert Golán vytváří. Skutečnost, že například velmi dobře nevím, jak se autorovi podařilo vytvořit fotografii na straně 48, je mi zdrojem pozitivního znepokojení, jaké pociťuji, kdykoli se setkávám s obrazovým dílem, jehož kvalita mi uniká a jež mne provokuje k dalším a dalším pohledům. Za takových okolností však již překračuji konvenční omezení romského tématu vyplývající z jeho společenské vázanosti a ocitám se na půdě estetiky, kde se teprve zúročuje vytrvalost a trpělivost diváka.

Na zmíněné fotografii umocňuje ostrý kontrast světla a stínu na tváři spícího dítěte napětí mezi jeho zranitelností, dítě leží na pohovce uvnitř pokoje, a soustředěným postojem muže venku na ulici, který zvenčí přes matnou záclonu upřeně pozoruje fotografa právě pořizujícího snímek. Zdá se, že muž

na dítě zpoza okna dohlíží, zatímco fotograf využívá okamžiku, aby zachytil ono zvláštní napětí mezi „tady v pokoji“ a „tam na ulici“.

Kontrast je v mých očích pořádkajícím principem fotografie na straně 48; významová napětí mezi světlem a tmou, mezi uvnitř a venku či mezi spánkem a bděním spolu s individuálními konotacemi těchto opozic rozehrávají komplexní vizuální účinek snímku, který jej z prostého svědectví o podmínkách života jednoho etnika povyšuje na estetický zážitek.

Napsal jsem výše slova jako „ostrý“, „napětí“ či „upřeně“, opsal jsem zobrazenou situaci na snímku s dítětem záměrně poněkud dramatickým způsobem, ale to jen proto, abych ukázal, že je možné, ba přímo žádoucí Golánovy fotografie číst „proti srsti“ jejich dokumentarizující, resp. společenskokritické funkce, která se čtenáři-divákovi pro jeho nevyhnutelnou předpojatost nejsnáze nabízí. Ostatně k takovému čtení nás podněcuje i sám autor, jestliže v knize potlačil jakékoli popisky k fotografiím.

Přihodí-li se nám nad fotografiemi zážitek, který neváháme označit za estetický, jsme zdá se osloveni něčím, co nejasně a z nedostatku přesnějšího pojmenování označujeme jako talent. Zde konkrétně je to *talent uvidět* stojící v protikladu k pouhé *schopnosti ukázat*. Robert Golán podle mého názoru tímto talentem oplývá, byla by proto škoda připravit se o jeho plody jen proto, že je řeč o Romech.

Martin Lukáš

5. soutěžní otázka

(1. cena: publikace „Romské cesty“)

Z kterých fotografických souborů R. Goláně vzešla kniha *Romské cesty*?

- A) Exodus, Romské cesty a Č. p. 1336
- B) Exodus, Starousedlíci a Č. p. 1336
- C) Romské cesty, Starousedlíci a Č. p. 1336

.....

Román k vašim službám, což může být i lichotka

V nejrůznějších diskuzích o povaze a charakteru současného umění, jeho směřování a hodnotě se jen málo zdůrazňuje jeden podstatný fakt – že totiž vlastně odjakživa bylo kultur několik, a ty teprve tvořily kulturu jedinou. A experiment, pokus inovovat prozaický nebo básnický jazyk, snaha rozvíjet a existující struktury, je jen jeden z pohybů uvnitř kultury, pokud je zdravá. Stejně tak je v ní ale přítomen moment druhý, řekněme, historizující, tradicionalistický.

Teprve moderní umění konce 19. a počátku 20. století tento druhý proud odsoudilo jako relikt, přežitek, který je tu de facto jen proto, aby byl překonán. I proto se literární kritika, historie i teorie soustřeďují na díla „velká“, právě ta, která zažitá struktury rozkrývají. Rozumím tomu zájmu, sám se považuji za milovníka těchto obludností páchaných na jazyce proto, abychom se z trosek rozetrané řeči zase něco dozvěděli o sobě. Nicméně je mně čím dál bližší i onen druhý proces, to dodržování tvaru, které je vlastně neustálým připomínáním toho podstatného literárního vzkazu – že totiž je to skutečně, řečeno s Whitmanem, podaná ruka, co k nám skrze knihu promlouvá. Trochu

to připomíná klid vesnického života – ty nedělní hospody otevřené od rána, pro ty, co jdou ze mše, nebo na ni. Není v těch karbanících nic démonického, ale ani božského. Oni prostě jen jsou, položeni ve svých životech s úplností, která možná nemá svůj zkoumavý, sebereflexivní rozměr, za to má ale stálost – tak jako kamení, které se neustále rodí na polích tohoto kraje (jak dobře věděl Jan Kobzaň), tak jsou tu životy lidí pevně kamsi vložené, umístěné, jsou tam. A nepotřebují se ptát – ne že by nechtěli nebo neuměli, ale nepotřebují, nemají k tomu důvod. Jistěže z kaváren Prahy vypadá taková zbožnost nebo takový život buď jako archaismus, nebo rovnou kýč, ale pro mě je v něm cosi velkého.

A tento vložený nebo položený život žen na Valašsku chce ukázat na konkrétních osudech rozvětvené rodiny několika generací Vladimíra Klimecká v románu *Druhý život Marýny G.* A právě pro tento až mateřský klid mě kniha nijak neuráží (jako některé recenzenty), a otázku jeho ambic bych také nepodceňoval. Že kniha nemá velké ambice? To je ale přesně to, o čem jsem mluvil nahoře – nemít ambice není nutně zlo, estetický prohřešek, je to prostě jen dělnější přístup ke kulturní tradici. Ostatně možná právě proto se v románu objeví místa – jsou to většinou ta, ve kterých se s jakousi zaťatou přesností vyjevují obrazy-definice ženského údělu – jež se najednou s jakousi klidnou bravurou zasekávají do jinak poklidného chronologicky plynoucího děje, vystupují z něj jako znamení, jako Boží muka uprostřed kopce – nečekaně, a přitom pochopitelně, překvapivě a zároveň srozumitelně: „*Jak mi to vysvětlíš? Vystěkla na něj Růža. „Co mám vysvětlovat. Já si ty ženské domu nevodím. Ty je tady taháš na večírky. Lepší se na mě a cpou se mi do postele. Sem jenom chlap. “ Růža jen zalapala po dechu a jak byla řečná, najednou se jí nedostávalo slov. Tak to nebyla jenom Adéla. To prozření ji zcela ochromilo. A nakonec si za to může sama. Tak jako člověku před smrtí se jí náhle promítly momenty, kdy cítila fales a ironii v jednání svých kamarádek. Já hňup jím vychystávám a ony se mi za zády smějí, litují mě a nechají se obskakovat mým mužem. Rozčilení, které zažila, ji celou rozechvělo. Měla pocit, že se jí podlomí kolena. Utekla do dětského pokoje a stočila se do Emilkovy postele. Nechtěla nic řešit, slyšet, vidět. Měla jen pocit, že musí zhluboka dýchat, aby nezemřela.*“

Ano, toto by se ještě mělo v literatuře umět – vyznat se z chuti vyprávět, z potřeby vyprávět, a pak se probíjet až k okamžiku, ve kterém: „*musí zhluboka dýchat, aby nezemřela.*“ Že okolí, kontext těch míst je prostý? Že se nerozbíhá do složitých kombinací úhlů pohledu a perspektivy vyprávěče? Že občas stylisticky zakulhá? Ale jděte, už Marcel Proust věděl, že ztracený čas se nachází ve chvíli, kdy se noha nemotorně prohne pod špatně podsýpanou dlaždicí. V těch nedokonalostech je ještě pořád dost půvabu. A to mně stačí.

Jakub Chrobák

Otázky pro Vladimíru Klimeckou

V loňském roce jste se stala ze sta přihlášených autorů vítězkou 18. ročníku Literární ceny Knižního klubu 2013. Získání této prestižní ceny Vás určitě posune ve spisovatelské aktivitě o něco dále. Máte v této chvíli nějakou konkrétní představu o své další tvorbě?

Už mám hodně konkrétní představu, dokonce jsem už začala něco tvořit, ale vše je ve fázi, že toho mám plnou hlavu a nedokážu to přefiltrovat na papír. Je jednoduché si jen tak o něčem fantazírovat, ale přinutit se k intenzivní, tvrdé práci, kterou psaní je, už tak zábavné není. Ve svém zaměstnání více méně pracuji na počítači, a když ho mám doma opět zapnout, dělá mi to téměř fyzicky zle. Jsem naštěstí dost vytrvalá a věřím, že svůj nový záměr dokončím. Bude to kniha pro děti i dospělé.

Můžete alespoň naznačit téma?

Chtěla bych napsat obyčejný a přece neobyčejný příběh malého dítěte. Nevím, nakolik se mi vše podaří, a tak o tom zatím nebudu raději moc mluvit.

Vraťte se tedy k Vašemu oceněnému románu, v němž jste úzce svázána s Valašskem. Nevyrovnáváte se v něm se steskem po rodném kraji? Neměla jste v úmyslu sepsáním této rodinné sagy předat své osobní vzpomínky svým dětem a dalším generacím rodiny Barošů?

Ano, je to takové vyrovnání se s mnoha stesky. Steskem po nádherné krajině a sepětí s ní, po dobrých lidech, po člověčině. Steskem z pomíjivosti a ze ztrát. Ano, myslela jsem hodně na své děti, když jsem to psala. Chtěla jsem, aby pochopily, že všechny nejdůležitější principy dobrého života se nemění. Kvalitu života nelze změřit ničím jiným než vlastním vědomím. Mám pocit, že předcházející generace měly něco, co nám chybí. Pokoru, zodpovědnost, pocit sounáležitosti a své nepatrnosti ve věčném koloběhu.

Jak vůbec Vaši knihu a úspěch přijala a ohodnotila Vaše široce rozvětvená rodina?

Ohlasy na ni byly vesměs příjemně milé a dobré. I když přece jen jsem musela někdy vysvětlovat, že se jedná o literární postavy, které nekopírují věrně životy svých blízkých. A proto to není úplně tak, jak si to oni pamatují. Hezké bylo i to, že se mi po přečtení knihy ozvala vzdálená příbuzná, kterou jsem já osobně již neznala.

Tématem všech čtyř samostatných částí románu jsou životní příběhy žen jednoho rodu, zasazené do historických kulís konkrétní krajiny Valašska 20. století. Je to asi docela tvrdý autorský oříšek „ukázat mužům, že jsme stejně dobré jako oni, až jsme zapomněly na to, že jsme lepší“, jak jste se vyjádřila v jednom z rozhovorů. Můžete tento svůj názor více rozvést?

Co se týká autorské práce na knize, opravdu mi dalo dost práce, než jsem našla formu, jak všechno uchopit a ten nesmírně rozsáhlý a neforemný balík vzpomínek a pocitů poskládat do nějakého sdělného tvaru.

Co se týká mého výroku, který chcete rozvést, je to téma na velkou polemiku o smyslu feminismu, o ženství, kam to všechno posunula dnešní společnost. Co je dobré a co by se mělo změnit. Osobně si myslím, že v ženách byla a snad i je zakódovaná obrovská síla nesmírně důležitá pro lidské společenství. Ale dnes ji devalvujeme, mělníme a podceňujeme.

Jakou máte vůbec nejživější vzpomínku na některou z žen, kterými jste se inspirovala?

Nemám konkrétní bombastickou vzpomínku, která by vynikla nad ostatními. Jsou to drobné střipky, které se mi poskládaly do mozaiky pocitu, že to byly, přes všechny své nedostatky, dobré ženy. Rozdaly svou sílu, lásku a tiše odešly.

Je těžké a zavazující vracet se ve vzpomínkách svých i svých blízkých a stát se tak vlastně jakýmsi kronikářem rodu?

Necítím se být kronikářem rodu. Jsou to mé vzpomínky na vzpomínky. Mohou být jiné než mnohých mých blízkých. Ale je pravda, že když se něco zapíše, stane se to historií. Berme mou knihu jako připomínku doby a mnohých rodin, které podobně prošly nelehkými dějinnými událostmi.

Manželský pár – Marie (Marýna) a Josef Barošovi
(Ze soukromého archivu V. Klimecké)

Vašemu románu předcházely jiné, neméně úspěšné romány o osudech a údělu žen v chudobném moravském pohraničí, a to Žitkovské bohyně Kateřiny Tučkové a ještě dříve Jozova Hanule a Želary Květy Legátové. Všechny nabízejí vyslovené baladické obrazy a náměty pro další filmová zpracování: osudy žen – hrdinek na pozadí historických a přírodních proměn tradiční krajiny moravskoslovenského pomezí. Dokážete si představit i Váš román na filmovém plátně? Neztratil by tím něco z Vaší intimní výpovědi?

Zdá se mi, že pro film má kniha postrádá klasické prvky vystavěných dramát, plyne tak nějak tiše a jak říkáte intimně. Čtenáři vnímají knihu přes své prožitky a zkušenosti, jsou mí spoluvůdci emocí a dojmů z mých příběhů. Věřím, že by to pro filmaře byl velký oříšek. Ale kdyby někdo dokázal z mých příběhů natočit tak úžasný film jako je Želary, vůbec bych se nezlobila, že ztratí něco z mé výpovědi. Udělalo mi radost už to, že mou knihu upravil MgA. Michal Bureš, dramaturg a režisér Českého rozhlasu, do rozhlasového čtení.

A my se těšíme na její rozhlasové provedení! Děkuji za příjemný rozhovor.

S autorkou románu „Druhý život Marýny G.“ Vladimírou Klimeckou rozmlouvala Hana Jabůrková v únoru 2014.

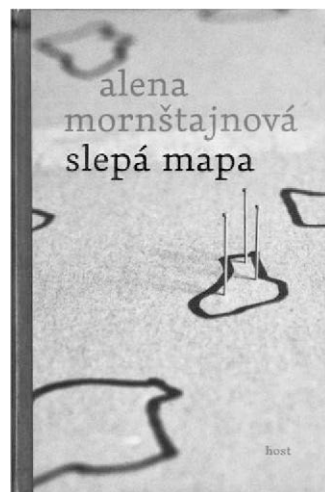
? 6. soutěžní otázka

(1. cena: prvotina spisovatelky V. Klimecké „Poturčenec“ s věnováním autorky)

Kde se odehrávají příběhy žen v knize Druhý život Marýny G.?

- A) na Lašsku
- B) na Valašsku
- C) na Záhoří

Literární průřez minulým stoletím

Nestává se příliš často, aby recenze na novou knihu byla psána v situaci, kdy je kniha již vyprodaná a pro čtenáře dostupná již jen v knihovnách. Nejedná se o příliš častý jev, zvláště pokud se jedná o prvotinu. Jen pozornější čtenáři mohli doposud jméno **Aleny Mornštajnové** (*1963), která se nyní veřejnosti představuje románem **Slepá mapa**, vydaným v roce 2013 brněnským nakladatelstvím Host, zaregistrovat u několika knih přeložených z angličtiny. Pro nás překvapení o to příjemnější, že se jedná o knihu autorky žijící ve Valašském Meziříčí, kde působí jako překladatelka a lektorka anglického jazyka. Její uvedení se na literární scénu je suverénní. Překvapující a příjemná je jistota autorky, se kterou napoprvé do příběhu bez hluchých míst vstupuje a se kterou jej vede a odvypráví.

Román je rodinnou ságou, příběhem tří žen Anny, Alžběty a Anežky, příběhem tří generací. Na jejich osudech jsou zachyceny takřka všechny historické zvraty, které doprovázely náš stát od jeho vzniku až do současnosti. Příběh samotný se odehrává mimo Valašsko. Dotýká se velké hospodářské krize, zabráni Sudet a mobilizace, obou světových válek, komunistického převratu, obsazení země spojeneckými vojsky, normalizace i polistopadových událostí. Všechny tyto dějinné události přímo a citelně ovlivňují osud rodiny.

Román je rozdělen do dvou částí. V té první líčí vyprávěčka osudy své babičky a matky. Ty začínají v okamžiku, kdy babička Anna se svým milým odjíždí přes odpor vlastních rodičů do severočeského pohraničního městečka. Propuká první světová válka, ve které je manžel raněn, Anna sama později umírá na tuberkulózu. Před druhou světovou válkou pak její dcera Alžběta z městečka ležícího v Sudetech prchá. Ve druhé části románu pak vyprávěčka Anežka zachycuje vlastní dramatický osud končící až v současnosti.

Ani jedna z protagonistek není plochou postavou. Mají kladné i záporné vlastnosti a nevyhýbají se jim pochybení, která vedou k dramatickým změnám i k tragickým následkům. Hrdinky nezůstávají bez poskvrny. Některé činy – udání manžela, který je při zatýkání zastřelen, nebo donášení na svého nadřízeného, který se stane později hrdinčiným partnerem – příliš sympatií ani vyvolat nemohou. Příběh se odvíjí v rychlém a strhujícím sledu, neboť, přestože je próza rozsáhlá, bezmála čtyři sta stran není pro zachycené období mnoho.

V případě Aleny Mornštajnové lze opravdu hovořit o pozdním debutu. O to příjemnějším je román, který se neuzavírá v historii a nebojí se současností, překvapením. Patří k tomu zajímavějšímu, co česká literatura v minulém roce čtenáři nabídla. Jisté výhrady by se zcela jistě našly, ale přesto se jedná o literární debut hodný zaznamenání. A také se mu dostalo i patřičné kritické pozornosti. Po formální stránce se nejedná o žádný experiment a vlastně stejně tak ani po stránce obsahové. Možná i co do volby témat příliš nevybočující, neboť jsou přítomná i u jiných autorů (odsun Němců, kolaborace s režimem). Přesto jsem se od knihy nemohl odtrhnout a přečetl ji na jeden zátah a přečetl ji s požitkem. Stačilo kouzlo vyprávění. Můžeme se jen těšit na druhý román, který již má autorka dopsán. Snad naplní očekávání, které vyvolala svou prvotinou.

Pavel Kotrla

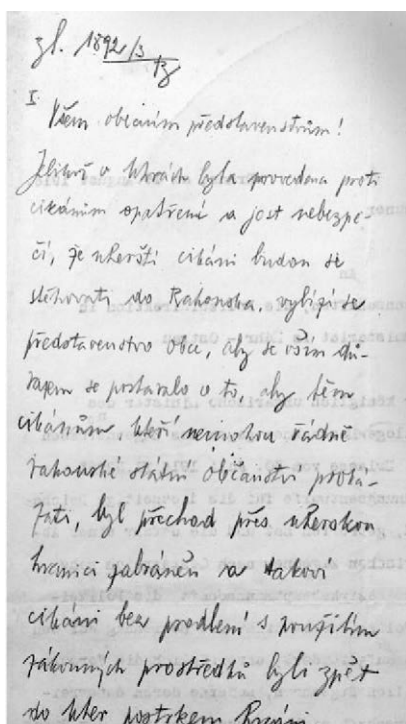
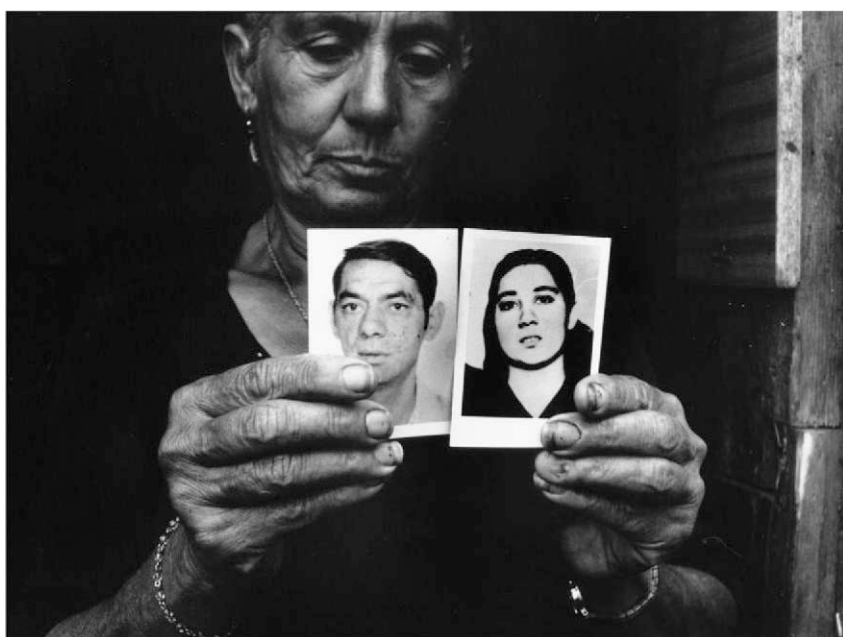
Romské cesty

fotografa Roberta Goláně

Objektiv fotoaparátu vsetínského fotografa-dokumentaristy Roberta Goláně (*1971) poodhaluje v jeho souborech fotografií rozmanité lidské osudy vsetínských Romů na pozadí obrazu celého etnika, jehož dějiny je možné rekonstruovat převážně jen na základě studia „neromských“ pramenů. Až do tragické zkušenosti 2. světové války totiž Romové neměli potřebu sepsávat své vlastní dějiny a jejich dávná historie, zachycená v kronikách či literárních dílech, k nám promlouvá skrze mnohdy zkreslující postoj většinové společnosti. Tento obraz minulosti, vycházející jen z ojedinelých archivních zmínek, je však jednostranný a nic nevypovídá o tom, co prožívali sami Romové...

Prostřednictvím fotografií vsetínského fotografa Roberta Goláně nahlédneme do osudů vsetínské romské menšiny na cestě od původních slovenských osad, v nichž se řada z nich narodila, přes střípky archivních dokumentů, jejichž studiu se autor dlouhodobě věnuje. Právě ty at jsou příkladem, jak snadno lze na základě kusých informací a bez znalostí hlubších souvislostí sklouznout k zaujatému postoji k romskému etniku jako takovému. Naše epizody ze života vsetínských Romů uzavírá nechvalně proslulá, medializovaná a zpolitizovaná kauza vsetínského pavlačového domu (asanovaného v roce 2006).

Ivana Ostránská

[dat. 1892]

(Veškeré písemné archivní dokumenty použity se svolením
Státního okresního archivu Vsetín.)

Úřední připomenutí:
volba cikánského krále.

tuos

OKRESNÍ ÚŘAD
ve Vsetíně

Došlo: 27. VII. 1937

487/37

Číslo: Dne 27. srpna 1937.

Všem četnickým stanicím v okrese.

Zdejší úřad se důvěrně dozvěděl, že v nejbližších dnech má
býti ve zdejší okrese, snad v obci Hrachovci, provedena volba
cikánského krále. Jako kandidát přichází prý v úvahu cikán
Antonín Stojka, obchodník koňmi, nar. 25. října 1903.

Poněvadž je také pozorovati větší příliv cikánských tlup do
zdejšího okresu, ukládám četnickým stanicím, aby této věci věno-
valy zvýšenou pozornost, hlavně pak, aby byla přenes zachová-
vána ustanovení o potulných cikánech číslo 117/1927 Sb.z.s.n.,
poněvadž z důvodu veřejného pořádku a bezpečnosti nelze trpěti
takové hromadné cikánské srazy na jednom místě.

■ [dat. 1937]

Obecní národní bezpečnostní stráž
na Vsetíně,

vracím spis s tím, že MNV. ve schůzi dne 4. července 1945 usnesl se
na zákazu pobytu cikánů v městě Vsetíně, takže povolení pobytu zmíněným
cikánským rodinám nebylo z důvodu veřejného zájmu uděleno.

Zařídte další potřebné.
Spis vracím.

Vsetín, 9. 7. 1945.

Předseda: *Koobez*

VELITELSTVÍ
Obecní Národní bezpečnostní stráž
NA VSETÍNĚ.

Došlo: 11. 7. 19 45

Čís. jed.: 101/KS. přílohy: 1. Vsetín, 11. července 1945.

Okresní Národní výbor
ve Vsetíně.
Předkládám s rozhodnutím místního Národního výboru.
Velitel ONBS.: *Koobez*

■ [dat. 1945]

Člen SNB doporučuje, aby se zamezil kočovný život, aby se tak mohlo lépe
přistoupit k výchově osob cikánského původu. Je nutno vystavit jim průkazy,
aby se mohla zjistit jejich pravá totožnost.

S. Daniel vysvětluje jejich dnešní život tím, že kapitalisté neznali
cikány jako lidi. Posílali je postrkem z vesnice do vesnice až na hranice
okresu a mohli se zdržet na jednom místě toliko 12 až 24 hodin. Kočovnictví
je ve všech tak zřítké, neboť je to pradávny vrozený pud po pohybu ve stále
nových místech venku ve volné přírodě, který zdědili po svých předcích. Dnes,

■ [dat. 1953]

Alikvotní flétna neznámá tradice Beskyd a Javorníků

Marian Friedl

Nástroje flétnového typu (*hranové aerofony*) jsou dnes nedílnou součástí soudobé prezentace tradiční hudby Beskyd a Javorníků na území všech tří sousedících států.¹ Tyto nástroje jsou obecně hojně rozšířeny v celých Karpatech a jejich původ se odvozuje ze společného základu valašské kultury rozšířené zde s horským pastevectvím ovci zvaným *salašnictví*.² Jaký byl reálný přínos valašské kolonizace z hlediska hudebních nástrojů však nelze s jistotou tvrdit, neboť o hudbě valašských kolonistů nemáme žádné zprávy. Víme pouze, že užívání a výroba trub a fléten byly nedílnou součástí salašnické profese všude, kde se se *salašnictvím* setkáme. Vše nicméně ukazuje na to, že vyjma dlouhých trub (místně známé jako *trombita*, *fujara trombita*, *sałasko fujara*, *furija*, *bačovská*, *salašská truba* aj.) nebyly žádné hudební nástroje svázány výhradně s tímto zaměstnáním. Zdá se spíše, že hra a výroba nástrojů flétnového typu byly vedle celé řady dalších nástrojů oblíbenou kratochvílí pasáků vůbec.³

Klimatické podmínky jakož i charakter krajiny Beskyd a Javorníků přirozeně vedl k převaze dobytkařství nad obilní produkcí. Tento fakt způsoboval v řadě lokalit praktickou zkušenost s pastevectvím téměř všem obyvatelům, neboť pastevectví patřilo k samozřejmým povinnostem většiny dětí a mládeže. S masivním ústupem tradičního pastevectví v průběhu 19. století přirozeně mizí i kontext výroby a užívání nástrojů flétnového typu. Místně se udržely jako součást *salašnické* profese a v rámci domácí jarmareční výroby⁴ do 20. století, až nakonec zmizely téměř beze zbytku i z těchto sfér. Současná produkce těchto nástrojů je tedy obnovou jejich zdejšího výskytu postavenou na různorodých východiscích a vztahu k tradici. Stejně jako se proměnily motivace výroby i původní výrobní postupy, změnil se zcela i kontext jejich užívání. Zahrnuje dnes například veřejnou prezentaci lokální tradiční hudby, produkci v rámci world music či muzikoterapii.

Nejarchaičtější formou těchto lidových fléten (zde nejčastěji *pišťaly/piszałki*) byla *aliquotní flétna*⁵, tj. flétna bez hmatových otvorů využívající pro hru pouze tóny aliquotní řady. V Beskydech a Javorníkách ji známe v podobě trubice s vloženým jádrem, zvukovým otvorem s labiem (a vzduchovým kanálkem) ve variantách se jmény jako *koncovka*, *hlasnica*, *piszczalka* *sałasznikowo*, *piszczalka (wielko)postno*, *fujara*, *fujara*

■ Hra na vytrhávanou lískovou koncovku (Foto V. Bjaček, 2013)

pastersko, rífovka. Princip hry je založen na akustických zákonitostech hranových aerofonů. Kombinace různé intenzity dechu a otevírání a uzavírání trubice na jejím konci umožňuje hru aliquotní řady od 4. aliquotního tónu, ačkoli aliquotní řada postupuje jinak v sekundových krocích až od 7. aliquotu. Otevřená truba zesiluje v závislosti na intenzitě dechu sudé aliquoty a uzavřená truba liché, které ale znějí o oktávu níže. Výsledkem je možnost dosáhnout tónové řady sekundových krocích již od 4. aliquotního tónu, protože otevření a uzavření trubice působí vlastně jako střídání píšťal různých délek (viz obr. 1).

■ Princip vzniku tónové řady aliquotní flétny / obr. 1

Z konstrukčního hlediska je aliquotní flétna v Beskydech a Javorníkách trubicí bez hmatových otvorů s hlavicí jádrových píšťal. Ačkoli se dnes nejčastěji trubice získává vrtáním či dlabáním vhodných dřevin (bez, javor, líska, smrk aj.), tradičně se získávala jednoduššími postupy: otloukáním vrbového prutu a stažením kůry, vytlačení dřevě černého bezu, vytržením jádra lískového prutu. Ve všech případech byl v nejprostší podobě užíván k výrobě pouze kapesní nůž a takové píšťaly se zhotovovaly v době pastevní sezony přímo na pastvě.

Protože jsou dnes na aliquotní flétnu kladeny nároky jako u hudebních nástrojů klasické hudby, soustřeďují se výrobci na precizní vypracování všech kroků výroby, vyladění základního tónu na konkrétní výšku, dobrou ovladatelnost v rozsahu minimálně oktávy a trvanlivost. Tyto aspekty jsou pochopitelně zejména významné u současných profesionálních výrobců jako Vít Kašpařík (Velké Karlovice, ČR), Bartolomej Gernát (Turzovka,

SK) či Zbigniew Wałach (Istebna, PL). Setkání s tradičními postupy výroby je dnes zcela ojedinělé.

Přestože je v Česku alikvotní flétna ztotožňována primárně se Slovenskem v pro tamější intenzitu její výroby a popularitu lidových *hranových aerofonů* vůbec, příklady tohoto nástroje v organologické literatuře nejčastěji pocházejí z Nové Guineje */nama/*, Rumunska */tilincă/* a Norska */seljefløyte/*.⁶ Je ale doložena i v mnoha dalších místech světa: jsou to např. *pira ra'anga* z Brazílie (DeVale 1990), *skosíuka* z Ukrajiny (Leng 1967), *tilinkó* z Maďarska (Rice 2000, Baines 1992), *pitkähuilu* z Finska, *kalyuka* z Ruska, *sälgflöjt/sälgflöt* ze Švédska a další z Melanésie či Afriky (Baines 1957). Konečně ještě větší původní rozšíření se dá předpokládat pro ranou historii lidských kultur vůbec.⁷ Pokud jde o severozápadní Karpaty, kromě Javorníků na slovenské straně se alikvotní flétna významněji v druhé půli 20. století v tradici neudržela.⁸ Zánik tradičního kontextu nutně vedl k postupnému mizení jeho užívání i povědomí o tomto nástroji. Její zachování bylo závislé na zájmu a osvětě jednotlivců, pokud se v daný čas v jednotlivých lokalitách objevili a bylo-li zde na co ještě navázat. Jak si hledali cestu k této polozapomenuté tradici a jak ji transformovali si ukážeme na příkladu tří výrobců a pro ně typické produkci.

Juraj Jakubík (1960) z Hvozdnice (SK) vyrůstal v prostředí živé tradice výroby štipané lískové koncovky, typické pro celé slovenské Javorníky.⁹ Je dnes nositelem tradice výroby alikvotní flétny *koncovky* archaickou metodou vytrhávání jádra rozštípnutého prutu lísky. Kromě ní dokáže vyrobit také další zdejší nástroje jako pastýřský roh (*pastierska trúba*) a flétny (*piščelky/piščaly*) s různým počtem hmatových otvorů. Nástroje vyrábí příležitostně pouze pro svou potřebu, zřídka kdy je povrchově ošetřuje, takže je nutné je před hraním namáčet stejně jako v minulosti. Jeho nástroje dodržují postupy zděděné po předcích, jejich výsledná forma je shodná s exempláři uloženými v muzeích.¹⁰ Výrobě štipané lískové koncovky se naučil od Štefana Hataše (nar. 1913): „Prvú tu koncovku mi spravil taký dedko z Hvozdnice. A on nemal ruku a dokázal si ju vyrobiť aj tak. No a potom už podľa nej ako mi to on opisal, že ako sa to asi vyrába, tak som to skúšal no a tak som sa to naučil...ale viacerí tu starší chlapi to vedeli (...).“¹¹

Pro výrobu¹² je potřeba vybrat rovný a rovnoměrně se zužující mladý prut, který roste pokud možno co nejvíce od země. Poté se na konci prutu provede vyříznutí žlábků po celém obvodu v hloubce dvou až tří letokruhů (je možné i vyříznutí žlábků na obou koncích pro následné vytrhávání jádra z obou stran). Následuje podélné rozštípnutí jádra nožem (viz obr. 2), kdy je nutné ovlivňovat směr štěpení tak, aby prut byl rozštípnut středem a vznikly dvě rovnoměrné poloviny. Směr štěpení lze ovlivnit ohýbáním prutu (např. o koleno) nebo natáčením nože. Po rozštípnutí se uchopí polovina prutu

■ Rozštípnutí lískového prutu / obr. 2 (Foto V. Bjaček, 2013)

■ Vytrhávání jádra lískového prutu / obr. 3 (Foto V. Bjaček, 2013)

jednou rukou před žlábkem a druhou za žlábkem a začne se vykrucováním a tahem vytrhávat jádro (viz obr. 3). V ideálním případě se většina jádra vytrhne rovnoměrně v celé délce, načež se provede jen začistění nožem. I v případě, že se provede začistění vnitřního pláště kulatým dlátem, kterým by bylo možno dosáhnout cylindrického průběhu, sleduje se vnější tvar prutu, takže vnitřek kopíruje jeho kóničnost. Juraj Jakubík provádí podle starého způsobu ještě seříznutí hrany obou polovic trubice na užším konci, čímž se podpoří zúžení průměru v této části. V jedné z polovic se následně vyřízne zvukový otvor, labium (přip. i vzduchový kanálek) a po přiložení obou polovic k sobě se omotává trubice třeshňovou (přip. březovou) kůrou, která se získá loupáním větví plané třesně po obvodu. Omotávání kůrou se provádí od širšího konce trubice s částečným překrýváním pásků kůry. Tradičně se kůra nenalepovala, proto bylo nutné nad zvukovým otvorem vytvořit zářezy, které v tomto místě bránily sesouvání kůry. Také bylo obvyklé, že po čase kůra vyschla a bylo potřeba píšťalu přemotat. V dolní části je možné kůru zakončit vložením do odštípnutého kousku pláště trubice. Následuje vložení vhodné seříznutého přečnávajícího jádra do hlavičky. Nasměrování vzduchu na hranu labia se často podporuje naštipnutím jádra a vložením drobného klínku na jeho konci. Takto vyrobená píšťala má dobré herní vlastnosti i trvanlivost, ačkoli je nutné ji před každým hraním namáčet a případně občas přemotat a upravovat jádro podle toho, jak se dřevo proměňuje vysycháním. Její držení je obvykle příčné či polopříčné (viz titulní orázek).

Je vysoce pravděpodobné, že tato metoda výroby byla původně známá i v širším prostoru severozápadních Karpat. Na moravské straně Javorníků ji zaznamenal v poválečném období Joža Ország-Vranecký u dvou posledních výrobců (ORSZÁG-VRANECKÝ, 1963), severněji máme pouze doklad o výrobě příčně držných alikvotních fléten, které byly ale již vrtány. V článku *Lidové hudební nástroje k tanečnímu doprovodu neužívané* (1932) vzpomíná autor J. N. Polášek rod Ondračků z Palkovic (Josef, syn Martin (1844-1919) a jeho syn Martin), kteří vyráběli jarmareční nástroje. Uvádí, že nejstarší Ondračka na konci 19. století vyráběl tzv. *hlasnice*, do nichž později vrtal jednu až tři dírky, a jeho syn pak zvýšil počet hmatových otvorů až na sedm. Velice cenné jsou v článku kresby jarmarečních píšťal Martina Ondračky z Palkovic, kde jsou zobrazeny patrně i dvě alikvotní flétny příčného držení. Na základě těchto kreseb můžeme soudit, že šlo o obdobný model, jaký vytvářel po válce Jan Zezulka (1883-1969) z Valašské Bystřice.¹³ Je přitom zajímavé, že Zezulka také znal výrobu dlabaných nástrojů, jak ji popsal na snímcích Československého rozhlasu v 50. letech¹⁴: „Ja, tož to byl takový starý dratař tady, chodíval ze Slovenska. A tož on to takové dělal, ty (...). Edemže on, to víte, negde kúsek toho jedlového dřeva popad, ten vršáček. A rozščipil to nožem a vystrúhal to, taký nůž, takú řimku měl na to, a potom to

otočil, víte, tú střešňovú kúru. A tož takto už potom docílil toho, jak je třeba to. No už tu dutinu docílil tým nožem, edemže, tož to víte, tož namočiť to musel ve vodě, aby to nějak pískalo. A jak to omočil, tož zas sa to rozeschlo, tož zas to nemělo hlasu. Kdežto taková dlesem, když je to provrtané, to už sa nemože tak osychat.“ Podle popisu výroby se patrně jednalo o dráteníka z papradnianské doliny v Javorníkách, pro niž je dodnes typická výroba tzv. *rífových píšťal/rífovek* z dlabaných prutů jehličnanů.¹⁵ Je to typ dlouhých píšťal v délce paže tedy jednoho *rífu*, který jim dal i jméno. Jejich charakteristickým rysem je výrazná kóničnost vně i uvnitř trubice: poměr průměrů obou konců bývá až 3:1. Není ovšem známo nic o tom, že by Jan Zezulka někdy vyrobil podobný nástroj – jeho doménou byly vrtané nástroje z javorového dřeva.

Zcela nepochybná byla znalost výroby vytrháváním jádra lísky na Kysucích. Nicméně dnes se s ní zde setkáme především v dokonalejší formě dlabaných lískových *koncovky*. Autorem této podoby je Bartolomej Gernát (1942) z Turzovky, dnes nejvýznamnější výrobce tradičních hudebních nástrojů na Kysucích. Výrobě se věnuje ve volném čase od dětství a zahrnuje dnes štípané i vrtané *koncovky*, *pastierske píšťaly*, *fujary*, *trombity*, *gajdy*, *gajdice*, biče, zvukové hračky atd.. Bartolomej Gernát se přistěhoval na Kysuce z východního Slovenska, kde se v dětství na pastvě zabýval výrobou vrbových a bezových píšťal a zvukových hraček, ale s alikvotní flétnou (*koncovkou*) se seznámil až na Kysucích. Ze starších výrobců jako Jantoš ze Zborova, Paluchová z Dunajova, Kocifaj ze Zborova, Padyšák z Čiemeho, Jurčo z Horného Kelčova se osobně seznámil už pouze s prvými dvěma. Vincent Jantoš byl kdysi nejznámějším výrobcem štípaných lískových *koncovek* a pastýřských trub v okolí, ale v době návštěvy B. Gernáta byl už na sklonku života. Na své začátky Gernát při nedávném rozhovoru vzpomínal¹⁶: „*Nebolo na koho sa obrátiť. Jedine ten Jantoš, čo som vzpomínal. A ta žena z Dunajova, o nej hovorili, že si robí, ale ja som nechcel veriť, že si robí, lebo potom pýtala, aby som jej spravil. (...) Nemal som za kým, inak som zistil, že tu je jediný tento a jako to robí. Ešte aj ze synmi pískalo potom (...), ale oni mali také nekvalitné tie píšťalky, že im to nekvalitne pískalo a ešte aj testovali... Tak já som potom nevidel ten vzor nejaký a já si myslím: tu píšťalku si spravím a uvidíme. No a iného tu nebolo na tie píšťalky a nástroje ľudové hudobné, čo by sa dalo povedať.*“ Tradiční výrobu vytrháváním jádra lísky zvládl mj. na základě dokumentárního filmu o Jantošovi, ale z touhy po dokonalejším a trvalejším nástroji přešel na výrobu *koncovek* ze suchých prutů dlabáním. Obě poloviny podélně rozštípnutého lískového prutu sváže a nechá vyschnout (viz obr. 4). Takto získaný stabilní materiál dlabé půlkulatým dlátem tak, že sleduje tloušťku prutu. Průběh výsledné trubice je pak kónický jako

u původních nástrojů vyráběných vytrháváním jádra. Obě polovice jsou sklízeny, třešňová kůra je nalepena, trubice je konzervována lněným olejem a šelakem. Takto vyrobená alikvotní flétna je dokonalým hudebním nástrojem vysoké kvality i trvanlivosti. Představuje příklad proměny původní formy hudebního nástroje pod tlakem změn kontextu jeho užívání.

Na Moravě znal z tradice výrobu štípané lískové *koncovky* jakož i dalších hudebních nástrojů jako poslední Joža Ország-Vranecký (1913–1977) z Nového Hrozenkova (později Hrabyně). Hrál na všechny známé tradiční nástroje Beskyd a Javorníků, ovládal i jejich výrobu a v případě řady z nich svými aktivitami jejich užívání prodloužil nebo obnovil.¹⁷ Pokud jde o nástroje flétnového typu, jeho informace pocházely od posledních čtyř výrobců¹⁸: Martina Kováře-Machejáka (1857–1930) z Nového Hrozenkova, Cyrila Bezručky z Trojanovic, Pavla Vrážela (1873–1960) z Nového Hrozenkova a Jana Zezulky (1883–1969) z Valašské Bystřice.¹⁹ Ačkoli nástroje prezentoval i s výkladem na veřejných vystoupeních, ve školách, v muzeích, v médiích a na výstavách a o své znalosti se dělil i prostřednictvím publikační činnosti,²⁰ po jeho smrti v roce 1977 není zpráv o pokračovateli.²¹

Teprve v 90. letech se začíná objevovat na Moravě větší zájem o původní nástroje a také ojedinělí výrobci. Z nich nejvýznamnější je dnes Vít Kašpařík (1970), který se koncem 90. let přistěhoval do Velkých Karlovic z Blažovic u Brna. Postupně se vypracoval na pozici uznávaného výrobce špičkových historických a rustikálních nástrojů jako jsou dlabané housle, basy, *ochlebký*, trouby (motané kozlí kůži), různé druhy fléten, dechové *gajdy*, *grumle*, *kobzy*, bezové klarinety, zvukové hračky. S výrobou nástrojů začal ještě před

■ Bartolomej Gernát se svazkem lískových prutů určených k výrobě dlabané *koncovky* / obr. 4 (Foto V. Bjaček, 2013)

■ Vít Kašpařík – výroba vrbové *koncovky* / obr. 5 (Foto V. Vondráček, 2013)

příchodem na Valašsko, zde ji pak prohloubil a i díky spojení zdejších koncín s těmito nástroji v symbolické rovině (*salašnictví – píšťaly*) se ji začal naplno žít. K výrobě přistupoval od počátku intuitivně, případně na bázi zkušeností s nástroji z otcovy dílny.²² Ostatně ani po přistěhování na Valašsko zde žádného „tradičního“ výrobce nenalezl a neznal ani literaturu Joži Országa-Vranecského.²³ Tradici výroby tak „obnovil“ bez jakéhokoli kontaktu s původními zvyklostmi a v roce 2009 mu byl udělen titul *Nositel tradice lidových řemesel*.

Pro Vítka Kašpaříka je charakteristická obliba co nejjednodušších, přirozených postupů, ačkoli je při rozsahu a prodejní povaze své výroby nevyužívá často. Alikvotní flétnu například dokáže vyrobit „po staru“ z vrbové kůry nebo případně vytlačením dřevě bezového prutu jen za pomoci kapesního nože (viz obr. 5, 6). Nepochybně jde o původně hojně rozšířené metody²⁴,

■ Vít Kašpařík – výroba koncovky vytlačením dřevě bezu / obr. 6
(Foto V. Vondráček, 2013)

nicméně s jejich užitím se dnes v reálu nesetkáme. U takto zhotovených nástrojů lze sice dosáhnout dobrých akusticko-hráčských vlastností²⁵, jejich trvanlivost a uchovávání však značně ztěžují využití v současné hráčské praxi a z prodejního hlediska jsou tedy bezvýznamné. Nejčastěji prodávaným nástrojem po celou dosavadní činnost Vítka Kašpaříka je dle jeho sdělení vrtaná bezová *koncovka* (viz obr. 7). Tu nabízí mj. i v inovativní podobě, kdy povrch chrání původní kůra, takže takové nástroje jsou k nerozeznání od bezového prutu. K výrobě používá speciální soustruh, vrtá suché pruty, konzervuje lněným olejem. Štípanou lískovou *koncovku* metodou vytrhávání jádra zatím nevyrobil.

■ Vít Kašpařík – výroba koncovky vrtáním bezu / obr. 7
(Foto V. Vondráček, 2013)

Alikvotní flétna je hudební nástroj, který ohromuje svou jednoduchostí a současně širší hudebních možnostmi. Navíc nám neměnné fyzikální zákony podmiňující její akustické vlastnosti umožňují setkat se s intonačním systémem, jenž formoval hudební myšlení našich dávných předků. Z hlediska naší bližší historie v lokalitě severozápadních Karpat můžeme pozorovat jeho vliv na průběh melodik lidových písní i konstrukci dalších hudebních nástrojů.²⁶ Ačkoli zažil období značného útlumu, zdá se, že si nachází opět své místo mj. v reprezentační sféře své domoviny.

■ Příklady různých forem alikvotní flétny (Foto V. Bjaček, 2013)

Použitá literatura:

- BAINES, A. *Woodwind instruments and their history*. London: Faber, 1957.
BAINES, A. (ed.) *Musical instruments through the ages*. London: Penguin Books, 1961.
BAINES, A. *The Oxford companion to musical instruments*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1992.
DE VALE, S.C. (ed.) *Issues in organology*. (Selected reports in ethnomusicology 8) Los Angeles: University of California – Department of Ethnomusicology, 1990.
ELSČEK, O. *Slovenské ľudové píšťaly*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1991.
FRIEDL, M. Hudební kultura + Exkurz / Bezdírková píšťala. In: LANGER J. Et al. *Beskydy dny svédní a sváteční*. Trinec: WART, 2013.

JAKUBÍK, J. *Ludová hudobná inštrumentálna tradícia Javorníkov*. Bakalárska práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2012.

KELLER, J.; KOPECKÁ, M. (překl.) *Hornbostelova a Sachsova systematika hudebních nástrojů*. *Hudební nástroje*. 1977, r. 14, č. 1–4.

KRETZ, F. *Na pouti v Zákopci – národopisný výlet na Slovensko*. *Český lid XIII.*, Praha: Nákladem F. Šimáčka, 1904.

KUNZ, L. *Die Volksmusikinstrumente der Tschechoslowakei*. Leipzig: VEB Deutsche Verlag für Musik, 1974.

KURFÜRST, P. *Hudební nástroje*. Praha: Togga, 2002.

KUŽMA, P. *Piesne Kysúc*. Čadca: Klub priateľov pre záchranu kultúrnych a historických pamiatok Kysúc a Kysucké múzeum v Čadci, 2004.

LARIŠ, B. *Tonálna a rytmická charakteristika hudobného folklóru Kysúc*. Dizertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2010.

LEDANG, O. K. Magic, Means, and Meaning: An Insiders View of Bark Flutes in Norway. In: DE VALE, S.C. (ed.) *Issues in organology*. (Selected reports in ethnomusicology 8) Los Angeles: University of California – Department of Ethnomusicology, 1990.

LENG, L. *Slovenské ľudové hudobné nástroje*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967.

MAJEROVÁ, M. *Lidová písňová tradície ve Valašské Bystřici*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2012.

MONTAGU, J. *Origins and development of musical instruments*. Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, Inc., 2007.

OLĘDZKI, S. *Polskie instrumenty ludowe*. Kraków: Polskie wydawnictwo Muzyczne, 1978

ORSZÁG-VRANECKÝ, J. *Koncovka – nejstarší valašská píšťala*. *Naše Valašsko*, č. 11, 1948, s. 164–166.

ORSZÁG-VRANECKÝ, J. *A měl sem já písčalenku*. Ostrava: Krajské nakladatelství v Ostravě, 1963.

ORSZÁG-VRANECKÝ, J. *Lidové hudební nástroje na Valašsku, katalog výstav*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1968.

PLICKA, K. *Pastýřská hudební kultura v lidové písni slovenské*, NVčsl, XX, 259–261, 1929.

PODOLÁK, J. *Tradičné ovčiarstvo na Slovensku*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1982.

POLÁŠEK, J. N. *Lidové hudební nástroje k tanečnímu doprovodu neužívané*. *Naše Valašsko*, 1932, r. 3, s. 160–166.

POLÁŠEK, J. N. *Salašnictví a jeho vliv na lidovou hudbu*. In *Sborník Výstavy salašnictví v Novém Hrozenkově*. 1936.

RICE, T.; PORTER, J.; GOERTZEN, Ch. (eds.) *The Garland Encyclopedia of World Music. Volume 8*. New York, London: Garland Publishing, Inc., 2000.

SADIE, S. (ed.) *The New Grove Dictionary of Musical Instruments*. London: Macmillan Press Limited, 1984.

SACHS, C. *The History of Musical Instruments*, New York, Mineola: Dover Publications, Inc., 2006.

SACHS, C. *Real-Lexikon der Musikinstrumente*. London: Dover Publications, Inc., 1964.

ŠTIKA, J. *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973.

ŠTIKA, J. *Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašský muzejní spolek, 2009.

TOMOLOVÁ, V.; STOLÁŘÍK, I.; ŠTIKA, J. (eds.) *Těšínsko*. 1. díl. V Českém Těšíně: Muzeum Těšínska; v Rožnově pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; v Šenově u Ostravy: Tilia, 1997.

1 Následující text je sestaven na základě informací získaných v rámci dvou paralelních výzkumů: sběr dat pro publikaci Beskydy – dny všední a sváteční (blíže viz Friedl 2013) a pro disertaci s tématem Alikvotní flétna v karpatských regionech ČR (nedokončeno).

2 K tomu viz blíže například PODOLÁK, 1982; TOMOLOVÁ (et al.), 1997; ŠTIKA 1973, 2009.

3 Viz například ELSCHKE, 1991; SACHS, 2006; LING, 1997.

4 K tomu viz POLÁŠEK, 1932, 1936 a též KRETZ, 1904.

5 Termín alikvotní flétna jako obecný termín pro daný nástrojový druh se v české ani slovenské organologické literatuře patrně nevyskytuje (KURTFÜRST, 2002; KELLER-KOPECKÁ, 1977; KUNZ, 1974; ORZSÁG-VRANECKÝ, 1964; ELSCHKE, 1991; LENG, 1967 atd.). Jednotná není ani anglická literatura, kde je možné nalézt vedle harmonic flutes také termíny holeless flutes a overtone flutes. Prozatím sice vycházím z termínu harmonic flutes, který užívá Montagu (2007:65), ale je nutné zmínit, že tentýž termín označuje určitý typ varhanní píšťaly (viz např. SACHS, 1964, str. 180), a že konečně ve své podstatě je „aliquotní“ vůbec každý nástroj flétnového typu.

6 Viz SADIE, 1984; BAINES, 1992; DE VALE, 1990; MONTAGU, 2007; MARCUSE, 1964.

7 V nejjednodušší podobě tvoří alikvotní flétnu pouze na obou koncích otevřená trubice, která nemusela být jako nástroj vůbec rozeznána (MONTAGU, 2007, str. 65). BAINES, 1957 předpokládá, že kombinace uzavřené trubice s jedním hmatovým otvorem (další z modifikací tohoto nástrojového druhu) je prvním krokem od alikvotní flétny k flétnám s hmatovými otvory. Za možný doklad této geneze pak předpokládá zúžené spodní otvory trubíc u mnoha fléten světa, což by pak korelovalo s původním výskytem alikvotní flétny.

8 Viz například JAKUBÍK, 2012.

9 Juraj Jakubík mladší podnikl výzkum výskytu tradičních nástrojů v Javorníkách, který shrnul ve své bakalářské práci (JAKUBÍK, 2012). K alikvotní flétně zde píše (str. 14): „Koncovka je nejrozšířenějším hudebním nástrojem v dolinách Javorníkov. Takmer v každej doline sa zachoval tento nástroj až dodnes.“ Srv. též LENG, 1967; ELSCHKE, 1991, PLAVEC, 2003.

10 Například předmět inv. č. 60/1990 v depozitáři Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici nebo inv. č. 3112 v depozitáři Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

11 Přepis ze záznamu rozhovoru z června 2013.

12 Pro fotodokumentaci výroby viz FRIEDL, 2013.

13 Jeden exemplář je uložen v depozitáři NÚLK ve Strážnici (inv. č. 760) a druhý ve VMP v Rožnově pod Radhoštěm (inv. č. 192).

14 Jan Zezulka byl členem rodinné kapely Zezulků, která působila na Rožnovsku a Vsetínsku v prvních desetiletích 20. století; byl také výrobcem houslí, cimbálů a různých druhů fléten (blíže viz MAJEROVÁ, 2012). Série snímků (HL 171, HL 60, HL 170) zaznamenávající jeho hru na housle, cimbál, flétny, zpěv a vzpomínky byla pořízena v 50. letech Čsl. rozhlasem Brno a Ostrava.

15 Viz například LENG, 1967; ELSCHKE, 1991; PLAVEC, 2003; JAKUBÍK, 2012.

16 Přepis ze záznamu rozhovoru z června 2013.

17 Jeho nástroje jsou dnes nejnáměššími příklady tradičních nástrojů Valašska v muzejních i soukromých sbírkách na Moravě. Konkrétně v případě alikvotní flétny je z 15 doposud nalezených exemplářů v depozitáři muzei prokazatelně 7 z jeho dílny.

18 Viz blíže ORSZÁG-VRANECKÝ, 1963.

19 Od posledních dvou zmíněných znal výrobu alikvotní flétny vytrháváním jádra lísky (Vrážel) a vrtáním (Zezulka). Metodu vytrhávání jádra lísky užíval také Martin Kovář-Macheják, ale jeho výrobní doménou byly třídírkové fujarky (ORSZÁG-VRANECKÝ, 1963).

20 Viz ORSZÁG-VRANECKÝ, 1948, 1963, 1968.

21 Jeho žák Pavel Číp (nar. 1944) ze Zubří, dnes známý výrobce a propagátor dud na Moravě, se výrobě nástrojů flétnového typu nevěnoval (osobní komunikace z března 2013).

22 Jeho otec Jan Kašpařík (nar. 1936) se celý život zabývá akustikou hudebních nástrojů a experimentálně je i staví, takže syn vyrostl v kontaktu s tvorbou nástrojů, která jej přitahovala.

23 Osobní komunikace z června 2013.

24 Viz OLEDZKI, 1978; LENG, 1967; LEGANG, 1990; JAKUBÍK, 2013.

25 Nástroje byly zhotoveny V. Kašpaříkem například při přípravě textu FRIEDL, 2013, bližší informace viz tam.

26 Blíže viz FRIEDL, 2013, str. 264–265.

Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína

Jak sa pletú košíky¹
(muž, narozený 1932)

No a diž začínám plést koš, tak si veznu dicki tři a tři takove pruti, podľa košíka, kerí pletu, buď mały, nebo veliký. Udelám si takový kříž, jako to dno. Vipletu ho dokola, a pak jak je to vipleťené, tak si veznu další pruti. Záleží, kolik toho je, mosi sa to propočítat. A dám, napichám si do toho stojáky, kere navíchu zvážu, f prostřetku si dám obrůčku, nebo nejaky, nejaky krůžek. Záleží, koliky ten koš chcu delat. Lechcu delat mały košičeg na hříby, tak si dám krůžek třeba pjetadvacet, třicet centimetrů f průmjeru. A diš chcu delat velikí koš, tag mam obrůčki, keré sem mjél z bečky, no. No a tak, jak to vipletu, tak su navíchu, tag zasej sa to zakládá, ti pruti za sebe, abi sa to zvážalo. Tak sa vezne jeden prut, dá sa přez dva dovňitř, přes tři ven, přez dva dovňitř, přes tři ven. A tým pádem sa to točí kolem dokola. Nakonec, co zbide, zbide prutů, tak sa uřežů, udelá sa ucho a košig je hotovy.

Jak sa pletú tatary

(A: žena, narozená 1948, B: muž, narozený 1932)

Aposlední vje, sú Velikonoce, jak sa pletú tatari?

A: Tož on dela osmírak, on dela osmerak, toš to možeš aj z desaterak, ale. Umí, ale aj to sa učí uš, ale delá...

B: Toš prútí, prútí s tatarú. Na tatar sa používa prútí to samé, jag na ty košíky, kerý mosí byť trochu, abi sa daľ ohýbať, že. No a tag já pletu osmeráky. Tak si vezmu osum prutů, devátý rozřežu na poľy, na dva díľy, to sa mosí dať mezi kolena, sa to rozřeže a pječne sa to rostrhne na dva díľy. A to mám na dva tatary. Fčilkaj sa vezne tyh osum prutů, sa to zváže tým, co sem to rozřežál, no a plete sa. Dám si štyri pruti na jednu stranu, štyri pruti na druhú stranu a tetka, idu s tým vrchňi prud mezi dva na levěj straňe a dám ho spátki na pravú stranu, fčil veznu z levěj strany prud a zasej ho dám spátky na tu levú stranu a zaz mezi dva a pořád enom mezi dva, a gde sem ho vzál, tam ho veznu spátky. No, a tag je to pořád dokola. Navrch, aš sa to dokončí, tak sa to zváže nejakú silnú niť, aby to neutéklo. No a ináč sa tam dá nejaká mašľa.

A: Aten spodeg zarovnať.

Hana Goláňová

■ **Pletení koše z prutů** (Fotoarchiv MRV, i. č. 12538)

■ ■ **Antonín Kašpar ve Valašské Polance při výrobě koše** (Fotoarchiv MRV, i. č. 9560)

¹ Uvedené nářeční ukázky jsou v podstatě přepsány podle *Pravidel pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských* (1951). Vokály a konsonanty jsou zapsány tak, jak byly skutečně vysloveny (týká se to především výslovnosti *i/j*, *l/ľ*; zaznamenávám zde *l*, *l a l*, což je sice v jazykovém systému, ale je to doklad rozkolísaného úzu; měkké retence při výzkumu zachyceny nebyly, takže je přepisuji v rozložené formě: *mjél*, *pjekňe* apod.).

Muzejní zpěvníček valašských pěsniček

V minulých letech měli čtenáři možnost potkávat se s notovými ukázkami doplněnými krátkým textem, jenž se k nim vztahoval. Jednalo se o „Muzejní zpěvníček valašských pěsniček“, který připravoval Zdeněk Kašpar, vsetínský muzikant, sběratel a upravovatel lidových písní, primáš CM Jasénka.

I když písně se mají především zpívat, tak jsem toho názoru, že nikdy neuškodí, dokonce bývá ku prospěchu zamyslet se nad textovou i hudební stránkou lidového opusu. Třeba proto, že mnohé souvislosti a významy už mohou být dnešní myslí na první poslech či „pozpěv“ utajeny. Proto bych rád pokračoval – se vši pokorou ke Zdeňku Kašparovi – v onom „Muzejním zpěvníčku“. Vychodiskem budou opět Kašparovy zápisky, sběry a informace, které za svůj život nahromadil. Texty doplní mé vlastní úvahy nad konkrétními písněmi. Někdy budou podloženy teoretickým základem, jindy zkusím popsat spíše své pocity a myšlenky s nimi spojené. Ovšem stále platí základní pravidlo: o písních si můžeme povídat a přemýšlet o nich, ale bez jejich přezpívání se ke kýtelnému výsledku nikdy nedobereme!

„Javornická nota“

Písně, ve kterých se zpívá o „Javorníku“, patří mezi lidové evergreeny mnoha moravských regionů. Geografické označení Javorník, stejně jako místní název, najdeme hned v několika případech a obměnách. Jedná se například o hornáckou obec Javorník, která leží nedaleko stejnojmenného vrcholu Bílých Karpat na moravsko-slovenském pomezí. O tomto Javorníku se také zpívá v různých variantách hornáckých a kopaničářských písní i v písničkách z jižního Valašska. Se stejným názvem se ovšem setkáme například na Šumavě, v Krkonoších či v Orlických horách. O slovenských Javornících ani nemluvě, alespoň prozatím. Jak je patrné z názvu, hlavní inspirací byl v případě Javorníku strom – javor, který se samostatně také vyskytuje v textech lidových písní. Vždyť přece ono javorové dřevo je hlavní surovinou při výrobě houslí i dalších dřevěných hudebních nástrojů. Javorník, onen vrch posetý javory, inspiroval již před lety při výběru názvu také folklorní soubory, dnes již zavedené a známé. Ať je to brněnský či novojičinský Javorník, oba čerpají lidový odkaz z pohoří Javorníků a okolí kopce Javorník (918 m n. m.) ve Veřovických vrších.

ZVŘTANÝ AJ, JAVORNÍK I Javornická nota

Velké Karlovice, údolí Podfaté
Zp. Anna Plánková-Jandalová
* 1869, s. rodinou
Sb. K Z 19. 11. 1945

Allegretto (♩ = 106)

2. Aj, Javorník, Javorník, přes Javorník cesta, aj, už sa ně vydała galánečka hezká.
3. Aj, Javorník, Javorník, přes Javorník kopec, nebudu já povídat ledakomu otec.
4. Aj, Javorník, Javorník, přes Javorník jamka, nebudu já povídat ledakomu mamka.

A nyní k samotným ukázkám. V písňových sbírkách nalezneme mnoho variant „javornické noty“. Jsou zde melodicky starší nápěvy i ty vývojově mladší. Já uvádím notopis od Zdeňka Kašpara¹, který připravila k vydání jeho vnučka Klára Cisaríková. Stejně jako v jiných písních, tak i v této se zpívá o zarostlém chodníku, cestě a vydané nevěstě. Ale jsou zde uvedeny také dvě méně známé sloky s „kopcem a jamkou“. Zdeněk Kašpar nadepsal tuto píseň jako Zvřtaný (ano, s dlouhým „ř“), což byl běžný točivý tanec ve 2/4 rytmu, jehož úpravami se Z. Kašpar také zabýval a který patřil k jeho nejoblíbenějším. (Důkazem budiž Kašparovo vyznání ve 3. ročníku Valašska – vlastivědné revue 2000/1, s. 60). Takových písní k tanci Zvřtaný je celá řada. Ovšem dnes uvedená píseň je již pozdějšího data vzniku a Z. Kašpar o ní napsal toto: „Novější znění snad nejužívanější javornické noty, která prošla od šedesátých let 19. století významným variačním procesem; tahací harmoniky – helikónky ji vyhrávaly čím dál častěji při nejrůznějších příležitostech a malé dechové hudby i tzv. smyčcové kapely vnášely do tradičních zvyků i tanečních zábav novou vrstvu pololidových i umělých melodií valčíkových i polkových a přizpůsobovaly svým interpretačním možností tradiční tance figurální i tanec valašský, bez kterého se žádný ples a svatba neobešly...“

Uvedená ukázka již postrádá hudebních archaismů v podobě pro valašskou píseň tak typických triol a případných synkop. Ale jistě znáte nebo jste slyšeli i další varianty této písně, kde se vyskytují rytmická specifika, větší melodické skoky nebo k nim neodmyslitelně patřící výraznější důvavový doprovod. Javornická nota byla zkrátka oblíbená. Zamyslete se, kolik dalších písní sami znáte.

Tolik malé javornické zastavení. Závěrem přidávám pozitivní poselství jedné sloky, která se vyskytuje u dalších variant písně...

...Jedna sa vydává a druhá ně roste.
Přes Javorník chodník nigdá nezaroste.

....a nyní, s optimističtější pohledem na budoucnost, už přeji jen příjemný „pozpěv“.

Jaroslav Kneisl

¹ KAŠPAR, Zdeněk, *Zahraj ně, hudečku*. Vsetín 2006, s. 45.

MFF Vsetínský krpec 2014

Svátky folkloru a lidového umění na Valašsku se blíží!

Během letní dovolené mnozí z nás vyjždí do zahraničních destinací za odpočinkem, ale zároveň i za poznáváním tamní gastronomie či kultury. Většinu z nás to láká vycestovat do co možná nejexotičtějších zemí, ale co naše kultura a krása kolem nás? Známe je dobře, nebo alespoň tak jako ty, za kterými vyrazíme rok co rok jinam? Pokud jsme Vám nasadili brouka do hlavy, tak nezapomínejte! Máte možnost koncem školního roku navštívit v příjemném prostředí Panské zahrady VIII. ročník *Mezinárodního folklorního festivalu Vsetínský krpec* (26.–29. června 2014). Ti, kdo sem zavítají, se mohou těšit na pestrý a zajímavý program, zaměřený právě na region Valašsko, jak už prozrazuje samotný podtitul festivalu *My sme Valaši, jedna rodina*. Na své si přijde každý, nejen dospělý, ale samozřejmě i děti, a věřte, že budete bohatší o spoustu nových a příjemných zážitků. Přijďte si tedy společně s námi odpočinout a blíže poznat místní gastronomii a kulturu.

Rudolf Danajovič

■ ■ ■
Toč sa, dívča, toč sa...

(Foto B. Randýšek)

Soubor valašských písní a tanců Jasénka,

MFF Vsetínský krpec 2012

■ ■ ■
Tam zemetu, tam upracu a ešte si aj zatancuju

(Foto F. Novotný)

Folklórny súbor Karpaty,

MFF Vsetínský krpec 2012

■ ■ ■ ■

Naši hosté

(Foto P. Hájek)

Soubor z exotického Tajvanu,

MFF Vsetínský krpec 2012

■ ■ ■ ■ ■

Cérky, pojdte do skoku!

(Foto F. Novotný)

Soubor valašských písní a tanců Vsacan,

MFF Vsetínský krpec 2012

Dřevěná hračka jako výtvarný a výchovný objekt

Pavla Knápková – Kamila Valoušková

Dětské hračky měly za svůj dlouhý vývoj různé podoby, ale až do 19. století pro ně bylo společné, že svým vzhledem napodobovaly svět dospělých. Rovněž děti byly považovány pouze za zmenšené obrazy dospělých a nebyl chápán jejich postupný duševní vývoj. K osobnosti dítěte, jeho vývoji a psychologii a zároveň i ke hračce a její didaktické funkci se pozornost veřejnosti (na podnět odborníků) obrací až s počátkem dvacátého století. Stranou nezůstává ani zájem o výtvarné zpracování hraček a od myšlenek a teoretických statí není daleko k realizacím. Dětské hračky se v českém prostředí věnuje řada výtvarníků, a tak bychom mohli první třetinu dvacátého století nazvat „zlatou dobou umělecké hračky“. ¹ Do vlny obrody české dřevěné hračky nemalou měrou přispívá i Valašsko – na C. k. odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí byl na počátku druhého desetiletí 20. století otevřen hračkářský kurz a ve dvacátých letech stojí pedagogické zázemí tohoto města u zrodu časopisu zaměřeného na hračky a dětskou výtvarnou tvorbu.

Výroba hraček byla do 19. století otázkou především domácí řemeslné výroby a důraz byl kladen pouze na jejich vizuální podobu. Didaktickou a výchovnou funkci hraček se v první polovině 19. století aktivně zabývali významní pedagogové, jako např. Friedrich Froebel, či později na počátku 20. století Marie Montessori. ² Na jejich názory navázali tvůrci hraček v době secese, nezřídka umělci zapojení do spolupráce s uměleckořemeslnými dílnami. V českých zemích bychom mohli výrobu výtvarně hodnotných hraček spojit s uměleckořemeslným družstvem Artěl. Artěl vznikl v roce 1908 po vzoru německého Werbundu, pro který výtvarní umělci a architekti vytvářeli návrhy nábytku a předmětů každodenní potřeby. Tvorba hraček patřila k jedné z předních činností Artělu. Autoři, mezi nimiž byli např. Jan Konůpek, Jaroslav Benda, Vratislav Hugo Brunner či Minka Podhájská, vycházeli z tradice lidového hračkářství a realizaci svých návrhů svěřovali většinou Hořickému hračkářskému družstvu. ³ Všeobecný zájem o dětskou hračku naštěstí neunikl pozornosti státu, a tak byl v celém Rakousko-Uhersku podněcován i seshora, prostřednictvím uměleckořemeslné

■ Malířky hraček Mervartová a Hoffmanová, pracující v domě u Cimalů ve Valašském Meziříčí pro Fr. Brumovského, 20. léta 20. století. (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

slových muzeí a odborných škol. K těm patřila i C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, kolem níž se utvořil okruh výtvarníků, kteří viděli v hračkách nejen ryze účelovou záležitost s možnou didaktickou hodnotou, ale i umělecké dílo. Co stálo na počátku valašskomeziříčského hračkářského kurzu?

V roce 1904 přichází po vzoru vídeňského uměleckořemeslného muzea s výstavou věnovanou hrám a uměleckým hračkám i uměleckořemeslné muzeum v Brně a rok na to se na témže místě koná další výstava, věnovaná výhradně novým uměleckým hračkám. ⁴ Už v roce 1905 získává zmíněné muzeum do svých sbírek kolekci dřevěných hraček z odborné školy ve Valašském Meziříčí, obsahující vesnici, vesničany a vojenskou hlídku, zhotovenou podle návrhů Jaroslava Bendy. ⁵ Hračkami se valašskomeziříčská škola prezentovala i v následujícím roce na výstavě ve vídeňském průmyslovém muzeu a o rok později opět v Brně. Hračky byly tehdy na škole vytvářeny v oddělení pro řezbářství a ke vzniku samostatného kurzu pro jejich výrobu mohl přispět i úspěch na *Krajinské výstavě v Příboře* v roce 1911. Zde byly hračky vystaveny spolu se stolařskými pracemi a celá kolekce byla oceněna zlatou medailí a čestným uznáním. ⁶ O rok později, v roce 1912, už byl na odborné škole ve Valašském Meziříčí otevřen hračkářský kurz, jehož program odpovídal myšlenkám zdejšího pedagoga Jana Šachla.

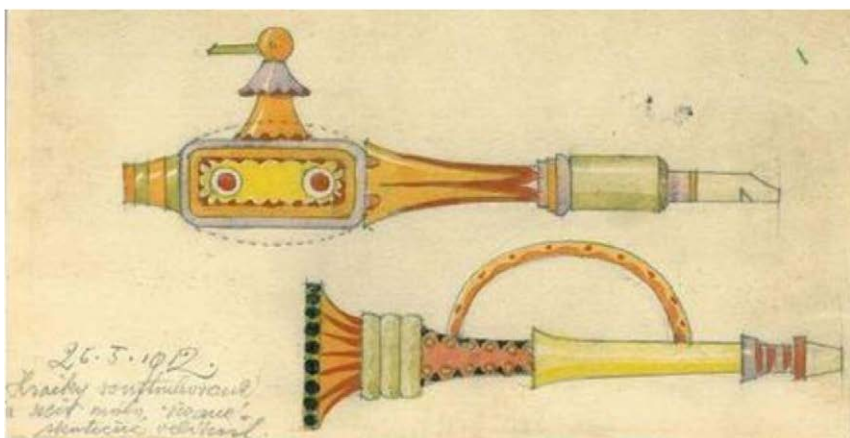
Architekt Jan Šachl, absolvent pražské speciálky Jana Kotěry, přišel na C. k. odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí jako učitel kresby v roce 1908 a setrval do roku 1915, kdy byl přeložen na Odbornou školu pro zpracování dřeva v Chrudimi. ⁷ Společně s architektem Emanuele Pelantem se podstatnou měrou zasloužil o změnu slohového cítění na škole směrem k secesi. Šachl již v roce 1910 reflektoval ve svém článku pro časopis *Náš směr* ⁸ zvýšenou pozornost, kterou hlavně zahraniční tvůrci, a v českých zemích družstvo Artěl, věnovali tvorbě kvalitních hraček. Vytvořil ideovou koncepci kurzu, který by měl být založen na odborných dřevařských školách: jednoroční kurz byl podle Šachla určen řemeslníkům, kteří se tvorbou hraček zabývají. Jeho hlavní náplní by bylo nejen pozvednutí řemeslné zdatnosti tvůrců, ale hlavně rozvíjení jejich fantazie a osvojení si základních požadavků, kladených na moderní hračku. Za nevhodné byly považovány hračky bibelotového charakteru, které jsou v podstatě jen zajímavými výtvarnými objekty, ale i hračky příliš propracované a mechanické, které neposkytují žádný prostor pro fantazii dítěte. Hračkářský kurz měl postupovat od detailů k celku: základem byla tvorba kvalitních návrhů hraček, poté vyřezávání jednoduchých hraček z plochých desek a nakonec hračky soustružené. Součástí kurzu byla i závěrečná úprava polychromií. Šachl také uvažoval v praktické rovině – návštěvníkům kurzů (tj. řemeslníkům) mělo být poskytováno stipendium, aby jim byl nahrazen ušlý zisk za dobu strávenou sebevzděláváním.

Hračkářský kurz byl na dřevařské škole ve Valašském Meziříčí otevřen v roce 1912. ⁹ Oproti Šachlově koncepci byl kratší (trval jen deset týdnů), ale vše ostatní bylo zdá se dodrženo – včetně avizovaného stipendia. V době před první světovou válkou vytvářel návrhy hraček pro

tento kurz sochař Alois Balán st., který vyučoval modelování, a na tvorbě návrhů se nejspíš podílel i sám Jan Šachl, který učil dekorativní i technické kreslení. Ve dvacátých letech vedl výuku v kurzu architekt Emanuel Pelant, krátce jej vedl i sochař Miloslav Bublík. Kurz byl otevřen každoročně až do školního roku 1924/1925, kdy nebyl otevřen pro nedostatek místností.¹⁰

V době první světové války výuka na odborné škole celkově stagnovala, a i když k úplné obnově činnosti školy došlo až po dvou letech od konce války, škola se již v roce 1918 účastnila výstavy *Naše hračky* v Praze.¹¹ Nově vzniklá Československá republika na této výstavě představila dřevěné hračky z různých oblastí, chtěla prezentovat jejich kvalitu a dospět v hračkářské tvorbě k nezávislosti a konkurenceschopnosti. Valašskomeziříčská škola zde představila hračky jak soustružené, tak vyřezávané z plochých destiček. Úspěch sklídily výrobky podle návrhů Jana Šachla, Aloise Balána a Jožky Barucha. Ve Valašském Meziříčí a Krásně vyráběli v této době hračky také dva živnostníci, absolventi valašskomeziříčské školy František Brumovský a Jindřich Schmidt, jejichž tvorba byla v katalogu výstavy komentována Karlem Fišerem. Drobný katalog mapoval nejen vystavené exponáty, ale zároveň obsahoval text o vývoji hračkářské tvorby a zamýšlel se nad požadavky kladenými na moderní hračku i na souvislosti s hledáním výtvarného projevu, prezentující mladou republiku.¹² Malíř a dramatik Karel Fišer, profesor kreslení a modelování na gymnáziu ve Valašském Meziříčí,¹³ stál u zrodu další aktivity, která pozitivně podněcovala výrobu umělecky hodnotných dřevěných hraček a design věcí každodenní potřeby. Od roku 1920 vycházela jeho nákladem revue pro umělecký průmysl, lidové umění a hračky *Drobné umění*. Celý první ročník časopisu byl věnován především hračkám a představoval jak díla navržená Václavem Špálou, Janem Konůpkem či Aloisem Petrussem, tak výtvoř dilen nezaštitěných slavnými jmény. V redakční radě časopisu *Drobné umění*¹⁴ se setkáváme s dalším valašskomeziříčským pedagogem: Františkem Nožičkou. Ten se jako profesor Masarykova státního koedukačního ústavu učitelského ve Valašském Meziříčí více obracel k dítěti samotnému a rozvoji jeho výtvarného projevu. V roce 1924 se Nožička stává hlavním redaktorem časopisu, který se věnuje právě této oblasti. „Měsíčník pro ruční práce výchovné chlapecké i dívčí“ vychází pod názvem *Dětské výtvarné snahy* a k jeho přispěvatelům patří kromě osobností kulturního života na Valašsku i pedagogové dřevařské školy. V témže roce pod edicí *Drobné umění – výtvarných snah* vydává škola publikaci k 50 letům od svého založení, kde jsou publikovány i práce hračkářského kurzu.¹⁵

Produkce dřevěných výtvarně kvalitních hraček, splňujících nároky na ně kladené soudobými odborníky, měla

■ Husarská zbrojnice podle návrhu Jaroslava Bendy, C.k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, 1905, sbírka Moravské galerie v Brně (Foto Pavla Knápková)

■ ■ Jožka Baruch, Návrh na soustružené píšťalky, akvarel a tužka na papíře, 1912, sbírka Městského muzea v Hořicích (Foto archiv Městského muzea v Hořicích)

■ ■ ■ Oskar Borovička, Studijní kresby z hračkářského kurzu vedeného E. Pelantem, pastel na papíře, 1924, sbírka Muzea umění v Olomouci (Foto Ivana Ostržanská)

jednu nevýhodu – velký podíl rukodělné práce a tím i vyšší nákladnost výroby. Jediným řešením tohoto problému byla tovární výroba, vedoucí k dostatečné produkci hraček pro domácí trh i vývoz – na Moravě byla na počátku 20. let založena první československá „Továrna pro hračky a umělecký průmysl“ v Novém Jičíně.¹⁶ Splnit požadavky na multiplikovatelnost a variabilitu a přitom uchovat potřebné estetické a výtvarné požadavky na hračku se dařilo např. Ladislavu Sutnarovi.¹⁷ Ve shodě s názory avantgardních umělců se snažil použitím základních tvarů rozvíjet fantazii a tvořivé schopnosti dítěte. Nově se na scéně začaly objevovat stavebnice a hračky napodobující současné technické vynálezy, hlavně dopravní prostředky – a právě na tato témata se Ladislav Sutnar orientoval, i když zůstával i u tradičnějších objektů, jakými byla např. stylizovaná zvířata. České hračky z produkce Artělu a Ladislava Sutnara získaly vysoké ocenění na výstavě dekorativních umění v Paříži v roce 1925,¹⁸ Sutnar sám je pak za hračky oceněn na mezinárodní výstavě v Mnichově v roce 1927.¹⁹ Ve stejném roce představila valašskomeziříčská odborná škola své hračky na mezinárodní výstavě hraček ve Stuttgartu,²⁰ poté už se větší kolekci hraček neprezentovala. K roku 1927 se přestává navrhováním hraček zabývat také pražský Artěl.²¹

Návrhů a hraček vyrobených na Státní odborné škole pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí se ve veřejných sbírkách dochoval jen zlomek. Kromě výše zmíněných hraček z roku 1905, uložených ve sbírkách Moravské galerie v Brně, se dochovalo ještě několik studijních kreseb zhotovených pod Pelantovým vedením v Muzeu umění v Olomouci a kresby od absolventa mistrovské školy Jindřicha Jelínka v Muzeu regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí. V této instituci se pak nacházejí hračky navržené Miloslavem Bublíkem a figurky z dílny Františka Brumovského²². Za zmínku ještě stojí dřevěné hračky dalšího ze slavných absolventů zmíněné školy – Jožky Barucha, které se nacházejí v soukromých sbírkách, a akvarelové návrhy hraček téhož autora uložené v Městském muzeu v Hořicích. Na tomto místě nám tedy nezbyvá než doufat, že všechny hračky vytvořené na dřevařské škole ve Valašském Meziříčí hrdě dostaly svému účelu a zůstaly alespoň ve vzpomínkách hravých dětí.

Řezané hračky kohouta a papouška z dílny Fr. Brumovského ve Valašském Meziříčí, 20. léta 20. století, sbírka Muzea regionu Valašsko, muzea ve Valašském Meziříčí (Foto Kamila Valoušková)

Figurky Valašky a Hradišťana s Hradišťankou z dílny Fr. Brumovského ve Valašském Meziříčí, 20. léta 20. století, sbírka Muzea regionu Valašsko, muzea ve Valašském Meziříčí (Foto Kamila Valoušková)

1 Takto dobu nazval a vymezil sběratel hraček Pavel Jirásek. JIRÁSEK, Pavel, Dřevěná umělecká hračka. <http://www.jiraskovi.cz/cz/pavel/drevena-umelecka-hracka/>, [cit. 2014-03-14].

2 JANÁKOVÁ, Iva, Design hračky. In: Ladislav Sutnar: Prague – New York – design in action, JANÁKOVÁ, Iva (Ed.), Praha 2003, s. 296–301.

3 KOENIGSMARKOVÁ, Helena, MÍČOVÁ, Marie, Hračky. In: Artěl. Umění pro všední den 1908–1935, FRONEK, Jiří (Ed.), Praha 2009, s. 127–132.

4 Tamtéž, s. 127.

5 Za datování hraček podle výročních zpráv brněnského muzea autorky děkují Janu Matyášovi.

6 C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Zpráva o školním roce 1911–12, Valašské Meziříčí 1912, s. 6.

7 Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Výroční zpráva za školní rok 1919–20, Valašské Meziříčí 1920, nestr.

8 ŠACHL, Jan, O hračkách. Náš směr roč. II/1910–1911, s. 85–91.

9 C. k. odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, Zpráva o školním roce 1912–13, Valašské Meziříčí 1913, s. 4.

10 Státní odborná škola pro zpracování dřeva a škola pilařská ve Valašském Meziříčí, Výroční zpráva za školní rok 1924–25, Valašské Meziříčí 1925, nestr.

11 FIŠER, Karel – VESELÝ, Jindřich, Naše hračky. Praha 1918.

12 Tamtéž, s. 1–6.

13 DEMEL, Jiří – TVARŮŽEK, Vit – ZETEK, Mojmír, Almanach ke 125. výročí založení Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí 1996, s. 42.

14 Od roku 1925 se časopis přejmenoval na Výtvarné snahy a vycházel až do r. 1930. K redakční radě náleželi např. Karel Herain, Jožka Barucha a Jindřich Veselý.

15 WELTRUBSKÝ, Bořivoj – PELANT, Emanuel K. – MÍSTECKÝ, Josef – JARONĚK, Bohumír, 50 let Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí, 1924.

16 KOENIGSMARKOVÁ – MÍČOVÁ, 2009, s. 133.

17 JANÁKOVÁ, 2003, s. 296–301.

18 KOENIGSMARKOVÁ – MÍČOVÁ, 2009, s. 137.

19 JANÁKOVÁ, 2003, s. 300–301.

20 Státní odborná škola pro zpracování dřeva a škola pilařská ve Valašském Meziříčí, Výroční zpráva za školní rok 1926/1927, Valašské Meziříčí 1927, s. 7.

21 KOENIGSMARKOVÁ – MÍČOVÁ, 2009, s. 136–137.

22 Řezané figurky z dílny F. Brumovského jsou v Městském muzeu v Hořicích.

Dřevařská škola jubilující aneb 140 let odborného školství na Valašsku

Ivana Ostřanská

Na podzim letošního roku uběhne 140 let od založení valašskomeziříčské Odborné školy pro zpracování dřeva. K připomenutí historie této významné instituce připravuje Muzeum regionu Valašsko výstavu *Krása v dřevě ukrytá*, která bude k vidění v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí od 6. 11. 2014 do 15. 2. 2015.

Specifický kulturní aspekt chudého Valašska odnepaměti ovlivňovaly především nepříznivé přírodní podmínky, které obyvatele motivovaly k od-poutání se od zemědělství a hledání obživy v průmyslových odvětvích. I ty nejslavnější první továrny na Valašsku, ať už to byly Reichovy sklárny či Thonetova továrna na ohýbaný nábytek, však paradoxně těžily z bohatství zdejší krajiny: dřeva. To se také stalo v 70. letech 19. století hybným momen-tem založení odborné školy pro zpracování dřeva v tehdejším přirozeném kulturním centru regionu, Valašském Meziříčí, přestože město doplácelo na částečnou izolovanost celého kraje a pomalý hospodářský rozvoj, nastolený odmítáním průmyslu v 2. polovině 19. století za působení JUDr. Aloise Mi-kyšky.

Do dob, kdy zde jeho osobnost stála v popředí společenského a poli- tického života, lze položit základ pro zrod fenoménu, kdy se Valašské Meziříčí nazývalo Valašskými Athénami. Tento přídomek si udrželo až do německé okupace, a právem. Již roku 1871 bylo ve městě založeno české gymnázium, následované odbornou školou, roku 1903 se začalo vyučovat v učitelském ústavu, o čtyři roky později je zde založeno dívčí gymnázium, v následujícím roce sem malíř Rudolf Schlattauer přesunul ze Zašové Zemskou školu gobe- linovou a kobercovou, roku 1911 výčet nově založených školských ústavů

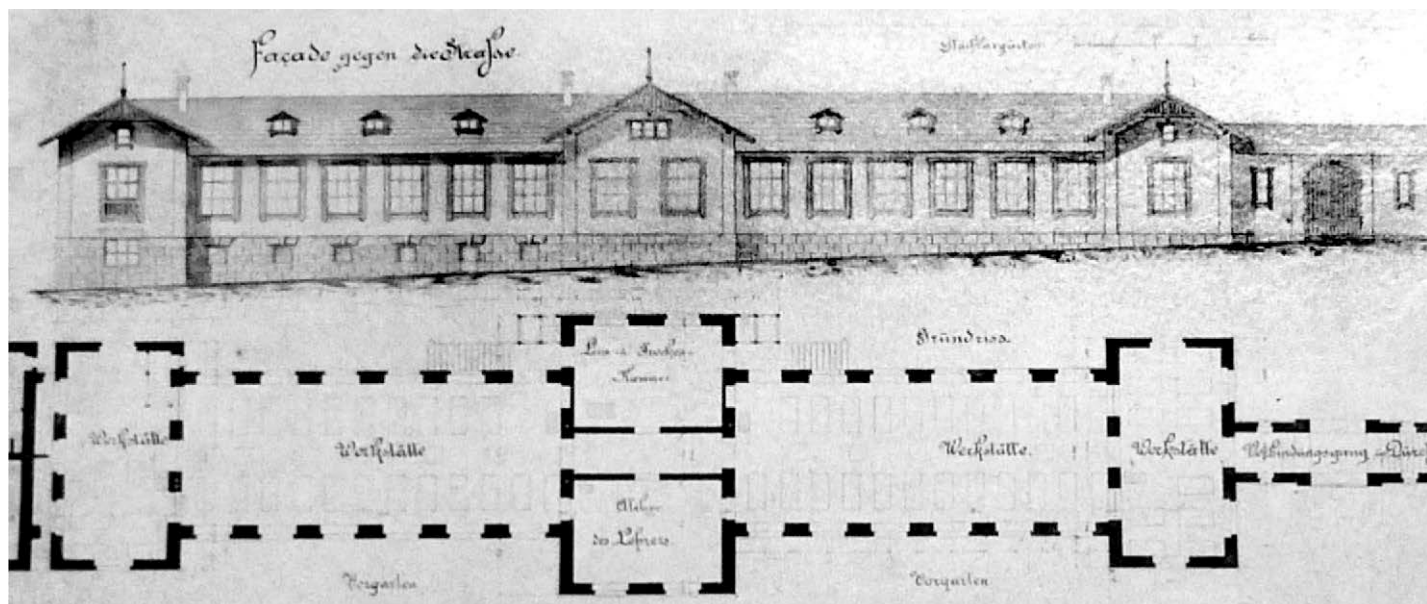
završuje Zemský ústav pro hluchoněmé. Neméně podíl na bohatém kultur- ním životě měla také spolková činnost. Především čtenářské a vzdělávací spolky se staly od 60. let 19. století nositelem kulturního a společenského života, kde se sdružovaly především střední vrstvy z řad drobných živnostníků a řemeslníků a nepočtená česká inteligence.

Podstatným rysem politického působení dr. Mikyšky na zemském sněmu a v říšské radě byly snahy o hospodářské posílení úlohy středního stavu, která měla být zárukou stability společnosti. Za hlavní prostředek k dosažení to- hoto cíle považoval dostatečné vzdělání, proto usiloval o vybudování sítě středních škol a živnostenských škol pokračovacích, určených pro řemeslníky a obchodníky. Poukazoval přitom na vývoj v západních mocnostech, přede- vším Anglii a Francii, kde v 19. století nastal nebývalý rozmach průmyslové výroby. Ruku v ruce s rozvojem masovější produkce však šly problémy s upadající kvalitou výrobků a klesala i jejich estetická úroveň. V Anglii, která byla evropskou průmyslovou velmocí, došlo k řešení těchto problémů nej- dříve a prostřednictvím mezinárodních výstav, respektive již od Světové vý- stavy v Londýně roku 1851, se nové myšlenky o obnově řemesel začaly šířit napříč celou Evropou. Srovnávání produkce různých zemí na světových vý- stavách bylo signálem, že umělecký průmysl se má stát státním zájmem, jeho úroveň může posílit mezinárodní prestiž a stát se faktorem blahobytu. Debaty týkající se uměleckého průmyslu vedly k nutnosti centralizované a řízené vý- chovy řemeslníků, postupně proto vznikají v Evropě odborné řemeslné a prů- myslové školy.

Odborné školy zaměřené na dřevozpracující obory byly často zakládány v oblastech s velkým množstvím lesů. Na území českých zemí se to týkalo škol ve Volarech a Králíkách, založených roku 1873, následující rok vznikly školy v Kynšperku nad Ohří a Valašském Meziříčí, která byla zároveň jediná utra- kvistická, s výukou v českém i německém jazyce. V roce 1882 vznikla první odborná dřevařská škola s českou vyučovací řečí v Chrudimi. V roce 1877 byla založena první odborná dřevařská škola na území dnešního Slovenska v Humenném a v roce 1899 další škola tohoto typu ve Spišské Nové Vsi.

Na rozvoj odborného školství měl vliv i další faktor, a sice postupný vývoj řemeslné a průmyslové výroby po vydání živnostenského zákona roku 1859, který s konečnou platností zrušil cechovní organizaci a nastolil živnostenskou svobodu, v níž měl k podnikání přístup každý dospělý svéprávný občan. Nový živnostenský řád umožňoval začít s podnikáním ve zvoleném oboru komu- koliv, odboural také starý postup výchovy řemeslníků, kdy už nebylo nutné

■ Vilém Doderer, projekt přístavby dílen dřevařské školy (kolem roku 1888)
(Státní okresní archiv Vsetín, fond Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, k. 8, inv. č. 680; repro foto P. Knápková)

absolvovat léta učednictví, tovaryšství, vandr a složit mistrovskou zkoušku. Namísto cechů řád nakazoval povinné sdružování živnostníků do živnostenských společenstev. Živnostníci však nebyli schopni se vypořádat s rychlými změnami v hospodářském životě a rychle slábli. Problémy živnostníků nebyly jen v konkurenci rychlé a levné tovární výroby, ale i v nich samotných, jejich nedostatečných vědomostech, neznalosti nových technologií, neschopnosti pružně reagovat na změny. O povznesení drobné průmyslové a řemeslné výroby usiloval celý souhrn opatření živnostenské politiky státu, kterou prováděly příslušné zemské úřady, obchodní a živnostenské komory a průmyslová muzea, prioritou jim přitom byla péče o zkvalitňování vzdělávání řemeslníků a učňovského do-rostu.

Historie Odborné školy pro rýsování a vzorkování spojené s učebními dílnami pro stolařství, dřevorezbařství a soustružnictví C. k. ministerstva obchodu ve Valašském Meziříčí se začala psát 13. října 1874. V této době spadala pod správu C. k. ministerstva obchodu, které platilo učitele a materiál potřebný k výuce, zatímco město zajišťovalo vyučovací prostory a prostředky na jejich provoz.

V prvním roce výuka probíhala v provizorních podmínkách na více místech. K podstatnému zlepšení této situace došlo roku 1875, kdy byla škola přemístěna do nové budovy gymnázia. Dalším pozitivem se stal příchod prvního ředitele Franze Rosmaěla roku 1876, který ve funkci ředitele školy setrval až do roku 1907 a díky jehož kontaktům s předními představiteli katolické církve na Moravě získala škola v následujících letech řadu zakázek pro církevní instituce. Na počátku měla škola vskutku jen málo společného se školami dnešního typu; ve skutečnosti šlo o státem podporovanou dílnu, za práci v ní dostávali žáci 5–6 zlatých měsíčně, výrobky školy, hlavně nábytek, se prodávaly a školní dílny pracovaly dle objednávek. Od školního roku 1880–1881 přibývá ke škole živnostenská škola pokračovací (ve Valašském Meziříčí založena poprvé 1872, ale pro nedostatek prostředků o pět let později zrušena), vyučování v ní však probíhalo vždy jen od října do března – s ohledem na polní práce. Učilo se zde odborné kreslení, čeština, němčina, krasopis, obchodní dovednosti, počty a účetnictví. Jejím cílem tedy bylo průběžně rozšiřovat vzdělání každého průmyslníka, učně či řemeslníka, tedy především těch, kteří nenavštěvovali odbornou školu, ale bez vzdělání se při výkonu své profese již zkrátka neobešli.

Od roku 1882 se škola dostala pod správu C. k. ministerstva kultu a vyučování; tímto krokem přibýlo na škole odborných učitelů a rozšiřuje se značně i teoretická výuka. Monarchie tímto reagovala na moderní trendy průmyslového vyučování vycházející z Anglie a prostřednictvím ministerstva chtěla plně sjednotit organizaci i učební osnovy dřevařských průmyslových škol. Jeho výnosem mělo být od roku 1882 dbáno více na vyučování na úkor praxe, čímž se změnil původní koncept dílen. Žáci v dílnách už nedostávali plat jako dříve, namísto toho se zavedla finanční podpora pro žáky chudobné a hodné. Později se od pravidelné měsíční mzdy žákům upustilo a příspěvky se jim vyplácely před Vánocemi a dalšími velkými svátky. Tímto krokem se dílny přiblížily školskému zařízení dnešního typu a došlo zároveň ke zlepšení vztahů se řemeslníky ve městě, kteří školu považovali do té doby oprávněně za svou konkurenci. Škola začala řadu objednávek odmítat a doporučovala

k jejich provedení konkrétní místní mistry, většinou vycvičené právě na místní škole. Tímto se snažila zároveň podporovat své bývalé absolventy (mistry a tím v důsledku i jejich zaměstnance) a motivovat ke studiu nové zájemce.

Škola už se v 80. letech postupně vymaňuje ze své funkce podporovatele domácího řemesla a živnosti a naopak se snaží vychovat nové živnostenské pokolení. Absolventi nacházeli uplatnění coby mistři či pomocníci v řemeslných dílnách v blízkém okolí i ve Vidni, v továrnách na ohýbaný nábytek u bratří Thonetů či u J. & J. Kohna, případně i coby učitelé na jiných odborných školách. Aby se škola mohla úspěšně rozvíjet a podílet se na zvyšování úrovně uměleckého průmyslu, bylo nezbytné, aby získala další vyučovací prostory. Ve školním roce 1887/1888 schválilo proto ministerstvo přístavbu školní budovy podle projektu Viléma rytíře z Dodererů, C. k. inspektora průmyslových škol. Novostavba vyřešila problémy s nedostatkem prostoru v dílnách, které byly v minulosti provizorně řešeny pronajímáním místností v soukromých domech.

Roku 1889 vzniká na škole kurz zručnosti pro žáky obecných a měštanských škol pro řezbářství, později modelování, soustružení, truhlářství, košíkářství a lepenkářství. Tyto kurzy byly rozšiřovány a utlumovány v podstatě dle poptávky, například v soustružnické dílně se zavedlo vyučování výroby dřevěných dýmek, která byla v sousední Kelči populární jako domácí výroba. Nedělní veřejná kreslárna naproti tomu vznikla spíše ku prospěchu řemeslníků a učitelů měštanských škol.

Odborné školy byly svého času zakládány pro oživení, zachování nebo vzkříšení některého z místních řemesel. Vyskytly se však oprávněně připomínky, že školy tím, že ubývá učňů vyučených přímo u mistra, místnímu řemeslu spíše škodí. Pokud se šel učeň vyučit k mistrovi, měl postarano o byt a stravu, což byl také hlavní důvod chudých rodičů, proč dát děti k mistrovi a ne na školu. Mnohem výhodnější pro stát však bylo zřídit školu pro žáky, kteří jsou již u mistra vyučeni, mají praxi a chtějí se v oboru dál zdokonalit. Vyučování na první škole v Rakousku-Uhersku tohoto typu, Jednoroční mistrovské škole truhlářské, založené opět ve Valašském Meziříčí, započalo roku 1904 a jejím vedením byl pověřen architekt Emanuel Pelant. Po jejím vzoru začaly být časem zakládány mistrovské školy i jinde. Vyučování bylo motivováno potřebou dokonalé přípravy žáka k vedení truhlářské dílny. Cílem, jak by se pro velkou týdenní dotaci hodin kreslení mohlo zdát, však nebylo vychovat nábytkového architekta, ale schopného řemeslníka, který bude s architektem rovnocenným partnerem. Největší krizi prodělala mistrovská škola za války, neboť byla určena pro dospělé žáky.

1. světová válka krutě dolehla na celou školu jednak tím, že mnoho učitelů, ale i studentů především mistrovské školy bylo povoláno na frontu, ale i faktem, že učebny a dílny zabrala pro svou potřebu vojenská nemocnice. Vyučování přesto pokračovalo; provizorně v místnostech okresního soudu či v dřevěné tančírně inženýra Staňka. Výuku v odborných dílnách se dařilo suplovat různými řemeslníky ve Valašském Meziříčí a Krásně, vyučování však někdy vyloučil naprostý nedostatek žáků, případně uhlí k vytápění místností. Po roce 1918

■ Josef Místecký, soubor nábytku pro ředitelnu dřevařské školy, 1. polovina 20. století
(Foto J. Pobořil)

přešly školy pod správu Ministerstva školství a národní osvěty Československé republiky. Změnu politické situace škola reflektovala i ve svém názvu, který byl změněn na „Státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí.“ Vyučování se podařilo v plném rozsahu obnovit po nezbytných opravách poškozených učeben i inventáře až v lednu roku 1920. Přestože byly původní vyučovací prostory školy navraceny, stále se rozrůstající škola měla problémy s nedostatkem vhodných místností.

Poslední rozšíření školy nastalo ve školním roce 1922–1923 otevřením školy pilařské. Důvodů, proč volba opět padla na Valašské Meziříčí, bylo hned několik: jednak se město nacházelo přibližně ve středu nového státu, navíc zde sídlila Křížanova pila, toho času největší v republice, a výhodné bylo i propojení s dřevařskou školou.

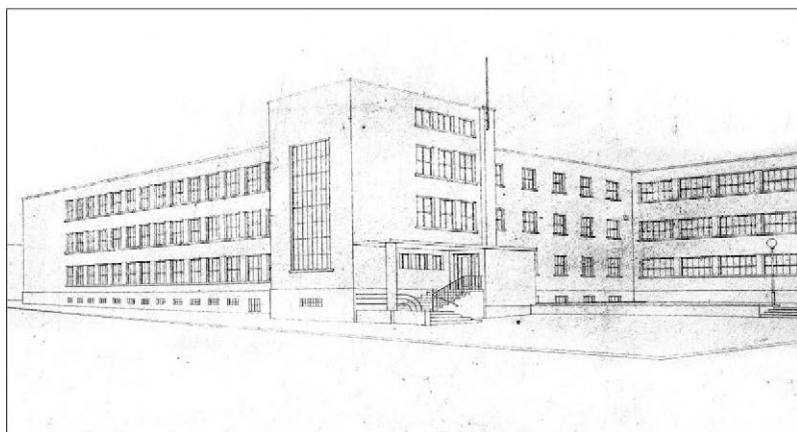
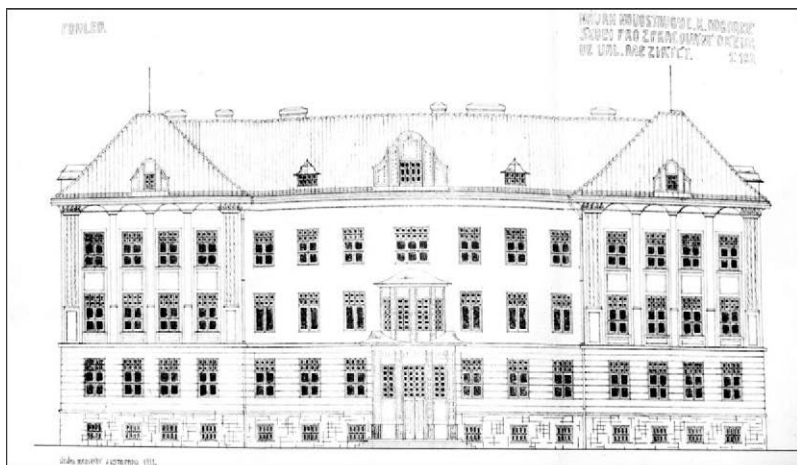
Stavbou nové školní budovy, která byla započata v roce 1927 na Máchově ulici, pro dřevařskou školu začalo poslední období úspěšného rozvoje. Na konci prázdnin roku 1929 se škola přestěhovala do nové budovy. Počátkem 30. let se rozšířila výuka i na Živnostenské škole pokračovací, která se stále více orientovala i na jiné než dřevozpracující obory. Vedle těch už zavedených byly nově otevřeny školy pro učně živností oděvních, potravinářských, holičských a kadeřnických, stavebních, malířských a natěračských či zahradních.

Zájem o studium na škole v období první republiky stále vzrůstal, a tak zatímco ve školním roce 1918/1919 měla škola 129 žáků, na konci školního roku 1929/1930 na škole studovalo již 484 žáků, ve školním roce 1937/1938 dokonce přes sedm set.

Roku 1932 byla ve VM otevřena při dřevařské škole státní mistrovská škola kolářsko-karosářská, která byla výsledkem pružných reakcí státu na poptávku ve světě průmyslu. První kolářská škola byla zřízena v Kašperských Horách roku 1907, čistě kolářské výrobky však rozvoj automobilismu zatlačil po pozadí, a škola tak byla roku 1925 zrušena. Další mistrovská škola pro koláře a karosáře vznikla roku 1927 v Mladé Boleslavi při Zemské průmyslové škole. Na Moravě se na chybějící podobnou školu upozorňovalo již od 20. let. S otevřením školy ve Valašském Meziříčí mělo ředitelství vypracován i program pro související obory klempířů, lakýrníků, sedlářů a čalouníků. Žáci v mistrovské škole zhotovovali karoserie a sportovní nářadí, především lyže, sánky či kanoe. S rozvojem automobilismu se obor kolářský rozšířil na karosářský a autoklempířský. Ve 30. letech škola hojně pořádala i kurzy modelování, napodobování dřeva, kurzy pro řidiče automobilů, pro stavbu letadlových modelů nebo malování písmá.

Těžká politická situace závěru 30. let se začala dotýkat také dřevařské školy. Po obsazení Rakouska v roce 1938 vyhlásila Československá republika mobilizaci, po zabrání Sudet nacházeli uprchlíci z těchto oblastí azyl také ve Valašském Meziříčí. Od počátku okupace bylo v Československu potlačeno kulturní dění, rušeny spolky a média začala podléhat kontrole. Rok 1938 definitivně uzavřel úspěšný rozvoj školy. V důsledku válečných událostí a zatýkání či propouštění vyučujících bylo závěrečné období existence školy již spíše epilogem. O tvorbě a chodu školy za druhé světové války máme jen málo zpráv, stejně jako o poválečném pokusu o její obnovu.

I po vyhlášení protektorátu probíhala výuka na valašskomeziříčské škole patrně téměř beze změn učebního plánu. Po dobu války však docházelo k zatýkání a perzekucím vyučujících. V únoru 1944 byla budova školy využita jako německá vojenská nemocnice, osvobozovací boje počátkem května 1945 budovu a její

■ **Albert Gruber, projekt novostavby budovy dřevařské školy, 1911, nerealizováno** (Státní okresní archiv Vsetín, fond Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, k. 6, inv. č. 607; repro foto P. Knápková)

■ ■ **Miloslav Laml, projekt novostavby budovy dřevařské školy, 1927** (Státní okresní archiv Vsetín, fond Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, k. 6, inv. č. 607; repro foto P. Knápková)

■ ■ ■ **Současná podoba budovy Střední průmyslové školy stavební s přístavbou arch. V. Hromádky** (Fotoarchiv MRV)

vybavení těžce poškodily. Díky iniciativě učitelů i žáků školy však byly škody neuvěřitelně rychle odstraněny. Škola tak mohla obnovit vyučování již 28. května 1945, tedy necelý měsíc po osvobození města. V prvním poválečném školním roce 1946/1947 se podařilo obnovit výuku na Mistrovské škole truhlářské, Odborné škole truhlářské, Mistrovské škole karosářské a nově byl otevřen kurz pro řidiče motorových vozidel.

První známkou budoucích změn bylo v roce 1946 oddělení oborů pokračovacích škol a vytvoření nezávislé učňovské školy. Po politickém převratu v roce 1948 škola přijala jméno Průmyslová škola pro zpracování dřeva, posledním krokem k zániku dřevařské školy bylo z důvodů reorganizace školství dle sovětského vzoru přemístění školy jako Vyšší průmyslové školy nábytkářské do Bystřice pod Hostýnem v roce 1951, zatímco budovu školy ve Valašském Meziříčí získala nově vzniklá Vyšší průmyslová škola stavební. Studenti mohli pod hlavičkou nově vzniklé vyšší školy dostudovat, dřevařské obory byly však zrušeny. Na obhajobu tohoto rozhodnutí je třeba říct, že „stavební průmyslovka“ byla ve Valašském Meziříčí potřebná, neboť nejbližší školy podobného typu byly až v Gottwaldově a Ostravě. Na tradici dřevařské školy navázala navíc nejen tím, že převzala její budovu, ale zůstala jí věrná i většina tehdejšího pedagogického sboru, který se tak stal zárukou přenosu kontinuity tradice dřevařské školy do dnešních dní.

Do dalších osudů pokračovatelky dřevařské školy, dnešní Střední průmyslové školy stavební, můžete nahlédnout jednak na již zmiňované výstavě, ale také v připravované monografii, která sumarizuje jak dosavadní badatelské úsilí na tomto poli, tak přináší řadu nových, dosud nepublikovaných poznatků a nezapomíná ani na reprezentativní medailony osobností, které jsou s touto institucí nerozlučně spjaty.

Použitá literatura:

50 let Státní odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí, 1924.

60 let Státní československé odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1934. Valašské Meziříčí, 1934.

Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku. Valašské Meziříčí: SPŠ stavební, 1994.

BALETKA, Ladislav. *Historie a současnost podnikání na Vsetínsku, Valašskomeziříčsku a Rožnovsku. Žehušice, 2007.*

HÝBL, František. *České školství od poloviny 18. století do počátku 20. století a tvůrčí literární a pedagogicko-spisovatelská činnost jeho učitelstva. In: Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury. Muzeum Komenského v Přerově – Oddělení dějin školství. Přerov, 2005.*

KNÁPKOVÁ, Pavla. *Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů. Diplomová práce. Olomouc, 2012. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.*

MÁLKOVÁ, Květoslava. *Vývoj živnostenské otázky v rakouském Slezsku 1859–1914. Bruntál, 2010.*

?..... 7. soutěžní otázka

(1. cena: nová publikace k výročí založení C. k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí)

Jak se jmenoval první ředitel C. k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí?

- A) Franz Rosmaěl
- B) Emanuel Pelant
- C) Jan Šachl

(Nejen) o architektuře se Zdeňkem Trefilem

Ing. arch. Zdeněk Trefil (*1967) patří k výrazným osobnostem současné architektonické scény. Léta studií na valašskomeziříčské Střední průmyslové škole stavební a Fakultě architektury VUT v Brně završil postgraduálním studiem u Maria Campiho na ETH ve švýcarském Curychu. Než si roku 1998 v rodném městě založil vlastní architektonický ateliér, sbíral profesní zkušenosti v basilejské kanceláři Doc. Ing. arch. Jiřího Oplatka.

Co předcházelo Tvému návratu ze Švýcarska zpět do Valašského Meziříčí?

Tak především úspěšné ukončení studia na Fakultě architektury v Brně u Doc. Ing. arch. Dagmar Glosové. Před dokončením fakulty přišla také první zahraniční pracovní zkušenost na radnici v bavorském Mnichově. Ale nebyl bych objektivní, kdybych nezmínil svého středoškolského profesora z meziříčské stavební průmyslovky, Ing. arch. Petra Žerta, jehož ateliér byl pro mne prvním seznámením s tehdy trochu tajemnou a zároveň přitažlivou profesí architekta.

Ke Švýcarsku se ještě vrátíme. Poprvé jsi tamější zkušenosti od kompletního zpracování projektové dokumentace, přes autorský a technický dozor po předání hotového díla investorovi uplatnil v projektu úpravy výrobních prostor firmy United Polymers v Hranicích. Vrátil jsi se v myšlenkách ke Švýcarsku v některé z dalších realizací?

I když se člověk snažil aplikovat poznatky a zkušenosti z výkonu profese architekta v českých poměrech, bylo mnohdy až komické, s jakými reakcemi jsem se potkával. V podstatě mi šlo ale o uplatnění komplexního přístupu k výkonu profese tak, jak jsem ho měl možnost poznat ve Švýcarsku, kde je architekt opravdu průvodcem svého klienta od projektové dokumentace až

po realizaci a dokončení stavby. V místních poměrech se však jedná o vcelku nevídanou a mnohde k mému údivu i nevídanou věc. Dalším spokojeným privátním zákazníkem pak byl i např. majitel Valašské koliby ve Valašském Meziříčí či někteří stavebníci rezidenčních staveb. Při zmínce o švýcarském inspiračním zdroji nemohu ale nezmínit vcelku nenápadnou, ale z mého hlediska o to zásadnější rekonstrukci podkroví vily na Sokolské ulici ve Valašském Meziříčí. Betonový kubus terasy, vložený do stávající střešní konstrukce, nejen otevřel nádherný výhled na koridor Bečvy a přilehlé krásenské panorama, ale stále mne více a více pozitivně překvapuje svou minimalistickou a do detailu dotaženou syrovostí a použitím materiálů (beton, kámen, sklo, dřevo), tedy atributy typickými pro švýcarskou architekturu tak, jak jsem ji měl možnost já poznat.

Z Tvých realizací promlouvá minimalismus, prodchnutý však hlubokým duchovním rozměrem architektury, jak jsi dokázal například v realizaci letní terasy restaurace Snoza ve Valašském Meziříčí. Odkud čerpáš inspiraci?

Architektura je vždy v podstatě kolektivním dílem dvou zásadních subjektů – tedy architekta a investora. Pokud se v tomto směru potkají dva kvalitní jedinci, kteří si názorově rozumí a především důvěřují ve své schopnosti, pak šance na vytvoření díla vysoké architektonické úrovně rapidně vzrůstají. Samozřejmě, že tato ideální konstelace nenastává při každé zakázce a např. zmíněná terasa restaurace Snoza, či s touto realizací související interiér baru Central o patro výše, byly výsledkem spíše názorové konfrontace než souladu, ale i tak vzniklo dle mého názoru v podstatě výjimečné architektonické dílo.

Prázdnotu, světlo, ticho a tajemno jsi uplatnil i jako hlavní leitmotiv v projektu Domu na půl cesty II, kterým jsi se zapsal do povědomí laické i odborné veřejnosti v roce 2004. V následujícím roce tento projekt získal Grand prix Obce architektů v kategorii novostaveb i I. cenu v soutěži Nový domov 2005 a je citován v řadě tuzemských i zahraničních publikací. Realizaci projektu provázela však řada úskalí.

V souvislosti s touto realizací je potřeba především zdůraznit, že patří k jedinému architektonickému počínu ve Valašském Meziříčí po r. 2000, který byl vysoce oceněn odbornou veřejností a je v podstatě ikonou soudobé moderní architektury ve Valašském Meziříčí. Když si však člověk prohlédne jakoukoliv publikaci, která prezentuje toto město, nikde v ní tuto nejvíce ceněnou budovu, která dostala několik odborných ocenění, nenajdete. Možná je to také tím, že se

■ Dům na půl cesty ve Valašském Meziříčí (Foto L. Šmitke)

■■■ Památník holocaustu na Vodní ulici ve Valašském Meziříčí (Foto L. Šmitke)

■■■■ Místeckého vila v Poličné, rekonstrukce, detail terasy (Foto Z. Trefil)

město stydí za její současný stav, který je u této teprve sedm let staré realizace vskutku žalostný. Třeba se jednou dočkáme toho, co je typické například pro reprezentanty střední společenské vrstvy ve Švýcarsku, pro kterou je architektura, tedy prostředí, ve kterém lidé žijí, projevem a známkou jejich životního stylu. Na rozdíl od současné, tzv. ekonomické elity české společnosti, která namísto investic do kvalitní architektury raději investuje do značky automobilu či oblečení. Když se pak člověk podívá, v čem lidé bydlí a žijí a čím svým způsobem dotvářejí prostředí, ve kterém se pohybujeme my všichni, musí mu být z tohoto pohledu upřímně smutno.

V Památníku holocaustu na nábreží řeky Bečvy ve Valašském Meziříčí započala éra Tvé spolupráce s výše zmíněným sochařem Janem Zemánkem, je to tak?

S Janem Zemánkem je to takové zvláštního druhu názorové souznění, které se projevuje mimo jiné i tím, že jeden začne hovořit o myšlence návrhu a druhý ji přirozeně rozvíjí a dokončí, takže potom vzniknou dílka, jako je Památník holocaustu ve Valašském Meziříčí. Jemu ale předcházela ještě fontána u autobusového nádraží v Novém Jičíně, nazvaná „Pocta Karlu Krylovi“. Pak to byla plastika ve fontáně na terase restaurace Snoza a v poslední době pak např. monumentální plastika dotvářející interiér právě dokončované vily na Velké Lhotě.

V letech 1998–1999 a 2010–2012 jsi vyučoval na meziříčské Střední průmyslové škole stavební, která se hlásí k odkazu proslulé odborné školy pro zpracování dřeva, založené v roce 1874. Hlavně v dobách první republiky se škola prostřednictvím svých pedagogů a absolventů nasmazatelně zapsala do české moderní architektury. Hlásíš se k jejímu odkazu?

Pokud je tím myšleno to, že člověk čerpá i z odkazu osobností, které na této škole bud' učily, nebo je měl tu čest také osobně poznat, pak zcela jistě ano. Nemohu nezmínit jména pedagogů, která této střední škole za doby mého studia dodávala punc vysoké odbornosti a výjimečnosti, mám na mysli tehdejší architekty – pedagogy Kalivodu, Hromádku, Žerta. Posledně jmenovaný byl mým „průvodcem“ do světa architektury. Z dřívější generace je to pak např. arch. Místecký či Kupka. Místeckého vilu v Poličné, kterou si ve 30. letech minulého století postavil pro své osobní užívání jako prototyp ekonomicky dostupného bydlení, jsme před dvěma lety komplexně rekonstruovali. Byla to zajímavá a svým způsobem výjimečná zkušenost, a to i díky osobnosti současného vlastníka a investora. V této souvislosti je na ké

■ Vila na Šípkové ulici ve Valašském Meziříčí (Foto M. Ošťádal)

■ ■ Vila NN v Krhové (Foto J. Zemánek)

■ ■ ■ Vila ve Velké Lhotě (Foto D. Solnický)

Srdce na paletě –Vladimír Urban

místě zmínit i novostavbu vily na Šípkové, která svým materiálovým a architektonickým konceptem vykazuje s vilou v Poličné příbuzné znaky. Navíc je svou polohou na svazích pod Štěpánovem součástí mnou zamýšleného širšího urbanistického konceptu, tedy myšlenky architektonicky příbuzných objektů, znaků, které jsou situovány na navzájem protilehlých svazích, topograficky vymezujících kotlinu, v níž je Valašské Meziříčí situováno, a definujících tak hranice intravilánu města.

Přesuňme se nyní zpět do současnosti, k jedné z Tvých současných stěžejních realizací, a sice vile ve Velké Lhotě. Tento ambiciózní projekt se současné architektonické produkci na první pohled vymyká. V čem spatřuješ jeho výjimečnost?

Jak už bylo jednou řečeno, na kvalitní architekturu jsou potřeba vždy dva – kvalitní architekt a osvěcený investor. Vila na Velké Lhotě je výsledkem takového setkání. Jde o projekt individuálního bydlení s nejvyššími nároky na úroveň architektury, architektonický detail a kvalitu použitých materiálů. Jde v podstatě o zhmotnění mnohými architekty vyhlášeného snu, kdy se architekt potká s investorem, který je nejen osvěcený a zároveň i odvážný a dostatečně ekonomicky silný na to, aby myšlenky architekta mohl realizovat, ale který architekt pocítí důvěrou a podporou během celé realizace díla. V podstatě takový soudobý mecenáš, který neváhá své prostředky investovat do vytvoření trvalé a snad i nadčasové hodnoty, jakou architektura v některých případech představuje.

Zde narazíš asi na největší úskalí možností současné tvorby. Vždyť například v již vzpomínané době první republiky se architekti věnovali celé řadě státních zakázek, vycházejících z potřeb nově vzniklého státu, ať už šlo o sociální bydlení či budovy úřadů. Bydlet v architektonicky hodnotném domě navíc patřilo k dobrému jménu a společenské prestiži. Jaká je situace dnes?

Dobrého stačí málo, říká se, a asi to platí i o osvěcených investorech, ale nemohu si stěžovat. Těším se např. na spolupráci na realizaci projektu individuálního bydlení na Beskydské vyhlídce vzešlé ze spolupráce s dalším osvěceným investorem. Bude to výzva, jak realizačním firmám, tak i kolemským nevkusu.

Děkuji za rozhovor a přeji mnoho tvůrčích sil.

Ivana Ostránská

■ Vladimír Urban při zahájení výstavy ve Frýdlantu nad Ostravicí
(Foto Antonín Koval)

Růžena Urbanová – Karel Bogar

Koncem minulého roku, 4. prosince 2013, odešel z kruhu přátel umění valašský patriot a sběratel Vladimír Urban. Navázal ve svém koníčku na ušlechtilou tradici, která má své hluboké kořeny už v antice. Po celá staletí bylo sběratelství umění převážně výsadou vládnoucích vrstev, šlechty a církve, později bohatého měšťanstva. Teprve ve dvacátém století se díky demokratizaci společnosti stává záležitostí i středních tříd. Výtvarná díla se stávala součástí interiérů a bylo dobrou tradicí, že se soustřeďovala hlavně na autory regionu, kteří jej reprezentovali a ke kterým majitelé měli často i osobní vztah. Když se rozhlédli po svém bytě, byli s nimi duchovní přátelé, měli pocit duchovní sounáležitosti a intenzivního prožívání genia loci. V této fázi však „sbírání“ středostavovské až na výjimky končilo. Bylo záležitostí čistě soukromou, i když i díky těmto aktivitám se pro oficiální instituce, galerie a muzea, zachovala často velmi cenná a unikátní díla. To platí hlavně pro období, kdy oficiální instituce byly „omezovány“ ve výběru děl do sbírek hospodářskými, politickými, ale i módními tlaky. Z pohledu dneška, hlubokého úpadku a zpovrchnění znalosti výtvarného umění, které se o to mnohdy samo přičiňuje, a jednostranného zdůraznění ekonomické hodnoty nad estetickými a duchovními, je životní příběh Vladimíra Urbana pozoruhodný.

Narodil se 24. 8. 1934 ve Vidči, na samotě vzdálené asi 2 km od vesnice, v rodině malého rolníka. Do obecné školy chodil přes kopec do Vidče, později do měšťanky v Zubří. Po jejím absolvování pokračoval na dvouleté obchodní škole ve Valašském Meziříčí. Jeho vášní se stala elektrotechnika, zvláště rozhlasové přijímače, které si začal stavět podle odborných časopisů. Tato záliba jej později přivedla do radioklubu, kde působil řadu let, a k práci v TESLE Rožnov. Když později potřeboval ke své práci v TESLE maturitu, rozhodl se, že nebude studovat ekonomickou nástavbu, která by pro něj při několikaleté praxi vedoucího účtárny byla formální záležitostí, ale začal externě navštěvovat rožnovskou Průmyslovou školu vakuové elektrotechniky, kterou v roce 1967 úspěšně dokončil. Šťastná kombinace ekonomických a elektrotechnických znalostí jej přivedla

do právě zřizovaného výpočetního střediska v TESLE, jednoho z prvních v tehdejší ČSSR, kde působil až do svého odchodu do důchodu.

Zájem o výtvarná díla měl kořeny už v rodině. O obrazy se zajímaly Vladimírova maminka a sestra, ale bohužel v šedesátých a sedmdesátých letech bylo nutné opravit téměř stoletou chalupu, a tak nezbyvaly peníze na nákup umění. Vladimír Urban se proto vedle svých odborných zájmů zabýval fotografováním. Úpravám svých snímků ve fotokomoře věnoval velkou péči a projevovalo se v nich jeho přirozené výtvarné citění. A zde již byl klíč k prvním přátelským vztahům se známým rožnovským malířem Jaroslavem Frydrychem. Od něj také získal své první obrazy a také se seznámil s jeho přáteli – malíři Milošem Šimurdou a Jaroslavou Hýžovou. Časem se do sousední chalupy přistěhoval kroměřížský malíř Štěpán Rusňák a obě rodiny se brzy spřátelily. Štěpán Rusňák se pro něj stal nejvýznamnějším učitelem teorie výtvarného umění.

Když se v osmdesátých letech rodinná finanční situace trochu zlepšila, vzniká zárodek pozdější sbírky. Na začátku devadesátých let, po odchodu do důchodu, se začal věnovat svému koníčku naplno. Od počátku měl jasno v koncepci sbírky – zajímal se především o umělce, kteří se narodili nebo žili na Valašsku. První informace o malířích nacházel v katalogích výstav, z článků v novinách či časopisech a vydávaných monografiích, později na internetu. Obrazy získával zpočátku hlavně osobním kontaktem s autory nebo na výstavách, později navštěvoval také antikvariáty a starožitnosti a v poslední době i aukce na internetu. Od počátku navštěvoval všechny výstavy v okolí Valašského Meziříčí a postupně se seznámil nejen s dalšími malíři, ale i s pracovníky muzeí a kulturních institucí, kterým nabídl svou sbírku k pořádání výstav.

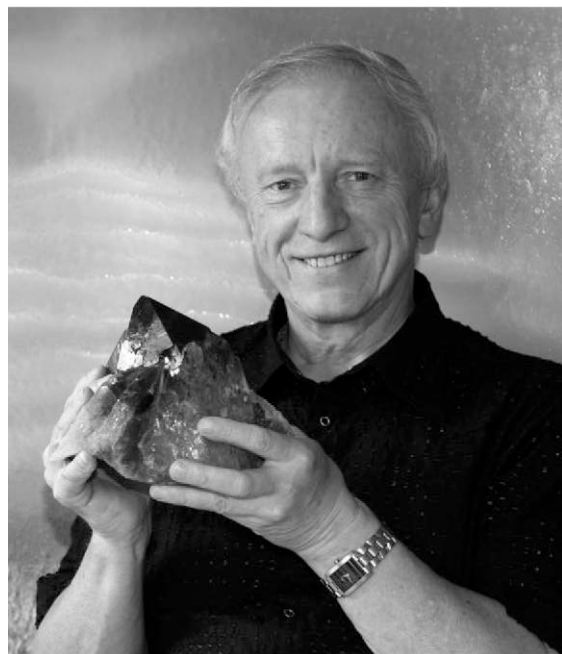
To byl nový rys jeho sběratelské činnosti. Jeho díly se netěšili jen on sám a rodina, ale i okruh přátel, kteří jej navštěvovali. Při těchto návštěvách a návštěvách výstav došel k přesvědčení, že by se o svou sbírku měl podělit s dalšími přáteli umění a přispět i k šíření výtvarných znalostí o regionu. Při své skromné povaze spíše čekal na výzvu, ale když nepřicházela, využil kontaktů na výstavách a nabídl výstavu sám.

První výstava se uskutečnila v Památníku A. Strnadla v Novém Hrozenkově v roce 2008 pod názvem *Aby nebyli zapomínáni*. Další výstava s názvem *25 pohledů na Valašsko a Beskydy* pak následovala na podzim 2009 v Muzeu ve Velkých Karlovicích. O rok později, na podzim 2010 a na jaře 2011, uspořádalo z jeho sbírky dvě výstavy – *Očima valašských malířů* a *Očima valašských malířů II* – muzeum v Zubří. Na podzim 2011 se uskutečnila výstava *Valašsko a Lašsko v obrazech* ve Frýdlantu nad Ostravicí. V létě 2012 se v Novém Hrozenkově konala výstava *Výtvarné toulky nejen Valašskem*. Poslední větší výstava *Nejsou zapomenuti* – 40 malířů Valašska, kteří už nejsou mezi námi, byla k vidění v prosinci 2012 ve Zvonici na Soláni. Přes prázdniny 2013 ještě připravil výběr 40 obrazů pro známého milovníka a propagátora umění pana Kramoliše v jeho rožnovské prodejně nábytku.

Přípravě svých výstav věnoval vždy maximální péči, především výběru výtvarných artefaktů (doplňoval expozice i drobnými grafikami a plastikami). Při koncepci výstav využíval kontrastů, kombinací známých motivů i prací okrajových, které dokreslovaly proměny díla autorů. Všímal si zapomínaných a opomíjených autorů. To byl vlastně jeho první počin na výstavě v Novém Hrozenkově, kde vybral hlavně zapomínané a málo známé tvůrce. Typické pro jeho výstavy byly krátké a věcné charakteristiky vystavovaných umělců. Byly velice hutné, výstižně charakterizovaly jednotlivé autory. Rozšířené popisky „dělané na míru“ návštěvníkům byly velice oceňovány, zvláště pokud se jednalo o méně známé autory. Jeho výstavní inspirace byly využity i při přípravě výtvarných programů ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2010, na kterých se podílel i ak. mal. Luděk Majer. V průvodním materiálu pro školy nazvaném *Srdce na dlani* (zahrnujícím vybrané tvůrce 90. let 19. století a 20. století) byly využity jeho podklady a díky jeho svolení vyšlo i pracovní CD z jeho materiálů.

Hledáme-li zpětně hlubší sběratelskou inspiraci Vladimíra Urbana, nemůžeme opomenout jeho vzor, prof. Adolfa Suchomela (1884–1975), který je ve Valašském Meziříčí svou sběratelskou aktivitou trvale zapsán. Zájem o vystavení svých sbírek však pramenil spíše ze současné situace výtvarného umění. Vladimír Urban byl spojen s tradičním chápáním umění obohacujícím diváka, který v něm hledá intuitivně silnou výpověď, která vzniká propojením kvalitního řemesla s hlubokou imaginací a vhladem do života. Vystavením svých sbírek reagoval na některé současné „umělecké“ trendy, ponořené do své subjektivity, charakterizované absencí výrazného talentu, myšlenkovou a citovou vyprázdňeností. Jeho technické vzdělání, smysl pro věcnost i životní rozhled mu vnucovaly kritický pohled bez frází. Škoda jen, že se jeho další plány na prezentaci valašských umělců už bohužel neuskutečnil.

.....

Vzpomínka na malíře Zdeňka Hajného

Jiří Drápal

„... a hvězdy se mu proměnily v anděly.“ (Pablo Coelho)

Dne 1. března zemřel malíř, grafik a psycholog PhDr. Ing. Zdeněk Hajný. Tak byla dopsána poslední slova jednoho neobyčejného životního příběhu. Duše neslyšně zavřela knihu svého lidství, aby se vydala na dlouhou – pro nás neznámou pouť – do světů jiných, do krajin jen tušených.

Zdeněk Hajný byl můj velmi dobrý přítel. Dovolím si proto v dalším textu užívat jen jeho křestní jméno.

Manželům Hajným, učitelům v Hoštálkové, se kolem půl třetí ráno dne 30. ledna 1942 narodil chlapec, dali mu jméno Zdeněk. Když bylo Zdeňkovi

■ **Zdeněk Hajný: Hledání světla – Krajina souznění, 1989**, olej, plátno, 39,5 x 34 cm
(Ze sbírek MRV, Vsetín)

► **Malíř Zdeněk Hajný** (Fotoarchiv Galerie cesty ke světlu)

šest let, přestěhovala se rodina na Hovězí, kde oba rodiče učili na tamní škole. V roce 1949 emigroval Zdeňkův otec do Kanady; od té doby žil Zdeněk pouze s matkou. Vzniklo mezi nimi silné citové pouto. Paní Hajná se dožila požeňnaného věku více než devadesáti let.

Zdeněk po absolvování základní školy nastoupil na vsetínské gymnázium (tehdy Jednátiletou střední školu na Vsetíně). Patřil k dobrým žákům. S ohledem na emigraci otce měl výběr vysokých škol omezen. Nakonec se rozhodl pro studium ekonomie na Vysoké škole zemědělské (dnes Mendlově univerzitě) v Brně. Po ukončení studia a získání titulu inženýra dostal umístěnkou na Berounsku. Živě se zajímal o psychologii, tu také vystudoval na filosofické fakultě UK Praha, získal doktorát a psychologii začal učit.

A jak se dostal k malování? Platí to osvědčené „cherchez la femme“ (za vším hledej ženu). Jednou v Berouně očekával dámskou návštěvu a ten jeho podnájemní pokoj měl jednu stěnu zatečenou, tak nakoupil křídla a barvy a stěnu „upravil“; prý to byla zdařilá nástěnná malba. V malování, kterému se plně věnoval od roku 1966, byl geniálním samoukem. Jeho obrazy vznikající v době, kdy umění ovládal nalajnovaný směr tzv. „socialistického realismu“, zapůsobily jako blesk z čistého nebe. Jemné spirituální světlo, které z jeho obrazů vyzařuje, zejména těch, kde jsou vsazeny drahé kameny, přivedlo mnohé k zájmu o duchovno. To bylo v té době, stejně jako dnes, značně opomíjeno. Za svou malířskou kariéru měl desítky výstav u nás i v zahraničí. Ilustroval řadu knih, významná je i jeho sakrální tvorba, kdy freskami vyzdobil kostely u nás i v zahraničí. Získal řadu ocenění, uvádím ty nejvýznamnější: Světová cena Salvatora Dalího, Hlavní cena Františka Kupky, prestižní cena La Medaille d'OR Internationale (Francie), čestné občanství obce Liptovské Sliache a Bešeňová (Slovensko). A to zdaleka není všechno.

Na počátku devadesátých let se rozhodl přestavět svůj rodinný dům v Praze Chodově na galerii a čajovnu. Slavnostní otevření se uskutečnilo v roce 1994. Za dvacet let galerii Cesty ke světlu

navštívilo přes 100 000 lidí z různých koutů světa. Vyhledávané jsou i přednášky a jiné akce, které se v galerii pravidelně konají. Chcete-li prožít krásné chvíle pohody a usebranosti, tak rozhodně galerii navštivte nebo alespoň učiňte virtuální prohlídku na internetových stránkách.

Musím se zmínit i o projektu Vesmírná píseň, který již dlouhá léta putuje po celém světě. Zpěv a hudba jsou doprovázeny projekcí Hajného obrazů a záběry z Hubbleova dalekohledu. V loňském roce Zdeňka oslovil zpěvák David Young s tím, aby projekce jeho obrazů provázela zpěvákovy koncerty, část výtěžku je věnována na charitativní účely.

Zdeněk – domestikovaný Pražák a mezinárodně uznávaný umělec, nikdy nezapomínal na své rodné Valašsko. „Musíme se vrátit ke kořenům“, říkával. Na Valašsku měl mnoho přátel, udržoval kontakty i se spolužáky. Opakovaně vystavoval na vsetínském zámku, poslední výstava se konala před dvěma lety u příležitosti umělcových sedmdesátých narozenin. Měl dobré vztahy s Nadací Masarykova gymnázia ve Vsetíně, byl jejím čestným předsedou. Rád zavítal do obce Hovězí, kde prožil své mládí. Zastupitelstvo obce se rozhodlo udělit Zdeňkovi čestné občanství, stalo se tak 3. května 2014. V době rozhodování o udělení tohoto nejvyššího vyznamenání obce Hovězí nikdo netušil, že to bude „in memoriam“.

Naše rodina se se Zdeňkem a jeho manželkou Emou setkala naposledy v předvánoční Praze. Bylo to velmi milé posezení v galerii Cesty ke světlu. Zdeněk byl plný elánu a měl řadu plánů.

Počátkem letošního roku Zdeňkovi diagnostikovali těžkou a nevléčitelnou chorobu, které za necelé dva měsíce podlehli.

První březnový den mně jeho blízcí poslali internetovou poštu smutnou zprávu: „Odešel Zdeněk Hajný. Smířený a vyrovnaný.“

Příběh Libušína

Věra Kovářů

Celý národ a zejména obyvatelé Valašska zůstali hluboce zarmoucení zprávou o ohňové zkáze na Pustevnách. Přirovnání některých zpravodajů o zpusťování Libušína k požáru v Národním divadle je zcela na místě...

Radhošť k sobě přitahoval pozornost od nepaměti. Svědčí o tom početné písně, pohádky a pověsti, které se zrodily v chalupách rozesetých na pasekách Prostřední Bečvy, ale také v dalších dědinách Horní a Dolní Bečvě, ve vsích na Rožnovsku a také na severní straně horského velikána, na Frenštátsku. Výstup na Radhošť je záležitostí nejen současných poutníků, ale Pustevny poutaly pozornost kulturních osobností, jakou byl například František Bartoš a další zájemci o lidovou kulturu, etnografy, historici a konečně také architekti. Snaha o poznání a zachování lidového umění a tradic Valašska poznamenala celý závěr 19. století, jak o tom svědčí „*Národopisná výstava československá*“ v Praze roku 1895 a ji předcházející „*Umělecká a valašská národopisná výstava*“ a slavnosti na Vsetíně v roce 1892. Již při přípravách těchto slavností zazářil mezi celebritami té doby mladý architekt pocházející ze sousedního Slovenska, Dušan Jurkovič. Je původem z okolí Myjavy z nevelké vesnice, kde v jeho dětství a mládí nosily ženy bohatě vyšíváné kroje a spolu s muži udržovaly místní tradice ve stavbách, zvycích i projevech folklorních. To vše nezůstalo bez odezvy u vnímavého a umělecky založeného Dušana.

K rozvinutí talentu a novým poznatkům dospěl Jurkovič studiem na vídeňské univerzitě. Ve Vsetíně byl angažován do firmy stavitele Michala Urbánka, ctitele lidového umění, a tak se pustil do díla a zpracoval řadu návrhů. Jeho účast v týmu odborníků při přípravách slavnosti a na výstavě valašské jizby ve Vsetíně roku 1892 prohloubila přátelství s Leošem Janáčkem, Františkem Bartošem a dalšími nadšenými ctiteli Valašska. Tato setkání se hluboce vryla do mysli a citění Dušana Jurkoviče, autora slavné a pro Valašsko tak významné Valašské dědiny na již zmíněné Národopisné výstavě v Praze.

Proto s nadšením přijal nabídku Pohorské Jednoty z Frenštátu pod Radhoštěm k projekci turistického souboru staveb na vrchu Pustevny. Zadáni znělo na projektování turistické ubytovny Maměnka a jídelny nazvané Libušín. V projektu uplatnil všechny svoje nabyté znalosti z lidového stavitelství, především schopnost uplatnit vše slovanské a valašské v konstrukci a výzdobě navržených turistických objektů.

Navržené stavby byly realizovány od roku 1897 do 1899. Jurkovič se výstavbě Maměnky a Libušína věnoval intenzivně celé tři roky a sdílel spolu s tesaři celý čas na místě v nepříliš pohodlných podmínkách a v osamění. Obětoval tomuto úkolu část svého soukromého života. Jeho přítomnost byla nezbytná vzhledem k dřevěné konstrukci, jejím výplním a náročnosti konstrukčních detailů. Ne nadarmo byl Jurkovič nazván *básníkem dřeva*. Také

Zkáza Libušína (Foto Jan Kolář, fotoarchiv VMP Rožnov pod Radhoštěm)

interiérům Maměnky a zvláště Libušína byla věnována mimořádná pozornost, a to freskami a sgrafity zobrazujícími motivy valašských a slovenských pověstí.

Úsilí o věrohodnost a kvalitu díla vedlo Jurkoviče k souznění s uměleckými osobnostmi té doby a k využití jejich invence a schopností. Přátelství s malířem Mikolášem Alšem přineslo výmalbu interiéru jídelny výjevy ze života zbojníků.

Východiskem architektonického návrhu k Libušínu byl pro Jurkoviče patrový roubený dům ze slovenských Čičman. Jeho velkorodinné pojetí pak s velkou invencí ztvárnil do věžovitého vstupu s obytnými místnostmi. Řešení vnějšího vzhledu s rozlehlými balkony a celou řadou dalších výrazných detailů bylo zcela osobité a nové. Na celé kompozici staveb na Pustevnách, zvláště však na Libušíně, se projevila Jurkovičova znalost lidového myšlení a tesařského umu, ale také opora v současných romantických názorech spojených se secesním myšlením.

Obě Jurkovičovy stavby, Maměnka a Libušín, stejně jako další drobnější díla postavená podle jeho návrhů, se staly od jejich vzniku oblíbenými středy turistického ruchu, leč stavby vystavené tvrdým povětrnostním podmínkám postupně podléhaly chátrání a zkáze. Proto Valašské muzeum v přírodě po prohlášení souboru Jurkovičových staveb za Národní kulturní památku se stalo garantem obnovy tohoto jedinečného areálu. Restaurování jednotlivých budov a zejména Libušína bylo neobyčejně náročným úkolem a vyžádalo si nejen velkou sumu odborných znalostí, ale také značné finanční náklady kryté převážně ze státních prostředků. Práce tesařů, restaurátorů dřeva či vyhledání správných pigmentů na obnovu výtvarných detailů znamenaly pro pracovníky muzea i přizvané odborníky hodiny práce i zkoušek, srovnávání původního stavu s obnovenými částmi. Leč výsledek intenzivní činnosti splnil očekávání a dílo staré sto let bylo vráceno k životu.

Máme-li před očima zkázu, k níž došlo v noci z 2. na 3. března, je tedy i z tohoto důvodu nutno považovat za tragédii a za nevyčíslitelnou ztrátu, k níž došlo na tváři valašské krajiny a kulturního dědictví. Nemůžeme jinak než myslet na záchranu všech artefaktů a obnovu Libušína pro budoucí generace a přispět k ní všemi možnými prostředky.

Zároveň bychom měli prosit o ochranu obnovovaného díla ve smyslu Žalmu č. 67, který byl uveden na desce kozubu nad vchodem do jídelny Libušín: „*Nebude-li Hospodin ostrážat místa, nadarmo bdí strážný.*“

Srdeční záležitost

– o novém albu kapely Žamboši

Od konce ledna do závěru března tohoto roku nahrávala vsetínská folková kapela Žamboši ve zlínském studiu „V“ dlouho očekávané, v pořadí již třetí skupinové album. Nová deska nazvaná poněkud nostalgicky „Pól nedostupnosti“ vyjde letos v dubnu a její několikanásobný křest se bude odehrávat během následující série koncertů. Při této příležitosti jsme frontmanovi kapely Janu Žambochovi položili několik otázek.

Honzo, mnozí z nás ani netušíme, co vše může provázet ten inspirovaný tvůrčí proces „zrození“ nového alba. Můžete nám něco z něj prozradit?

Bylo třeba mnoha bezesných nocí, vína a líných šedých rán k tomu, aby byly písně vůbec napsány. Samo nahrávání se pak dá shrnout do dvou měsíců, během nichž bylo vypito mnoho kávy, ruplo na desítky strun (i nervů), ukáplo něco slz a uplynulo hodně natáčecích hodin, kdy beznadějí střídala naprostá euforie... A než se dostala písnička na CD, slyšel jsem ji snad třistakrát... Je to opravdu tvrdá práce!

Kdybyste měl „Pól nedostupnosti“ blíže charakterizovat, k čemu byste jej přirovnal?

K vínu...? Jsou na ní songy pozdně sbírané, nechali jsme je zrát dlouho. Tedy, trochu kyselinky v nich samozřejmě najdete, ale jen té nejušlechtilější, žádná umělina. Možná na někoho bude toho dřeva příliš. Mnoho země a málo slunce a nebe... Snad. První doušek bude trpký a ve druhém bude možná více krve... A třetí, třetí vás vezme na výlet k pólu... Kdo ví...

Po Vašem posledním úspěšném skupinovém albu „Přitahuje“ (2009) nastala zdánlivě několikaletá pauza... Během ní jste ovšem intenzivně koncertovali a sám jste v průběhu roku 2012 zrealizoval koncepčně zajímavý unikátní kytarový projekt „Guitar & Forest“ (sólové album 2013). V mezičase jste složil řadu písní např. „protestsongy“, „Pane Nohavico“, „Basama a fixama“, „Zavrou nás všechny“, „Supersong“, ale i milostné písně „Něco na léto“, „Miluj mne zlehka, drž mě pevně“ v rytmu vášnivého flamenka... Které z písní z let 2009–2013 jste zařadili na Vaše nové kapelní album? A pojí jednotlivé songy nějaké společné téma?

Nejstarší je asi píseň „O vlčích, krysách a koních“ a tou nejnovější, kterou mnozí považují za nejsilnější z celého alba, je křehká píseň „Projdi se po mně“, kterou jsem napsal pro svou ženu Stanislavu, a ta ji zazpívala tak, že nám všem ve studiu došla slova... Nová deska není monotematická, i když jsme na ni vybrali písně o vztazích a společný motiv je srdce... (Když ho člověk nemá, protože ho ztratil. Nebo ho sice má, ale neposlouchá ho. A nebo naopak mu naslouchá až moc.) Písně jsou nejen o smutku, nenaplněné touze, pochybnostech plných otazníků, ale i o naději, smíření... a lásce. V textech je více poezie. A možná i někdo objeví, že je deska tak trochu cohenovská...

Když jste album připravovali, avizovali jste, že bude tentokrát „zvukově barevnější“ – co do množství a druhu použitých nástrojů i zapojených hlasů. Přiznali jste k realizaci několik významných hostů, skvělých muzikantů i zpěváků. Jaká byla tato kolegiální a přátelská spolupráce?

■ Honza Žamboch ve zlínském studiu „V“ (Fotoarchiv kapely Žamboši)

Vyšli jsme z předchozích zkušeností: první desku nám režíroval Lukáš Španihel, druhou hudební producent Peter Binder. Třetí jsme se jako kapela rozhodli vytvořit sami podle vlastních představ. Produkčním byl ještě kromě mne i náš bubeník Jura Nedavaška, který dokáže muzikantům „ořezávat“ ega... Chtěli jsme, aby „sloužili“ samotným písním. Tento „minimalistický přístup“ byl pro ně hodně náročný a pro některé z nich bylo těžké, aby byli tvární... Jiným bylo líto, že jejich „part“ v písni „jen“ podbarvuje náladu. Dva vynikající profesionálové Kamil Slezák (na bici) a Tomáš Liška (na kontrabas) se mnou (já na kytaru) jsme společně nahráli základy všech 12 písní. Když jsme hráli najednou, vzájemně jsme si naslouchali a nahrávky díky tomu působily živě, organicky. Ke spolupráci jsem pozval ještě Ivo Cicvářku (na piano), Ivo Viktorina (na piano i harmonium), Jitku Šuranskou (na housle), Martina Krajička (na mandolínu) a dva studenty z kroměřížské konzervatoře (na trubku a trombón). Moje žena zahrála na akordeon. Kromě jejího a mého zpěvu na desce uslyšíte ještě tři mužské vyzrálé a zkušené pěvecké hlasy Franty Segrada, Petra Rímského a Karla Markytána. Poprvé jsme použili dechové nástroje a desku jsme postavili na zvuku klasických akustických nástrojů (jen letmo zaslechnete elektrickou kytaru). A také jsme chtěli, aby byla „vzdušnější“ a písně mohly v pauzách doznít...

Co byste Vašemu novému albu do jeho života popřál?

Přál bych mu, aby se dostalo k uším posluchačů... A těm přeju, ať jim písně pomohou alespoň do té míry, aby si řekli, že ve všem, co prožívají – ať už je to šíleně těžké nebo někdy i strašně krásné – nejsou sami!

Na závěr bych Vám ráda pogratulovala k vydání nové desky a popřála Vám, ať si nové album najde cestu k srdcím posluchačů... Děkuji za milý rozhovor a budu se těšit na setkání při hudebně-poetickém Večeru pod korkovníkem, který každoročně v létě pořádáte ve spolupráci s muzeem ve vsetínském zámekovém parku. Návštěvníci toho letošního, již třetího ročníku mohou očekávat i „ochutnávku“ z nového alba kapely Žamboši. Nashledanou tedy pod korkovníkem...

Olga Mehešová

8. soutěžní otázka

(1. cena: třetí album kapely Žamboši „Pól nedostupnosti“)

Kdo je již tradičně autorem akvarelu na obalu nového alba?

- A) František Hlavica
- B) František Segrado
- C) Josef Bartoloměj Král

Novinky ze sklářské školy

Jitka Skočková – Josef Divín

Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská ve Valašském Meziříčí slaví v letošním roce 70 let od svého založení. Jako jediná sklářská škola na Moravě umožňuje studium zaměřené na výtvarné a uměleckořemeslné zpracování skla, dále nabízí obory průmyslový design a užitá malba. Od roku 2009 je členem sítě škol UNESCO.

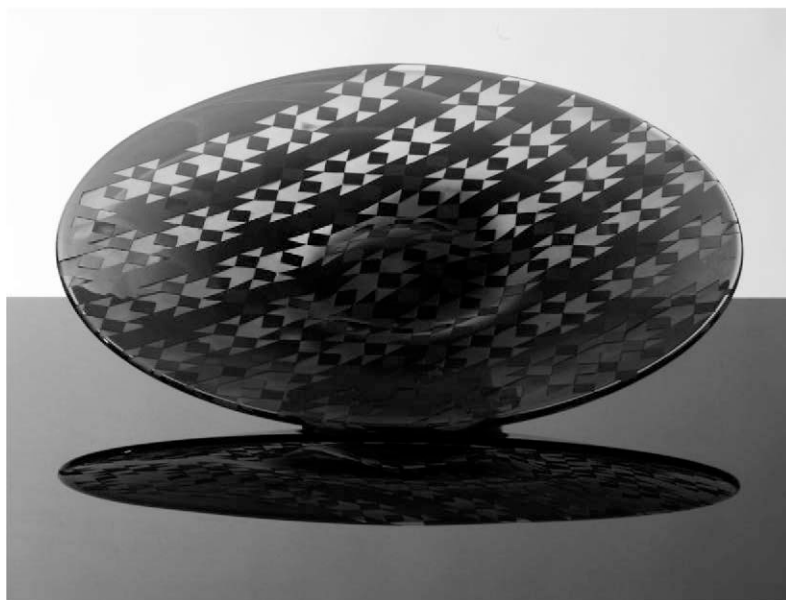
U příležitosti 70. výročí škola připravuje řadu zajímavých akcí. Ve spolupráci s Muzeem regionu Valašsko proběhlo 23. února v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí „Sklářské kouzlení“. Zúčastnilo se ho na 300 návštěvníků, především rodičů s dětmi, a dalších milovníků skla. Byl připraven bohatý program s tvůrčími dílnami, zaměřenými na sklářské techniky, jarmark skleněných výrobků s živou hudbou a vernisáž výstavy nejnovějších prací žáků školy v malé galerii.

■ Foukání skla na huti s Ondřejem Strnadlem na Dni otevřených dveří v roce 2013

V rámci programu VITRUM PRO FUTURUM byly v období od prosince 2013 do března 2014 realizovány ve spolupráci se SOŠ sklářskou v Lednických Rovních na Slovensku tvůrčí dílny, zaměřené na tvorbu šperků. Široká veřejnost bude moci obdivovat výsledek práce žáků obou škol na módních přehlídkách 12. 5. 2014 ve Zlíně a 3. 6. 2014 v Trenčíně. Předváděné modely šatů vytvořili žáci a pedagogové Střední školy oděvní a služeb ve Vizovicích. Jedinou příležitost vidět šperky budou mít návštěvníci vernisáže 21. června 2014 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

Díky dlouholeté spolupráci školy s Bulharskem se koná velká putovní výstava skleněných děl žáků a pedagogů školy v pěti bulharských městech: Balchik – Sevljevo – Dobrič – Varna – Sofie.

■ Klauzurní práce studentky Emy Choré z roku 2012

Výstava byla zahájena 23. dubna 2014 v kulturním komplexu „Dvorec“ v přímořském Balchiku a bude pokračovat do Sevljeva, dále do Dobriče, Varny a derniéra proběhne 30. 9. 2014 v prostorách Ministerstva kultury v Sofii. Záštitu nad touto akcí převzalo bulharské ministerstvo kultury, UNESCO a město Valašské Meziříčí.

Prestížní a hlavní událostí v rámci oslav 70. výročí bude sklářské sympozium – G SVM 2014. Významní umělci budou ve školní ateliérové huti a v ostatních dílnách realizovat ve dnech 16. až 20. června 2014 svá díla, která budou v závěru sympozia představena veřejnosti. Vernisáž vzniklých prací, spolu s výstavou pedagogů školy „Učitelé po škole“, proběhne v Muzeu regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí v sobotu 21. června. Součástí sympozia budou i odborné přednášky významných osobností z oblasti nových sklářských technologií a dějin umění, kurátorů státních i soukromých sbírek, či přednášky renomovaných výtvarníků. Vrcholem slavnostního týdne bude udělení významné sklářské ceny Krásenská stopa, kterou každoročně uděluje škola osobnostem, jež propagují moravské a české sklářství za hranice Zlínského kraje. Aktuality budete moci sledovat na webových stránkách mezinárodního sympozia www.gsvm.cz.

V rámci oslav nebude chybět ani prezentace nejnovější tvorby jednotlivých ateliérů školy. Výstava prací žáků všech oborů s názvem DESIGN/MALBA/SKLO bude slavnostně zahájena v sobotu 24. května v 15.00 hodin v galerii Informačního centra Zvonice na Soláni a potrvá do 25. června 2014.

1. července 2014 bude zahájena velká výstava prací žáků i učitelů v zámecké galerii v Uherském Ostrohu, která potrvá do 28. září 2014. Škola zde představí nejnovější tvorbu, zvláště pak velký soubor svítidel – lampiček, lustrů a jiných stínítek. Výstava bude interaktivní, návštěvníci si budou moci svítidlo i sami vytvořit. Během výstavy bude probíhat soutěž pro všechny návštěvníky s názvem „Navrhni si svoji lampičku!“. Nejlepší návrh bude následně realizován ve školní ateliérové huti a bude předán vítězi.

Pro žáky 8. a 9. tříd základních škol z Valašského Meziříčí a okolních obcí chystá škola na začátek příštího školního roku výtvarnou soutěž. Pravidla a bližší informace budou upřesněny na webových stránkách školy www.sklarskaskola.cz. Zde také najdete podrobnosti k výše uvedeným akcím, na které jste všichni srdečně zváni.

9. soutěžní otázka

(1. cena: výrobek žáků valašskomeziříčské SUPŠ sklářské)

Ve kterém městě Bulharska byla zahájena putovní výstava prací žáků a pedagogů SUPŠ sklářská Valašské Meziříčí?

- A) Sofie
- B) Balčik
- C) Varna

Nové Muzeum sklářství v Karolince

Lenka Denkoc

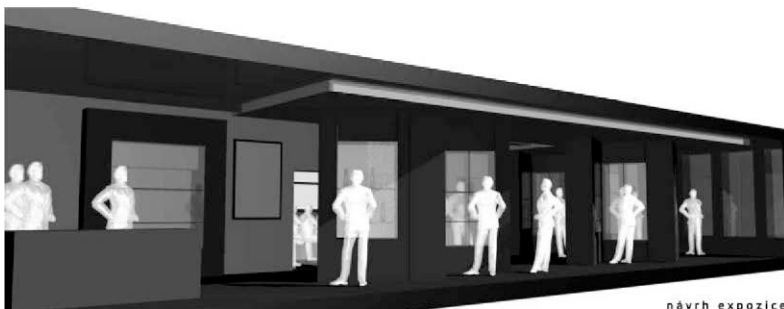
Vedení města Karolinka dlouhodobě uvažovalo, že by si karolinští skláři zasloužili důstojné místo, které by reprezentovalo historii sklářské výroby, historii sklářských rodin, dovedností našich sklářských mistrů, ale také úspěchy, kterých karolinští skláři v minulosti i současnosti dosáhli a stále ještě dosahují, i když ve městě pece již bohužel vyhasly a zůstaly zde pouze zušlechťovací provozy, ve kterých ale stále pracuje řada velmi šikovných a schopných brusíků, malířů, kuličů apod.

Zastupitelstvo města Karolinka v roce 2011 rozhodlo, že vybuduje Muzeum sklářství v Karolince jako důstojnou připomínku naší městské historie a schválilo financování celého projektu. Projekt „Muzeum sklářství“, který město připravilo a realizovalo, byl spolufinancován Evropskou unií z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova v rámci opatření III. 2. 2. Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova Programu rozvoje venkova. Žádost o dotaci město podalo v květnu 2011 na Státní zemědělský intervenční fond. Celá akce rekonstrukce a výstavby Muzea sklářství byla realizována v roce 2013. Podpora ve výši 414.000,- Kč byla určena na pořízení materiálně-technického zázemí pro realizaci výstavních expozic, což činilo 90% způsobilých výdajů projektu. Zhotovitelem akce na základě výběrového řízení byla firma NOVEST, spol. s r. o., Rožnov pod Radhoštěm. Architektem celého projektu byl Ing. arch. Karel Janča. Předmětem akce bylo zhotovení a dodání výstavních panelů, skříní a stěn, nasvětlení exponátů, podhledů a místností, vybavení recepce, stínící prvky apod. Na stavebních pracích se podíleli přímo občané Karolinky, kteří pracují v Městském bytovém podniku Karolinka, p. o. Ostatní financování na sebe vzalo město.

V současném období připravujeme otevření celé expozice. Požádali jsme místní občany, zda by byli tak laskaví a pomohli městu tím, že přinesou do připravovaného muzea exponáty, které se jim ještě podařilo zachránit, když v roce 2005 přestal hořet sklářský oheň v pecích. Začínáme shromažďovat různé sklářské nářadí a náčiní, sklo a sklářské výrobky, sklářské oblečení, fotografie, historické dokumenty. Při získávání historických exponátů nám velmi pomohlo vedení sklárny Crystalex a. s. – sklárna Karolinka, pro získání historických dokumentů zase pracovníci Zemského archivu v Opavě, Státního okresního archivu ve Vsetíně, Muzea regionu Valašsko – zámku ve Vsetíně i na zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Navázali jsme spolupráci se Střední uměleckoprůmyslovou školou sklářskou ve Valašském Meziříčí, ze které máme opravdu velkou radost. Spolupracujeme s historiky.

Pro myšlenku otevření sklářského muzea se nám podařilo získat i řadu místních sklářských mistrů, kteří nám pomáhají radou, zkušenostmi, ale také jimi zachráněnými historickými exponáty a dokonce i výrobou různých exponátů do nového muzea. Požádali jsme o pomoc také akademického malíře Jiljiho Hartingera, jehož rodina patří také mezi těch několik významných sklářských rodin, které v Karolince se sklářskou výrobou začínaly (z ostatních jmenujme například rodiny Dümmlerů, Jungwirthů, Kislingerů či Weningerů). Jejich příjmení ukazují, odkud tito skláři na Valašsko přišli. Nicméně k těmto sklářským rodinám se postupně přidávaly rodiny Bitalů, Gášků, Štefánků, Jarošů, Žejdlíků a mnohé další...

Muzeum sklářství se v budoucnu stane součástí Víceúčelového kulturního centra, které má být postupně vybudováno nejenom pro místní občany Karolinky, ale také pro turisty, kteří se o naše město a historii sklářství velmi často zajímají a muzeum velmi často hledají. Centrum se stane místem, kde kromě Muzea sklářství bude v budoucnu sídlit i Městská knihovna, budou se zde scházet také členové místních spolků, maminky s dětmi, mládež, senioři apod. Tento projekt je dlouhodobější a v druhé polovině roku 2014 budeme tedy otevírat první část (tedy Muzeum sklářství Karolinka) z celé připravované investice Víceúčelového kulturního centra v Karolince.

návrh expozice
zadávací dokumentace
MUZEUM SKLÁŘSTVÍ
INVESTOR: MĚSTO KAROLINKA
PERSPEKTIVNÍ POHLEDY 1
MĚSTSKÝ
VYPRACOVAL: ING. ARCH. KAREL JANČA
janča
architect

? 10. soutěžní otázka

(1. cena: upomínkové předměty města Karolinka)

Který architekt projektoval nové Muzeum sklářství v Karolince?

- A) Ing. arch. Zdeněk Trefil
- B) Ing. arch. Karel Janča
- C) Ing. arch. Pavel Pazdziora

Ze dřeva zrozené...

Milada Fohlerová

Výstava betlémů a jiných děl valašských řezbářů, tak zněl podtitul výstavy Ze dřeva zrozené, která probíhala v Muzeu regionu Valašsko na vsetínském zámku od 1. 12. 2013 do 23. 2. 2014. Jak už napovídá samotný název, jednalo se o prezentaci děl zhotovených ze dřeva, a to technikou dřevorezby.

Řezbované výtvořby byly v našem muzeu naposledy k vidění před dlouhými 20 lety na výstavě *Dlátém a srdcem* (muzeum Valašské Meziříčí, 1993), kde byla prezentována tehdejší tvorba neprofesionálních řezbářů z Javorníků a západních Karpat. Žijící řezbáři z Valašska tu ale měli jen minimální zastoupení. Právě tento fakt vedl tehdejší kurátorku výstavy k tvrzení a postesku, že se tento druh umění v našem regionu postupně vytrácí.

Dokumentace tvorby současných valašských řezbářů, která proběhla přesně dvě dekády po zmiňované výstavě, však ukázala pravý opak.

Tvůrců, kteří řezbou vdechují dřevu nový život, je na Valašsku stále dost. Důkazem může být právě proběhlá výstava *Ze dřeva zrozené*, která byla jedním z výstupů výzkumu. Sešlo se na ní přes šest desítek děl zapůjčených od 15 současných řezbářů působících v našem regionu. Práce dalších dvou současníků pocházely z muzejních sbírek.

Vystavujícími řezbáři ale jejich výčet na Valašsku zdaleka nekončí. Ostatní oslovení autoři totiž měli svá díla rozprodaná nebo zapůjčená na jiné výstavy, což jen potvrzuje fakt, že o dřevorezbu je v současnosti velký zájem i ze strany veřejnosti. Svědčí o tom též vysoká návštěvnost výstavy, kterou během 68 dní zhlédlo přes 4800 osob.

Skladba vystavujících autorů byla velmi pestrá: své práce tu prezentovali amatéři i profesionálové, lidé vyučení v oboru, stejně jako samouci, začínající mladíci i zkušení tvůrci středních let i důchodového věku.

Nejstarším z autorů byl Karel Chovanec (*1936) z Rožnova pod Radhoštěm. Původním povoláním textilní chemik inklinoval k umění už v dětství, kdy začal malovat a kreslit. Znalosti a zkušenosti z tohoto oboru následně uplatnil v řezbařině, již se jako koníčku věnuje už bezmála půl století. Jeho díla nejrozmanitějších námětů, která jsou rozeseta téměř po celém světě, se vyznačují precizní řemeslnou prací a zároveň hlubokým výtvarným citěním.

V Rožnově žije a tvoří i Julius Smoček (*1938), bývalý vedoucí obchodu a restaurací, jenž se k řezbářství dostal poměrně pozdě. Impulzem k tvorbě se mu před více jak 20 lety stala rodinná tragédie – smrt dcery. V dřevorezbě, v níž se ve výrazech figur odráží životní smutek, dodnes nalézá duševní pohodu a zdroj energie do dalšího života.

K starší zkušné generaci patří i Oldřich Unar (*1945) žijící a působící v Poteči. Rodák z Opatovic u Hranic zavedlo na Valašsko v 60. letech jeho zaměstnání – lesnictví, od něhož už byl jen krok k řezbářství, kterému se věnuje od konce 70. let. Jeho stěžejní tvorbou jsou figurální betlémy, za které dokonce obdržel cenu „Zlatý nožík Tomáše Krázy“ v soutěži betlémů v Jindřichově Hradci v roce 1998.

■ Svátá rodina Julia Smočka (Foto Milan Ošťádal)

Zaměstnání lesníka a všudypřítomné lesy předurčily životní cestu zasvěcenou práci se dřevem i rodáků z Francovy Lhoty Janu Brlíci (*1952). Ten „přičichl“ k dřevorezbě už v raném dětství a od roku 1993 se jí věnuje profesionálně. Z námětově pestré tvorby jsou pro tohoto nadšeného myslivce typické zejména lovecké výjevy. Řada jeho řezb překročila hranice republiky, stejně jako pro samotného autora nejvýznamnější dílo – reliéf Jana Sarkandra, který vyrobil pro papeže Jana Pavla II.

Pod vlivem svého otce začal už v raném věku vytvářet řezbářské prvotiny i Jan Brlíka ml. (*1978). Povoláním lesník a zálibou myslivec hledá inspiraci pro svá díla především v přírodě a krajinně rodného Valašska.

Za ikonu valašského řezbářství je považován valaškokloboucký rodák Zdeněk Matyáš (*1952), jehož soužití s dřevorezbou letos oslaví přesně 40 let. Jeho různorodá tvorba, které se od roku 1990 věnuje profesionálně, čítá jak díla realistická, tak uměleckou abstrakci. Od roku 2005 spolupracuje se střední školou v Luhačovicích, jejíž studenty dřevorezby připravuje ve svém ateliéru k maturitě.

Právě pod jeho odborným dozorem absolvovali tento obor i dva mladí řezbáři původem z Francovy Lhoty – Martin Filák (*1991) a Jiří Ptáček (*1991). Prvně jmenovaný si znalosti o dřevu dále prohluboval na Vyšší odborné škole restaurátorské v Brně. V současné době žije v Lačnově, kde pracuje jako truhlář, jednou by se však rád živil řezbářstvím. J. Ptáček je nyní studentem historie, ve volných chvílích se ale dřevorezbě věnuje i nadále.

Řezbářství v Luhačovicích vystudoval i Martin Cigánek (*1986), rodák z Poteče žijící v současnosti ve Valašských Kloboukách, který své výtvarné nadání dále rozvíjel na zlínské VOŠ umění v oboru sochařství. Charakteristickým rysem jeho řezbářské tvorby, již se od roku 2009 i žije, je užívání různých druhů dřevin – třešně, ořechu, jabloně, topolu nebo třeba akátu.

Dalším sochařem mezi řezbáři je Martin Gaja (*1973) z Hutiska-Solance, který sochařství vystudoval na střední i vysokých školách v Bratislavě a Brně. Právě dřevo mu v posledních letech přirostlo k srdci nejvíce a vytváří z něj nejčastěji figurální díla či abstrakci.

Mladší generaci reprezentuje i vsetínský řezbář Roman Mikuš (*1987). Vyřezávání se věnuje od svých 13 let, kdy začal navštěvovat řezbářský kroužek. Po vyučení se stolařem a práci v dílně jej ale dřevorezba lákala čím dál víc, přibývalo i zakázek, a tak se této činnosti nyní věnuje profesionálně. Největší proslulost si získal velkými plastikami ptáků – dravců, v jejichž ztvárnění si vytvořil vlastní styl.

Silnou řezbářskou základnu má obec Velké Karlovice. Z vystavujících autorů zde žije a působí Ladislav Borák (*1958), rodák z Frýdku-Místku, který se na Valašsko přistěhoval v dětství a už tehdy ho k tvorbě podnítila díla tamějšího řezbáře Žitníka. Postupně jej dřevorezba pohltila natolik, že se jí od roku 1994 ve svém domě a zároveň galerii v Jezerném věnuje profesionálně. Z jeho rozmanité tvorby připomeňme aspoň plastiku Panny Marie Karmelské v kostele v Karloince, která je nejvyšší sochou svého druhu u nás, čímž si vysloužila zápis do Guinnessovy knihy rekordů.

Ovlivněna tvorbou svého muže podniká řezbářské pokusy i jeho žena Svatava Boráková, jejíž reliéf valašské růže – bodláku byl na výstavě rovněž k vidění.

Do Velkých Karlovic přesídlil i rodák z Nového Hrozenkova Tomáš Dujka (*1974). K práci se dřevem se dostal na sklářské škole v Novém Boru, kde se učil soustružení a dlabání sklářských dřevěných forem. Stále více ho to ale táhlo k autorskému zpracování dřeva, a tak si před více než 10 lety pořídil sadu dlát a začal vytvářet své první dřevorezby. Ve své tvorbě rád experimentuje a za poměrně krátkou dobu, již se dřevorezbě věnuje, vytvořil značně rozmanitá díla, která v poslední době koketují i s uměleckou abstrakcí.

Převážná část děl těchto řezbářů reprezentuje umělečtější směr dřevorezby, lidové jsou u většiny z nich jen náměty. Čistému lidovému řezbářství se nejvíce blíží tvorba rodáka z Velkých Karlovic Petra Stoklasy (*1962), jenž je představitelem specifické řezbářské výroby štípaných holubiček. Její znalost převzal po svém otci a od roku 1990 se jejich zhotovováním zabývá profesionálně. Za své umění získal roku 2003 titul Nositel tradice lidových řemesel.

Můžeme zde zařadit i tvorbu Aloise Zádrapy (*1939) z Lidečka, který se k vyřezávání dostal teprve po odchodu do penze v roce 2006. Řezbářské začátky tohoto bývalého stavaře jsou spojeny s realizací jeho dávného snu, jímž bylo vyrobit si malý vyřezávaný betlém. Práci se dřevem nakonec podlehl tak, že se tento betlém ztvárňující život na starém Valašsku postupně rozrostl do 6 metrové délky a v roce 2013 byl prezentován na mezinárodní výstavě betlémů v Jindřichově Hradci. A nezůstalo jen u tohoto díla. Z dubových klátů vytvořil velké exteriérové plastiky či betlém v životní velikosti. Veškerá jeho díla vznikají pro radost, práce na zakázku nevytváří, ani svá díla neprodává.

To je další odlišnost od tvorby velké části řezbářů, především těch profesionálních, jejichž výtvoři jsou z existenčních důvodů často určovány zakázkami. Ani to však zcela neomezuje jejich tvůrčí svobodu, každý z nich do svých děl promítá vlastní výtvarné cítění i řemeslný um a vtiskuje jim svůj osobitý rukopis.

Právě velká autorská a tedy i námětová pestrost ovlivnila celkový ráz výstavy, jež byla nakonec koncipována tematicky:

Ve vstupní místnosti Zámecké galerie byla vystavena díla inspirovaná věčnou múzou všech umělců – ženou (akty Z. Matyáše, tvaroslovím secese ovlivněné reliéfy M. Filáka, abstraktní figura těhotné ženy T. Dujky či socha vytesaná sekerou M. Gaji). Dále tu byly k vidění náměty pohádkové (vodníci A. Zádrapy a M. Filáka či stromová vila z kořene hrušně od T. Dujky), zoomorfní (velké plastiky dravců R. Mikuše), nebo portréty (reliéfy K. Chovance).

Protože byl začátek výstavy zasazen do období adventu a Vánoc, dominovaly hlavní výstavní síni vyobrazení narození Ježíše – betlémy (rozsáhlý figurální betlém O. Unara, komornější ztvárnění J. Ptáčka či v atriu zámku instalovaný betlém s figurami v životní velikosti R. Mikuše). Tyto zapůjčené betlémy byly doplněny o ty ze sbírek muzea, a to od současníků F. Janošce a O. Knebla

■ Stromová vila z kořene hrušně Tomáše Dujky (Foto Milan Ošťádal)

i od zemřelých autorů P. Orsága Kaděry a A. Tlaška. Nechyběly ani ústřední výjevy betlémské scény – zpodobnění Svaté rodiny (reliéfy a plastiky J. Smočka nebo z tvaru dřeva vycházející reliéf M. Cigánka). To vše doplnila velkoplošná panoramatická fotografie řezbovaného betléma v Horní Lidči, na jehož realizaci se někteří z vystavujících řezbářů rovněž podíleli. Dále zde byly prezentovány dřevorezby s náměty z lidového Valašska (Oráči J. Brlicy st. a T. Dujky, rozměrné plastiky Valachů od Z. Matyáše, T. Dujky a A. Zádrapy, muzikanti K. Chovance a L. Boráka, holubičky P. Stoklasy aj.), lovecké motivy (reliéfy a hodiny otce a syna Jana Brlicy st. a ml.) a tematika náboženská (dvě zastavení křížové cesty K. Chovance, Ježíš L. Boráka a reliéf Ecce homo J. Brlicy ml.).

Většina z těchto vystavených výtvořů, mezi nimiž byly téměř rovnoměrně zastoupeny reliéfy a figury, byla vytvořena z řezbářů nejpoužívanějšího materiálu – dřeva lípy, nechyběl tu však ani tvrdý a málo poddajný dub (exteriérové plastiky A. Zádrapy), dřeviny atraktivní pro svou nevšední barevnost – ořech a třešeň (Cigánek, Borák) i dřeviny méně obvyklé – akát (Cigánek) nebo vrba (Gaja). Jejich převážná část byla ponechána v přírodní barevnosti dřeva, některé byly mořeny či jinak povrchově upravovány – např. kolorováním (betlémy F. Janošce a R. Mikuše), zlacením (Ježíš L. Boráka) či technikou enkauстики (Boráková Madona s dítětem).

Soudě podle četných zápisů v kronice návštěv se výstava setkala jen s pozitivní odezvou a práce řezbářů s obdivem a vzdáním úcty. Jeden zápis za všechny: „Je to skutečné umění – vyrobit z kusu dřeva něco tak neuvěřitelného. Každý má svoji duši, v každém je kus lidské poctivé práce. Nádhera! Děkuji!“ K tomuto vyznání nezbyvá než se připojit.

Sklářské kouzlení

Kamila Valoušková

Pro historii českého sklářství zůstává Valašsko stále důležitým místem, a to i přes to, že většina velikých skláren, které šířily lesk a slávu českého skla po celém světě více než století, již vyhasla. Sklářská tradice zde ale zůstává zakořeněna v osudech lidí, staveb a věcí a dala vzniknout i několika obcím. Letos slaví muzeum vlastní unikátní sbírku skla své 130. výročí a kulaté narozeniny má ve stejném městě i škola, kde se sklářskému řemeslu stále vyučuje – Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská ve Valašském Meziříčí. A to je dostatečný důvod uspořádat pro širokou veřejnost kouzelné odpoledne zasvěcené křehkému křemičitému materiálu – sklu.

■ Na Sklářském kouzlení si děti i dospělí vyráběli dekorace ze skla a skleněných korálků. (Foto K. Valoušková)

Sklářské kouzlení si v neděli 23. února nenechalo ujít na tři sta návštěvníků. Celým zámek Kinských zněla živá hudba, pobíhaly děti pátrající po skleněném pokladu a napříč expozicí valašskomeziříčského sklářství se tvořily hloučky lidí vyrábějících dekorace ze skleněných korálků, mozaiky, nebo třeba vitrážové ozdoby. Ty se tvořily technikou tiffany ze zabroušených barevných sklíček pod dohledem zkušených pedagogů sklářské školy a šikovných studentů. Další tvořivou atrakcí bylo rytí na skleničku – zvládly to i malé děti, ale pokud chtěl mít někdo své jméno krásně a bezchybně vyryto, mohl přenechat sklářskou ryteckou tužku studentce Kristýně. Výtvarnou inspiraci pro malování na sklo byla výstava Song Mi Kim – korejská výtvarnice vlila do ko-

morního sálu zámku Kinských temnou skleněnou hladinu a nechala po ní plynout rybky z barevných broušených šupin a skleněných bublin. U malých dětí však sklidil největší úspěch důlek na cvrknání skleněnek a ten, koho zajímá spíše zvuk než lesk skla, se dozvěděl, jak se dá ze skla vytvořit hudební nástroj. Už víte? Stačí naplnit skleničky na stopce vodou, naladit a skleněná harfa je na světě. Na takové „hudební nástroje“ se hrálo v hospodách už od 16. století a v polovině 18. století byly inspirací ke vzniku skleněné harmoniky, pro kterou skládal skladby i Mozart, Beethoven anebo Jan Ladislav Dusík, který byl považován za jednoho z nejlepších hráčů na ni. V zámku se ale hráli Ovčáci, čtveráci – přece jen ještě nemáme tolik zkušeností.

První Sklářské kouzlení už je za námi a kromě dojmů a vlastních výrobků si z něj návštěvníci mohli odnést i sklo vyrobené v některé z regionálních sklářských hutí či ateliérů a s autory si na místě popovídat o jejich tvorbě. Pro ty, kteří akci propásli, máme dvě dobré zprávy: po zámeckém kouzlení zůstala v expozici řada novinek. K těm patří výstava čerstvých klauzurních prací studentů sklářské školy a taky dvoumetrový komiks věnovaný výrobě skla, který měl v neděli svou premiéru. Komiks jsme navíc vydali i v tištěné podobě, takže si jej můžete odnést domů. Také jsme pro expozici připravili pracovní listy a lektorské programy pro školy a zmíněný důlek s kuličkami už se těší na další děti. A tou druhou dobrou zprávou je, že se chystáme si Sklářské kouzlení zopakovat. Tak za rok v únoru!

11. soutěžní otázka

(1. cena: publikace „Tajemství skla“ od K. Valouškové s kresbami Youryho (komiks o postupu výroby skla) a 2 volné vstupenky do muzejní expozice skla v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí)

Která sklářská umělkyně vystavovala během Sklářského kouzlení v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí?

- A) Song Mi Kim
- B) Yukako Kojim
- C) Ludvika Smrčková

Fotosoutěž Valašsko – můj domov

Pavel Mašláš

V létě minulého roku vyhlásilo Muzeum regionu Valašsko soutěž pro amatérské fotografy, jejímž hlavním zadáním bylo zachytit přírodní i kulturní krásy Valašska. Soutěž se setkala s velkým ohlasem veřejnosti, který její organizátory příjemně překvapil, přihlásilo se do ní 102 osob, které zaslaly přes 400 snímků. Porota (R. Golán, B. Spáčilová, M. Ošťádal, O. Mehešová, M. Juříková, P. Mašláš) tak byla postavena před nelehkým úkolem, a to vybrat 50 nejlepších snímků, které muzeum vystavilo v Malé galerii vsetínského zámku (4. 12. 2013 – 2. 2. 2014). Z vystavených fotografií porotci následně vybrali nejlepší soutěžící ve dvou kategoriích – děti a dospělí. Rozhodování neměli opravdu jednoduché, protože fotografie se svou kvalitou mnohdy nelišily od snímků profesionálů. Nakonec se porotci usnesli na následujícím pořadí: v kategorii děti do 15 let: 1. Aleš Fojtík z Brumova-Bylnice „*Studánka v Hlubočách*“; 2. David Kozubík z Újezdu „*Envicentrum, Vysoké Pole*“; 3. Jakub Fojtík ze Zlína „*Čepečkář*“, a v kategorii dospělí: 1. Martin Trčka z Lačnova

■ **Miroslav Olšák: Po sklizni**
(2. místo v kategorii dospělí)

■ **Aleš Fojtík: Studánka v Hlubočách**
(1. místo v kategorii děti do 15 let)

„Jaros“, 2. Miroslav Olšák ze Vsetína „Po sklizni“, 3. Bedřich Randýšek ze Vsetína „Svítání nad Zubřím“.

K ocenění výherců došlo během vernisáže výstavy 4. prosince 2013. Vzhledem k zájmu veřejnosti a kvalitě přihlášených fotografií plánuje muzeum fotosoutěž pořádat jako bienále, takže další ročník bude vyhlášen již v létě 2015.

Kniha je kamarád

Jaroslava Ševčíková

„Dnešní děti jen sedí u počítačů a hrají hry plné nepravděpodobných fantazií a červené barvy imitující krev...“ to je častý povzdech rodičů i nás učitelů. My učitelé ale ještě pokračujeme v línosti dál: „...a hlavně, děti vůbec nečtou!“

Tak se ptám, může dětem uškodit, když nečtou? Když mluví a esemeskují ve zkratkách? A hned si odpovím jako učitelka: Ano, škodí jim to, a to, jak moc jim to škodí, zřejmě poznáme tak za deset, dvacet let, až budou hlavní silou naší společnosti. Čtení, i když se to některým lidem nezdá, je velmi důležitou součástí „výcviku našeho mozku“ a zejména děti by měly číst, protože ony potřebují mozek procvičovat. A měly by nejen číst, ale také rozumět tomu, co čtou. Protože i čtení, stejně jako jiné lidské činnosti, se musí trénovat, teprve pak přináší užitek.

Jak ale přivést děti ke čtení, když je kolem tolik lákadel, které odvádí jejich pozornost? Dnes se už děti neskrývají po večerce s baterkou pod peřinou, aby si mohly dočíst kapitolu fantastického příběhu, jako kdysi já. Bývalo to úžasné dobrodružství a většinou jsem přestala číst těsně před koncem knihy, abych si ve spánku mohla dosnit příběh sama, a ráno jsem rychle vstala, abych ho dočetla a zjistila, jestli je lepší ten můj, vysněný, nebo ten, co napsal spisovatel v knize.

Moje dcera si dnes pod peřinu nebere knihu, vezme si raději tablet nebo notebook.

Škola i celá společnost hledá cesty, jak rozvíjet dětskou čtenářskou gramotnost. Protože děti jsou dnes opravdu čtenářsky málo gramotné. Často čtou špatně a nerady. Tím se ocitají v začarovaném kruhu. Co člověk nepřináší potěšení, to dělat nechce.

Kniha je kamarád

Naštěstí pořád jsou děti, které ať už motivované rodiči – čtenáři, či skvělým vedením z prvního stupně základní školy, stále čtou s radostí. A aby se jejich řady rozrůstaly, pokusili jsme se v ZŠ Vsetín, Sychrov přijít se „svou troškou do mlýna“. Napadlo nás, že pokud si knihy k přečtení budou doporučovat samy děti, může to být účinnější, než když jim je nabídneme my, dospělí. A tak už před deseti lety vyhlásila naše škola první celostátní soutěž s názvem *Kniha je kamarád*.

A soutěž si našla své místo i příznivce. I když se v poslední době stává více přehlídkou než soutěží, protože vítězem je v našich očích každý, kdo přečte knihu a dokáže ji doporučit zajímavým způsobem ostatním.

Poslední, pátý ročník *Kniha je kamarád* byl vyhlášen v říjnu 2013 ve spolupráci s Muzeem regionu Valašsko, pod záštitou Obce spisovatelů ČR. Do soutěže přišlo 712 doporučení krásné četby od dětí a mládeže z celé republiky, ale zapojilo se jistě mnohem víc mladých čtenářů, kteří si vzájemně doporučovali knihy textem nebo ilustrací či kombinací obou těchto forem.

Naším přáním je, aby jednou z dětských úst zaznělo doporučení: *Počítač vypněte, ke knize sedněte!*

Ze slavnostního předávání cen ve vsetínském zámku 6. února 2014: soutěž „VIP čtenář“, na které o titul usilovalo šest týmů ze 4.–6. ročníků základních škol. (Foto Jan Husák)

Logo soutěže vytvořila s žáky učitelka Renata Babovcová. (Graficky upravil Petr Stodůlka.)

?..... 12. soutěžní otázka

(1. cena: kniha od Jaroslavy Ševčíkové „Písně lásky s vůní dalek“ s věnováním autorky)

Kolikátý ročník celostátní soutěže *Kniha je kamarád* se konal naposled?

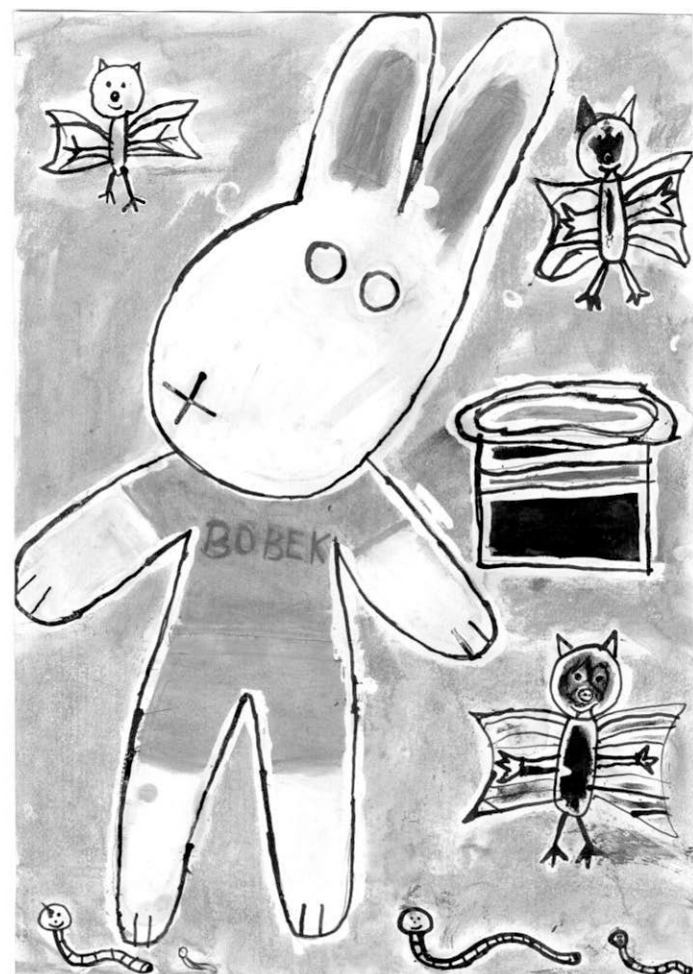
- A) první
- B) třetí
- C) pátý

?..... Soutěž pro čtenáře

Muzeum regionu Valašsko letos slaví hned tři významná výročí: 130 let od založení valašskomeziříčského muzea (1884) – druhého nejstaršího českého muzea na Moravě, 90 let od vzniku vsetínského muzea (1924) a 50 let od sloučení obou pamětových institucí do jednoho okresního muzea, tehdejšího Vlastivědného ústavu Vsetín (1964).

Při takto významné příležitosti jsme v tomto čísle časopisu připravili pro vás, čtenáře, „narozeninovou nadílku“. K dvanácti vybraným příspěvkům se vztahuje 12 soutěžních otázek, u každé je nabídka 3 odpovědí (jen jedna z nich je ovšem správná). Soutěží se o věcné dary související s tématem článku – o beletrii, populárně-naučnou publikaci, CD a DVD, volné vstupenky a pod. (1. místo), ale i o předplatné dvou čísel časopisu (č. 34–35) na rok 2015 (2. místo) a o „narozeninové“ zimní vydání Valašska, vlastivědné revue č. 33, které bude věnováno muzeu, jeho sbírkám, činností a muzejníkům... (3. místo).

Své odpovědi (můžete odpovědět pouze na jednu, ale i více, popř. všechny otázky) zašlete na e-mailovou adresu: mehesova@muzeumvalassko.cz, a to do 15. října tohoto roku. (Nezapomeňte uvést své kontaktní údaje a adresu, kam můžeme výhru poštou doručit.) Losování ze správných odpovědí proběhne na podzimním zasedání redakční rady. V prosinci zašleme výhercům slíbené ceny. Snad je pod vánočním stromkem potěší alespoň tak, jako nás vymýšlení této soutěže a zajišťování cen u sympatizujících dárců.

Bob a Bobek | Zuzana Rovenská, 3. A, ZŠ Sychrov, Vsetín

Olga Mehešová

Foto Vladimír Skýpala

Malířka Jana Ullrichová (*1938) pochází ze Solance, z kraje, kterému se pro jeho oblíbenost mezi malíři – krajináři někdy říká Valašský Barbizon. Výtvarné vzdělání získala na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, obor český jazyk a výtvarná výchova, kde k jejím učitelům patřili Bohdan Lacina (malba) a František Kubišta (dějiny umění). Po studiích pomohla založit ve Valašském Meziříčí výtvarný obor při Lidové škole umění (dnešní ZUŠ), který po tři desetiletí vedla. Krom toho v šedesátých letech působila i jako galeristka a na přelomu osmdesátých a devadesátých let se jako zkušený pedagog podílela na přípravě osnov pro výtvarný obor ZUŠ, organizovala semináře pro pedagogy a pomáhala připravovat společné výstavy.

Jako malířka je Jana Ullrichová ukotvena ve výrazu moderní malby, ať už figurativní či abstraktní. Je jí blízká paleta zemitých tónů, strukturální povrch a malba ve vrstvách. Námětově se často obrací k přírodě, k jejím základům a tajům. Svou tvorbu tematicky řadí do rozsáhlých cyklů, které se mnohdy prolínají. K nejznámějším patří např. *Tanec koní*, *Hlubina*, *Růže*, *Dialog tvarů*, *Kosmické variace*. Její dílo bylo vystaveno na řadě výstav v České republice a je zastoupeno především v soukromých sbírkách.

Jana Ullrichová celý svůj profesní život věnovala výuce výtvarné tvorby a v roce 2012 získala za uměleckou a pedagogickou prezentaci Cenu města Valašské Meziříčí.

Od února do dubna tohoto roku jsme měli příležitost zhlédnout Vaši tvorbu v Galerii Sýpka ve Valašském Meziříčí. Výstava nese název „V kruhu“ a návštěvníci téma kruhu na obrazech skutečně naleznou. Váže se název výstavy opravdu jen ke kruhům na obrazech, nebo se pod ním skrývá i něco jiného?

Kruh na obrazech je formálním výtvarným základem, který mi umožňuje přenášet významy, vyjádřit pocity, souvislosti propojené jak s kosmem, tak s běžným životem. V indiánské filosofii, kterou jsem se zabývala, když jsem pracovala na cyklu Tanec koní, jsem našla hlubší význam kruhu – je symbolem harmonie. V kontextu s mou osobou je kruh symbolem života v souvislostech. Vidím, jaký význam má pro mě rodina, malování, vztahy – v tom cítím význam kruhu. Sám o sobě je kruh úžasný geometrický prvek. Přerušovaný kruh dostává úplně jiný význam, získává pohyb, nové souvislosti. V tomto směru je pro mě téma kruhu pořád vzrušující.

Tematicky se Vaše poslední obrazy často obrací k vesmíru. Máte období „kosmické“ inspirace?

Téma vesmíru mě zajímá celý život, od úplně raného dětství. Hodiny jsem dokázala ležet v trávě, pozorovat pohyby mraků a přemýšlet nad tím, co je až tam, za horizontem. Později jsme rádi s mými nejbližšími vedli dlouhé debaty o vesmíru, o nekonečnu a o dalších rozměrech. U někoho debaty vyústily v matematické pojmy, u mě v meditaci, kladení si otázek. Zobrazení vesmíru pro mě tehdy bylo příliš odvážné, zkoušela jsem to nejprve přes žáky. K vlastní tvorbě na toto téma mě před lety inspirovala kniha pohledů z vesmíru na Zemi. Bylo to vzrušující, Zemi jsem vnímala jako abstraktní obraz a zároveň jako nesmírně konkrétní pohled na krajinu. Opustila jsem krajinu v tradičním malířském pojetí, jsme přece ve třetím tisíciletí. Až později jsem zjistila, že nejsem jediná malířka, kterou téma vesmíru přitahuje – je to ve vzduchu.

Jako pedagožka jste po tři desetiletí ovlivňovala výtvarně nadané děti ve Valašském Meziříčí. Mnohdy nezůstalo jen u dětí a pro rady a výtvarné vychovávání si k Vám chodili i dospělí. Jak hodnotíte svou pedagogickou praxi teď, s časovým odstupem?

Žákům a studentům jsem věnovala hodně sil, někdy až žasnou, jak jsem zvládala takové množství dětí, organizovala jsem malířské kurzy, které nebyly jen o malování, ale i prožitcích. Říkají, že moje cenná vlastnost byla, že jsem uměla děti nadchnout – asi to bylo tím, že jsem sama byla nadšená. Nesmírně jsem obdivovala původní dětský projev. Když se mě v závěru mé pedagogické práce ptali na jakési resumé, zapochybovala jsem, jestli jsem malé děti vedla dostatečně správně. Snažila jsem se o individuální přístup: někomu vyhovuje dril a učení řemesla, druhému je třeba dát prostor a jeho cestu sledovat z povzdálí. Nelituji těch let, myslím, že to mělo smysl, a těším se na setkání s těmi, kteří u mě při výtvarné tvorbě našli základ své pozdější profese. Vlastně tady na výstavě ve Valašském Meziříčí jsem se setkala se svým žákem – vedle v Galerii Kaple vystavuje Pavel Drda.

Takže všechno je v kruhu. Moc děkuji za rozhovor a přeji hodně sil pro další tvorbu.

Kamila Valoušková

Ráno, 2006, olej na plátně, 50x47 cm (Foto Herbert Ullrich)

Zahrada s kruhy, 2010–2012, olej na plátně, 100x100 cm (Foto Herbert Ullrich)

Kosmické variace, 2011, olej na plátně, 100x100 cm (Foto Herbert Ullrich)

Legendární thonetka č. 14

ohýbané bukové dřevo, překližka;
90 x 44 x 52 cm; sedák průměr 42 cm;
značeno: (nálepka II. typ),
Thonet Austria (razítko);
výrobce *Gebrüder Thonet*, konec 19. stol. (?),
sbírka MRV, Vsetín (UH 1735)
(Foto Milan Ošťádal 2014)

Pod „thonetkou“ si obvykle představíme oblíbenou lehkou elegantní židli z ohýbaného dřeva. Nejčastěji tedy slavnou „čtrnáctku“, která byla vyvíjena řadu let, ještě za působení firmy Gebrüder Thonet ve Vídni, a první její varianty byly vytvořeny z vrstveného dřeva. Z ohýbaného bukového masivu byla židle vyrobena poprvé v roce 1859, a to v první moravské továrně založené Thonetem v Koryčanech u Kyjova (1856). Od uvedení do tovární, velkosériové výroby slaví letos tato stálice na trhu rovných 155 let (!).

Čtrnáctka patřila k nejlevnějším židlím v sortimentu firmy Gebrüder Thonet (v katalogu z roku 1895 je nabízena jako „židle za tři zlaté“ („3-Gulden-Sessel“) a po ní cenově nejvýhodnější byly další masově rozšířené židle č. 18 a č. 56). Byla rovněž nejúspěšnějším výrobkem této rodinné firmy (dle „skromného“ odhadu se jí do roku 1911 vyrobilo přes 50 miliónů kusů).

Na příznivou cenu „čtrnáctky“ mělo vliv její geniálně prosté konstrukční řešení: skládala se pouze z šesti bukových masivních dílů: zadní opěrky se zadními nohami, opěrky zad, kruhu sedadla (vyplétaného rákosem), zpevňujícího kruhu kolem noh a dvou předních noh. Poslední tři jmenované součásti bylo možné použít i u jiných výrobků, což plně odpovídalo potřebám typizace u sériové produkce. Pevnost židle se zvyšovala přidáním dvou bočních spojů, které u Thonetových výrobků byly ohýbány dvěma ohyby, kdežto u konkurence pouze jedním. Snížení celkových nákladů umožňovala i promyšlená expedice, neboť židle se přepravovala rozložená do jednotlivých částí (do boxu o objemu 1 m³ se vešly komponenty k 36 exemplářům čtrnáctky), a k montáži, která se obešla bez lepení a stačilo k ní na jednu židli jen 10 šroubů a dvě matice, docházelo až po exportu.

Pro nízkou hmotnost, dobrou cenu, pověstnou pevnost a uplatnění zejména ve vídeňských kavárnách si čtrnáctka (obdobně jako č. 18) vysloužila nejprve titul „kavárenská židle“ a ve 20. století vlivem demokratizace ve spotřebě nábytku pronikla i do soukromých příbytků. Pro své „ikonické tvary“, nadčasový design, v němž se snoubí „lehkost, velká síla s půvabem a pružností“, se stala „archetypem“ konzumní židle, symbolem nábytku z ohýbaného dřeva, synonymem dokonalé souhry technologie a designu a „evergreenem“ nábytkářského průmyslu.